

RIIGIKOGU

IV koosseis.

II istungjärk. 18. koosolek. 12. detsembril 1929.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. A. Jõeääre küsimine Põllutööministrile Kär-la asunduse talu nr. 3 väljaandmise asjas ja Põllutööministri vastamine küsimisele.
3. A. Usai küsimine Kaitseministrile Petseri linnavalimiste asjas ja Kaitseministri vasta-mine küsimisele.
4. O. Gustavson'i, J. Voiman'i ja A. Oina aru-pärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele lik-videeritavate postijaamade maade endistele pidajatele kasutamiseksandmise kavatsuse kohta ja Vabariigi Valitsuse vastamine aru-pärimisele.
5. Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele tööpuuduse asjas.

Koosoleku avab teine abiesimees **R. Penno** kell 17.15 min.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach.**

1. Päevakorra täiendamine.

Teedeminister A. Jürman'i ettepanekul täiendatakse päevakorda 5. punk-tiga — Vabariigi Valitsuse vastamine arupäri-misele tööpuuduse asjas.

2. A. Jõeääre küsimine Põllutööministrile Kär-la asunduse talu nr. 3 väljaandmise asjas ja Põllutööministri vastamine küsi-misele.

A. Jõeäär (stp, loeb):

1) Kas palus vabadusesõjas haavatasaanud sõdur Maaseaduse § 20. märkus I põhjal ennast maasaajaks määrata Kär-la asunduse talu nr. 3 peale, ja kas jättis härra Põllutööminister selle palve rahuldamata?

2) Kas on härra Põllutööministril teada, et Saaremaal valitseb äärmine maapuudus, ja et seal paljud maasoovijad, kelle ainuke ülalpidam-isallikas põllutöö, seni maaga varustamata?

3) Kas jättis härra Põllutööminister korral-duse tegemata, et eelpooltähendatud asundus-talule saaksid vallavolikogu poolt maasaajate kandidaadid üles seatud?

4) Kas andis härra Põllutööminister tähen-

datud asundustalu rendile Riigikogu liikmele härra Teetsov'ile ja missugustel kaalutlustel?

Põllutööminister A. K e r e m: Austatud Riigikogu liikmed! Kär-la asunduse talu nr. 3 Saaremaal oli ringkonna riigimaadevalitseja palgamaa, mis ringkonna likvideerimise tõttu arvates 1. maist 1930 vabaneb. Kuna ei ole veel otsustatud kavatsus, kas seda maatükki põliselt välja anda või riigimaa tagavarana alles hoida, on otsustatud see tähtjalise lepingu alusel kasu-tamiseks anda riigimaade valitsuse ettepanekul käesoleval aastal 27. aug. Põllutööministri ot-susel. Koha saamiseks oli palve avaldanud rkl. Teetsov 25. juulil käesoleval aastal. Analoogi-lisi maamääramisi praeguse valitsuse päevil ei tea ma ühtki teist, küll aga eelmiste valitsuste aegadel on olnud sellekohaseid maamääramisi mitmel korral. Ma võin mõnda üksikut siin nimetada. Näiteks on umbes samadel alustel maa määratud Saare maavalitsuse esimehele ja endisele Riigikogu liikmele Neps'ile ja ka mõnele teisele. Sellekohane määramise õigus on Põllutööministril Maaseaduse alusel, ja ta on siin Maaseaduse piirides tegutsenud.

Mis puutub Saaremaa maapuudusse ja kas ei oleks võimalik olnud lahendada seda küsi-mises käsitatud sõduri määramisega, siis minu arvates ei oleks see hästi võimalik olnud, sest sõdur, kellest küsimises jutt, esineb Tallinna linna kodanikuna, mitte Saaremaa elanikuna, ta elukoht on Tallinnas, Vaestekooli 17 — 13.

Peale selle võin öelda, niipalju kui neist andmetest, mis paluja Põllutööministeriumile enese kohta andnud, selgub, ei või oletada, et tal kalduvusi ja kogemusi oleks põllupidamiseks. Ta senine elukutse on olnud teine, ja ma ütlen, kuigi palve oleks õigel ajal sisse tulnud, oleks väga küsitav olnud, kas teda oleks võinud mää-rata.

Mis puutub härra Teetsov'isse, siis on tema põllutöökooli haridusega isik ja põllutööle õige lähedal seisnud. (O. G u s t a v s o n, stp: Kas härra Teetsov on Saaremaa mees?) Iga-tahes elab ta seal. Kui selles mõttes neid kaht kandidaati võrrelda, siis langeb liisk kahtlemata härra Teetsov'i kasuks. (O. G u s t a v s o n, stp: Härra minister, kas haavatud sõdur küsis ka seda maakohta?) Selle asja juurde tulen kohe. Nagu ministeeriumi registratuurist sel-gub, on kõnealoleva sõduri palve tulnud 26. septembril 1929, kuna härra Teetsov'i küsi-

mus on minu poolt lõplikult otsustatud 27. augustil s. a. Neil asjaoludel ei olnud minul üldse võimalust käsitatud küsimusi paralleelselt otsustada.

3. A. Usai küsimine Kaitseministrile Petseri linnavalimiste asjas ja Kaitseministri vastamine küsimisele.

A. Usai (stp, loeb):

1. Kas on Kaitseministril teada, et Petseri linnavalimiste asjas on otsustatud tuua Petserisse üle 283 sõduri ja et tähendatud sõdurite nimekirjad juba Petseri linnavalitsuses välja pandud?

2. Kui esitatud tõsiasjad Kaitseministrile teada, siis — mida kavatseb Kaitseminister ette võtta selleks, et sõdureile võimaldataks võtta osa omavalitsuse valimistest nende tavalises asukohas?

Kaitseminister O. K ö s t e r: Rkl. Usai küsimisele Petseri linnavalimiste asjas on mul au järgmist vastata. Petseri linnavalimiste asjas ei ole minu teada ette võetud ega ka kavatsetud ette võtta ei kaitseväeüksuste ega ka üksikute kaitseväelaste ümberpaigutusi.

Missugused nimekirjad on Petseri linnavalitsuses välja pandud, selle kohta puuduvad mul andmed. Kaitseväelaste kohta antakse vastavate seaduste kohaselt nende kaitseväelaste nimed, kes teenivad alaliselt asuvates väeosades ja kaitseväeasutustes koosseisus ettenähtud kohtadel.

Mis puutub küsimusse, mida kavatseb Kaitseminister ette võtta selleks, et sõdureile võimaldataks võtta osa omavalitsuse valimistest nende tavalises asukohas, siis minu teadmise järgi just ka kaitseväelased võtavad osa omavalitsuse valimistest tavalises asukohas. (J. H o l b e r g, põl: Kas Gretschanov tahab linnapeaks saada? — O. G u s t a v s o n, stp: Ega see Petseris esimene kord ei ole, igakord on Petseris nii. — J. V o i m a n, stp: Kui minister lubab, siis jääme lootma.)

4. O. Gustavson'i, J. Voiman'i ja A. Oina arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele likvideeritavate postijaamade maade endistele pidajatele kasutamiseks andmise kavatsuse kohta ja Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Terava maapuuduse tagajärjel on juba aastaid otsa nõutud kohtadelt, et likvideeritaks sääraseid postijaamad, milliseid peetakse korraltult ja kus ei suudeta või ei taheta täita rendilepinguis ettenähtud kohustusi, ja et seesuguste postijaamade maad läheksid kohalikkude elanikkude maanälja rahuldamiseks. Nende pealekäämiste tagajärjeks näis olema see, et tänava aastal postijaamade likvideerimise küsimus liikuma hakkas. Kohtu- ja siseministeeriumi vastavate ettepanekute põhjal on mitmed maavolikogud otsustanud sulgeda suurema osa postijaamu. Need otsused tehti mitmel pool (Pärnu maavolikogu j. t.) sel endastmõistetaval eeldusel, et likvideeritavate postijaamade maad tükeldatakse ja antakse välja kas juurdelõigetena väikekohtadele (endised mõisatöölised j. t.) või väikeste kohtadena neile, kes hoopis ilma maata.

aga nagu nüüd selgunud, sihib Kohtu- ja siseministeerium koos Põllutöoministeeriumiga oma likvideerimiskavaga sootuks mujale. Oktoobri alul on Kohtu- ja siseministeerium pöördunud Põllutöoministeeriumi poole ettepanekuga, anda oma nõusolek likvideeritavate postijaamade maade kasutada jätmiseks nende endistele pidajatele kuni maavalitsuste poolt sõlmitud rendilepingute tähtaja lõpuni. Sellele ettepanekule on Põllutöoministeerium novembri alul vastanud nõusolekuga, seejuures pealegi rõhutades, et postijaamade maade lõppkorraldamisel Põllutöoministeerium kavatseb anda need maad endistele pidajatele jäädavaks kasutamiseks.

Siit selgub, et postijaamade likvideerimisel tahetakse talitada, nagu eriotstarbeks antud kohtadegagi. Need kohad kasutati tihtipeale ära selleks, et anda kätte suuremad maalahmakad neile, kellel maasaamiseks harilikus korras puudusid igasugused eeldused, ja hiljem vabastati sääraseid maasaajad kohustustest, mis neile kui eriotstarbekohtade pidajaile erilepingute alusel pandi.

Postijaamadele on määratud väga mitmel pool õige suured maalahmakad, nii näiteks Pärnumaal Tammistes 109, Rajal 61, Häädemeestel 51 hektaari j.n.e. Ning imelikul kombel on need maalahmakad väga paljudes paikades langenud härrade kätte, kellel peale postijaamamaade veel kasutada muidki maid mitmesugustel otstarvetel ja nimedel (Tõstamaa, Häädemeeste Pärnumaal, Porkuni Virumaal j.n.e.). Ja nüüd siis sihitakse postijaamade likvideerimisega sinna, et postijaamade maad, millised anti omalajal kasutamiseks kindlate erikohustuste kui vastutatu alusel, jätta samade härrade kätte — selle vahega vaid, et need vabastatakse igasugustest erikohustustest. Et säärane operatsioon on teretulnud sündmus postijaamade pidajaile, see on selge, aga pisut tumedaks jääb, mis suhtes säärane kingitus tuleb kasuks riigile. Pealegi kus samal ajal samades asundustes on kümnete kaupa endisi mõisatöölisi, kelle kohad on armetult väikesed ja kes postijaamade likvideerimise puhul peak-

sid olema eeskätt õigustatud maad juurde saama.

Lisaks öeldule ei saa jätta märkimata, et säärase kavatsusega pannakse väga täbarasse seisukorda need maavolikogud, kes tegid postijaamade likvideerimise otsuse eeldusel, et likvideeritavate postijaamade maad lähevad kohalikkude maanäljaste rahuldamiseks, ja kes sellest kavatsusest teadlikud olles, et Kohtu- ja sise- ning Põllutöoministerium tahavad tähendatud maad jätta nende endiste kasutajate kätte, vististi oleksid otsustanud postijaamade sulgemise eitavalt.

Ülaltoodu põhjal palub E.s.t.p. Riigikogu rühm Vabariigi Valitsuselt seletust järgmistele küsimistele:

1. Kas on Vabariigi Valitsusel teada Kohtu- ja sise- ning Põllutöoministeriumi vahel kirjad likvideeritavate postijaamade maade kasutada jätmise kohta nende endistele pidajatele?

2. Kui need teada, kas kiidab siis Vabariigi Valitsus heaks tähendatud kavatsuse?

3. Kui Vabariigi Valitsus ei poolda säärast likvideerimiskava, kas kavatseb ta siis astuda samme selle kava teostamise takistuseks?

Tallinnas, 11. 12. 29. O. Gustavson. J. Voiman. A. Oinas.“)

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Postijaamade asutamine sai teatavasti alguse 1922. a. 8. aprilli Postijaamade seadusega. See seadus määras üheltpoolt need õiguslikud alused, millistel jaamadelt tuleb teutseda, ja teiselt poolt maahulga, mis postijaamadele kasutamiseks anti. Ma arvan, et just suur maanorm, mis tähendatud seaduses oli ette nähtud, ja mis võib ulatuda kuni kahe normaaltalu suuruseni, oligi põhjuseks, mis pärast postijaamu agaralt asutama hakati. On huvitav tähele panna, et postijaamade asutamine sündis mitte niipalju tegelikkude tarvete rahuldamiseks, kui millegi muu pärast, mille juurde ma hiljem tulen.

Kui võrrelda postijaamade arvu üksikutes maakondades, siis leiame, et võrdlemisi väiksel Järvamaal näiteks on postijaamade arv teiste maakondadega võrreldes maksimaalne, ei rohkem ega vähem kui 29. Seevastu on suurel Tartumaal kõigest 16 postijaama. Läänemaa postijaamade arv tõuseb 28-le, Virumaal on neid 17, Harjumaal — 19, Saaremaal — 9, Pärnumaal — 13, Viljandimaal — 9, Valgamaal — 5, Võrumaal — 15 ja Põlva maakonnas — mitte ühtki postijaama. Ühtekokku on postijaamu üle riigi 156.

Ma tähendasin juba, kuidas maa suurus nähtavasti tingiski selle, et kiputi väga tihedasti asutama postijaamu. Seejuures võis panna

tähele, et postijaamad sattusid härraste kätte, kellel juba enne rohkesti maad käes oli. Illustreerimiseks võiksin tuua paar näidet, ühe Pärnumaale ja teise Virumaale. Tõstamaa postijaam Pärnumaal on antud tähendatud mõisa endise valitseja härra J. Tootsi kätte. Tal oli, enne kui postijaam ta pidada läks, maid järgmisel hulgal: Jõe talu — üle 50 ha, siis tööstusemaa, ka mitukümmend ha, suur varsakoppel, — loomaarsti maa, ka õige suure hektaaride arvuga, peale selle veel väiksemad maatükid. Pärnis õieti öeldi selle härra kohta kohapeal, et ta osanud poole Tõstamaa mõisa oma kätte koondada. Ja vaatke, just tähendatud härra kätte langes endast mõistetavalt ka postijaama pidamine. Talitati pühakirja järgi: kellel on rohkesti, sellele peab veel juurde antama.

Porkuni postijaam Virumaal on antud pidada endise mõisaomaniku pojale, kellel peale postijaamamaa kasutada oma koht, tööstuskoht ja elektriijaamakoht — kokku üle 100 ha maaga.

Samasugust pilti näeme mujalgi. Läänemaal räägitakse õige mitme postijaama suhtes sedasama. Liialdamata võib kinnitada, et õige mitmel pool on postijaamad sattunud härraste kätte, kellel olid vastava omavalitsusega soojad suhted. Postijaamade silti kasutati lihtsalt selleks, et maad sokutada härrastele, kellel maasaamiseks harilikus korras ei olnud enam väljavaateid. Postijaamade maad olid pealegi magus suutäis — esiteks suured ja teiseks nende pidamine tasuta. Postijaamade maad on ka naturaalkohuse alt vabad. Nende ainukeseks kohuseks on, vedada ametnikke, eraisikuid ja posti. Viimasel ajal on ka postivedamine neilt mitmel pool võetud ja antud välja vähempakkumise teel. Nii on see kohus neilt langenud. Ühtlasi on teada, et need härrased ei taha heameelega ka reisijaid edasi toimetada. On teinekord lõpmata raske saada postijaamast hobust. Sellest räägitakse imelugusid. Mina isiklikult olen mitmel pool postijaamades käinud, et sealst sõiduks hobust saada, ei ole aga tihtipeale saanud sel lihtsal põhjusel, et jaamal ei ole hobust, keda kõlbaks panna vankri või ree ette. Omal ajal läbis ajalehed sõnum, kuidas Väandra postivedaja Väandra Käruse posti vedades tarvitas selle sõidu tegemiseks ei enam ega vähem kui 32 tundi, aga maad Väandra Kärusele on 27 kilomeetrit! See „kiirus“ on rekordne: enam kui tund kulus selleks, et üks verst edasi jõuda. Loomulik, et säärastel tingimustel ei ametnikul ega eraisikul pole tahet hakata postijaamaga üldse jändama.

Huvitav on tähele panna, et hoolimata säärasest kisendavast rendilepingu tingimuste rikkumisest postijaamapidajate poolt, maavalitsused siiski rendilepinguid pikendasid en-

diste pikendajatega pea eranditult maksimaalseks ajaks — 12 aastaks. Postijaamade seadus näeb nimelt ette, et postijaamade rendilepingute kestus võib maksimaalselt olla 12 aastat. Ma ei tea täpselt, kuidas lugu ses suhtes teiste maadega, aga kõik postijaamade rendilepingud on pikendatud maksimaalseks ajaks, s. o. 12 aastaks. Mõni neist lepinguist on pikendatud alles läinud aastal. Seejuures tunnustab aga maavalitsus nüüd tagantjärele ise, et mitmed pidajaist pole täitnud rendilepinguid ega pole postijaamade järele mitmes kohas tegelikku tarvet. Ei saa sellest järeldada muud, kui et teatud härrastel pidid olema erilised suhted, mis sundisid maavalitsust nendega sõlmita rendilepinguid kõige pikemaks ajaks — 12 aastaks, hoolimata sellest, et nad siamaani postijaamade pidamisel ei ole täitnud rendilepingu tingimusi.

Loomulik, et see kõik andis põhjust nuri-semiseks kohapeal. Leiti, et ei ole õigust pidada suuri maalahmakaid teatud härraste käes ajal, kus maanälg kohapeal äärmiselt terav. Kohalikud kodanikud hakkasid pommitama Põllutöoministeeriumi palvekirjadega, nõudes postijaamade likvideerimist ja nende maade andmist endistele mõisatöölisele juurdelõigeteks. Neid kirju hakkas ministeeriumisse sadama juba 1924. a., ja nende sadu jätkub siamaani.

Esialgu jäid need palvekirjad hüüdjaks hääleks kõrbes. Aga tänavu kevadel hakkas asi lõpuks liikuma. Kohtu- ja siseministeerium võttis küsimuse lahendamise käsile. Korjati andmeid ja saadeti hiljem maavalitsustele ettekirjutus, katsuda postijaamu sulgeda. Ministeerium ise lubas olla abiks selle teostamisel. Loomulik, et maavalitsused pidid hakkama otsima teid, kuidas rendilepinguid katkestada enne tähtaega. Nii tuli postijaamade likvideerimise küsimus ka mitmes maavalikogus kõne alla.

Ma ei tea, kuidas teistes maakondades selle asjaga toime tuldi, ja millistel kaalutlustel seal postijaamade likvideerimine otsustati, aga Pärnu maavalitsuses ja maavalikogus oli postijaamade sulgemisel otsustavaks kaks momenti. Üheks oli tahe saada postivaid osalt maavalitsuse käsutusse ja teiseks soov, et muu osa likvideeritavate postijaamade maid antaks kohalikele elanikkudele, kelle maanälg äärmiselt terav.

Mõlemad momendid säärased, milliseid tingimata tuleks arvestada.

On üldiselt teada, et pea igas asunduses on endiste mõisatöölise kohti, milliste maanorm ei ületa 3 ha maad — põld, heinamaa, karjamaa kokku. Ja on arusaadav see kibedus, kui seal-samas kõrval on härraseid, kellele üle 200 tiinu maad kasutada.

Ta otse upub oma maalahmakasse ega jaksa seda teinekord õieti haridagi. Kas on sellises olukorras hukka mõistetav, kui väike inimene, kellel äärmiselt vähe maad käes, õigustatult nõuab: antagu talle natukenegi juurde. Samuti õigustatud peaks olema maavalitsuse soov: osa postijaamade maid ja ruume kasutada teemeistrite paigutamiseks. Need olid kaks tähtsamat motiivi, mis mõjutasid Pärnu maavalitsust ja maavolikogu otsustama likvideerida postijaamu ei enam ega vähem kui kümme olemasolevast 13. Ainult kolm otsustati alles jätta, nimelt: Abjas, Hädemeestel ja Toris. Viimases ei ole postijaamal üldse erimaad, postijaamapidaja kohused on Tori mõisal. Minu ettepanek, ka Abja ja Hädemeeste postijaam sulgeda, lükati tagasi. Vaidluste puhul Abja postijaama ümber olid isegi koonduslased, kes pooldasid selle postijaama allesjätmist, sunnitud tunnustama, et endised mõisatöölised Abjas on otse väljapääsematus seisukorras — nii väikesed on nende kohad. Samuti rõhutati kisendavat maanälga Tammistes, kus postijaamal maad käes ei enam ega vähem kui tervelt 109,69 ha. Ja nagu ma juba nimetasin, oligi see motiiv põhjuseks, miks Pärnumaa maavolikogu võttis vastu otsuse — suurem osa postijaamu sulgeda, nende maad anda tagasi Põllutöoministeeriumile ning nõuda, et need antaks endistele mõisatöölisele ja teistele maanäljastele. (J. S o o t s, põl: Väga õige, väga hea!) Härra Soots, kui Teie selle õigeks peate, siis peate hääletama meie arupärimise poolt.

Näis, nagu oleks kõik korras. Aga just siin tuli ilmsiks, et Kohtu- ja siseministeerium talitab postijaamade likvideerimisel nagu Simson oma mõistatuses Vilisti meestele. See mõistatus oli teatavasti: Sööjast tuli roog välja ja tugevast tuli magusast välja. Ta küsis Vilisti meestelt, mis see mõistatus tähendab, ent nemad ei teadnud seda teps mitte. (J. S o o t s, põl: See on üks Armeenia mõistatus.) Ma arvan, et ka Teie ei arva üles Kohtu- ja siseministri mõistatust.

Mõistatuse seletus seisis selles, et Kohtu- ja siseministeerium, kes ähvardas, piltlikult öeldes, ära süüa postijaamapidajad ja näis olema tugev küllalt selle teostamiseks, muutus äkki postijaamapidajate rõõmuks meheks, kes neile ootamata ulatas magusroa. (K. P ä t s, põl: Kellele nii?) Postijaamapidajaile. Teiste sõnadega — Kohtu- ja siseministeerium asus südilt kaitsma nendesamade postijaamapidajate huve, kes värisedes ootasid kõige pahemat. Ta kirjutas ette maavalitsustele, katsuda sulgeda postijaamu tingimustel, millistega tema ettepanekul olevat nõus Põllutöoministeerium.

Ringkirjas 9. novembril s. a. öeldakse nimelt järgmist:

„Siinjuures saadab Kohtu- ja siseministeerium Teile Põllutöoministri 7. skp. kirja ärakirja ja palub endale võimalikult kiiresti teatada, missuguste postijaamade pidajatega on saavutatud kokkulepe postijaamade tegevuse lõpetamiseks enne lepingu tähtaega tingimustel, mis ette nähtud juurdelisatud Põllutöoministri kirjas.

Kohtu- ja siseministeerium ei pea võimalikuks määrata postijaamu sulgemisele enne, kui pole saavutatud kokkulepe maavalitsuse ja postijaamade pidajate vahel, et ära hoida viimaste võimalikke kahjutasunõudmisi maavalitsuste vastu.

Ühtlasi palub Kohtu- ja siseministeerium neid maavalitsusi, kes veel ei ole esinenud ettepanekutega postijaamade sulgemise kohta, vastavalt Postijaamade seaduse § 9. (RT 50 — 1922), võtta kui võimalik oma seisukohti revideerimisele ja jaataval korral esineda vastavate ettepanekutega.“

Teie näete, Kohtu- ja siseministeeriumi seisukoht on resoluutne. Need maavolikogud, kes ei ole veel teinud sulgemisotsuseid, tehku seda ometi. (K. P ä t s, põl: See on mõistlik.) Ringkirjas mainitakse tingimusi, millistega nõus Põllutöoministeerium. Missugused on need tingimused? Vastuse leiame Põllutöoministeeriumi vastavast vahekirjast, mis kõlab järgmiselt: „Põllutöoministeeriumi poolt vasturääkimist ei ole likvideeritavate postijaamade kohtade kasutamiseks andmiseks seniste postijaamade kohtade pidajatele kuni maavalitsuste poolt sõlmitud rendilepingute lõpuni üldistel riigimaade kohta käivatel renditingimustel. Juhtudel, kus postijaamapidajatega sõlmitud rendileping enne tähtaja lõppu rendivahekorra lõpetamist postijaama sulgemise korral ette ei näe ehk kus renditingimuste täitmata jätmise rendivahekorra lõpetamist ei võimalda.“

Tähendab, Põllutöoministeerium on nõus Kohtu- ja siseministeeriumiga, et tulevad jätta kõik postijaamade kohad nende senistele pidajatele. (K. P ä t s, põl: Kas kõik? — J. S o o t s, põl: Kas see 109 tiinu ka?) Kahtlemata, härra Soots, sest vahekirjas on ju öeldud: kuni maavalitsuste poolt sõlmitud rendilepingute tähtaja lõppemiseni.

Aga Põllutöoministeerium ei lepi vaid sellega, ta läheb kaugemale. Ta ei taha jätta maid mitte ainult ajutiselt kasutada postijaamade praegustele pidajatele, vaid ta töötab samas vahekirjas anda need maad edaspidi ka jäädavaks pidamiseks samadele härrastele. Vahekirjas on küll jutt ainult ühest kohast, mis postijaamade lõppkorraldamisel taheta-

vat igal pool anda postijaama endisele pidajale, aga meil on Põllutöoministeeriumi tegevusest küllalt kogemusi, et võib eksimata oletada: kui üks koht lubatakse, siis terve postijaama maa läheb, selles ei tule kahelda. (J. S o o t s'i, põl vahelhüüe.) Põllutöoministeeriumi vahekirja vastav osa kõlab järgmiselt: „Arvesse võttes, et pea kõik postijaamade kohad maksimaalsuuruses, ja osa ületab selle normi, on suurema osa likvideeritavate kohtade ümberkorraldamine tarvilik. Peale kohtade korraldamist kavatses Põllutöoministeerium planeerimisel loodud kohtadest üht kohta senisele pidajale Maaseaduse alusel kasutamiseks jätta, kui pidaja vastab Maaseaduse §§ 16—18 nõuetele.“

Teie näete, kindel seisukoht: üks koht tuleb jätta jäädavaks kasutamiseks. Kogemused lasevad oletada, et selle ühe koha all aga tuleb mõista kogu postijaama maad.

Ja mis on säärase pöörde tagajärg? Motiivid, mis näiteks Pärnu maavolikogu peamiselt mõjutasid postijaamade sulgemise otsuse tegemisel, on jalust löödud. Maavolikogu lasti postijaamade likvideerimisotsuseid teha eeldusel, et postijaamade maa saab vabaks, ja et seda võivad kasutada üheltpoolt maavalitsused ise oma eriülesanneteks ning teiselt poolt Põllutöoministeerium terava maanälja rahuldamiseks kohtadel. Lastakse otsus enne teha ja siis alles öeldakse: teie olete eksinud oma eeldusega ja teinud väikse vea — postijaamad likvideeritakse küll, aga postijaamade maad jäägu nende endistele pidajatele.

Ma ei taha tarvitada tugevat sõna säärase teguviisi iseloomustamiseks, aga ei saa jätta tähendamata, et säärane talitamine ei ole muud, kui maavalitsuste ja maavolikogude sissevedamine. Kui oleks tahetud talitada korrektselt, siis oleks pidanud enne, kui maavalitsustele tehti ettepanek, sulgeda postijaamad, neile teatavaks tegema, mis sulgemisele järgneb. Olen kindel, et mitmed volikogud ei oleks siis postijaamade sulgemise otsuseid üldse teinud. Maavolikogud võiksid nüüd järeldada: kui nendega on nii talitatud, siis on neil täielik moraalne õigus oma otsuseid postijaamade sulgemise suhtes võtta revideerimisele. Pärnu maavolikogu vähemalt ei jäta vististi seda õigust kasutamata. Aga milleks siis õige kaotada postijaamad, kui maad ometi jäävad nende endistele pidajatele.

Kogu loos jääb aru saamata, kelle huvides säärane likvideerimine tarvilik. Postijaamad kaotatakse, tähendab nende pidajad vabastatakse seaduses ettenähtud kohustest, aga praeguste pidajate kätte jäävad siiski postijaamade maad, mis omalajal antud just erikohuste täitmise eest.

Tekib samane loogikavaene lugu, nagu teistegi eriotstarbekohtadega. Meie teame, mis otstarbel need kohad omalajal eraldati, aga teame ka seda, kuidas nende kohtade sildi all hiljem hakati ajama onupojapolitikat. Eriotstarbekohtade andmine muutus lihtsalt nende härraste maaga varustamiseks, kelle Maaseaduse järgi harilikus korras absoluutselt mingisugust õigust maasaamiseks ei olnud. Leidus härraseid, kes tõendasid, et nad tahtvat hakata kasvatama kukki, kanu ja vasikaid, ja et nad vajavat selleks maad. Ning neile antigi maad mitte sel määral, nagu Maaseaduse põhjal mõnele tavalisele lihtsurelikule, vaid kaugelt suuremates lahmakates — tingimusel, et nad peavad täitma rendilepingus ettenähtud erikohuseid. Teie mäletate, lugupeetud härrad, et III Riigikogu võttis raske erikohuste koorma eriotstarbekohtade pidajailt, seadusega, mis lubab likvideerida tähendatud kohad nõnda, et need jäävad jäädavalt nende praegustele pidajatele tavalistel tingimustel. Härrased on ju maaga varustatud, mis neid siis enam vaevata erikohustega! Pole enam vajalik samade kukkede, kanade ja kultide kasvatamine, kelle armust eriotstarbekohad saadi. Nüüd võib eriotstarbekoht rahus minna, sest selle pidajal on käes see, mida ta tahtis — maalahmakas.

Nii kukkus siis eriotstarbekohtade eraldamisest tegelikult välja ei midagi muud, kui sõprade, sugulaste, ühesõnaga igasuguste onupoegade maaga varustamine. Teie näete, et postijaamamaadega tahetakse teha täpselt sama: kohustused — vedada posti, reisijaid ja ametnikke — nendelt võtta, aga maad jätta nendele — esialgu rendilepingute tähtaja lõpuni ja hiljem jäädavalt.

Ma näitsin juba, et suurem osa postijaamade rendilepinguid näiteks Pärnumaal on pikendatud maksimaalselt — 12 aastaks. Tähendab, 12 aastat on neile võimaldatud kasutada postijaamade maid senises suuruses. (K. P ä t s, põl: Kuidas rendilepinguid tühistada?) Härra Päts, ma tahtsin just selle küsimuse käsitamisele asuda. Tekib küsimus, millega põhjendab Kohtu- ja siseminister vajadust, tingimata jätta postijaamade maad nende endistele pidajatele kasutada. Ta leiab, et muidu ei saavat rendilepinguid enne tähtaega tühistada. Kuidas on aga lugu tegelikult Pärnu maavolikogus, tunnistas Pärnu põlumajanduse ja teedeosakonna juhataja, lugupeetud härra Land, avameelselt, et suurema osa postijaamade suhtes see küsimus raskusi ei tee: postijaamapidajad olevat seevõrt lohakalt täitnud rendilepingu tingimusi hobuste, sõiduriistade ja ruumide suhtes, et rendilepingute lõpetamiseks pole mingisuguseid ta-

kistusi. (K. P ä t s, põl: Aga seda võib ju maavalitsus teha.) Ta võib seda teha, aga Postijaamade seaduse järgi peaks ta siis uue lepingu sõlmima mõne teise pidajaga, kui ta ei taha postijaama võtta maavalitsusele endale pidada või seda hoopis sulgeda. (K. P ä t s, põl: Aga sulgemise otsustamine on ka maavalitsuse käes.) Endastmõistetavalt peaks lõppema leping sel korral, kui jaam üldse suletakse. (K. P ä t s, põl: Aga maavalitsus võib seda teha, kes teda keelab.) Jah, aga sulgemiseks peab olema põhjus.

Ei saa salata, et mõned postijaamapidajad on korralikult täitnud rendilepingu tingimusi, on korralikult vedanud posti ja reisijaid. Nende rendilepinguid ei saaks enne tähtaega lõpetada. Aga sääraseid postijaamapidajaid leidub, nagu öeldud, ainult mõned üksikud. Nendega, kes ei ole korralikult oma kohuseid täitnud, oleks pidanud juba ammu rendileping lõpetatama; seesugused aga moodustavad suure enamuse. (K. P ä t s, põl: See on ka ikka maavalitsuste oma süü.)

Kokkuvõttes võiks seepärast öelda: kui viimasel ajal on kaldutud arvamisele, et postijaamade pidamine praeguse korralduseviisi juures enam tarvilik ei ole, arvestades eriti seda, et viimasel ajal omnibusiliinide arenemine on enam hoogu võtnud, siis tuleb ometi kindlasti vastu vaielda viisile, kuidas Kohtu- ja siseministerium Põllutöoministeriumiga kavatsevad likvideerida postijaamu. See viis ei ole vastuvõetav. Sellest seisukohast lähtudes oleme meie, sotsialistid, esitanud arupärimise ja palunud selles Vabariigi Valitsuselt seletust järgmistele küsimistele:

1. Kas on Vabariigi Valitsusel teada Kohtu- ja sise- ning Põllutöoministeriumi vahel kirjad likvideeritavate postijaamade maade kasutada jätmise kohta nende endistele pidajatele?

2. Kui need teada, kas kiidab siis Vabariigi Valitsus heaks tähendatud kavatsuse?

3. Kui Vabariigi Valitsus ei poolda sääraseid likvideerimiskava, kas kavatseb ta siis astuda samme selle kava teostamise takistuseks?

Ma arvan, küsimus on küllalt tähtis selleks, et Riigikogu peaks meie rühma poolt esitatud ja minu poolt kaitstud arupärimisettepaneku vastu võtma.

Põllutöominister A. K e r e m (erak. tead. alusel): Vabariigi Valitsuse nimel on mul põhjust teatada, et kui arupärimine peaks vastu võetama, siis Vabariigi Valitsusel võimalik on sellele kohe vastata.

A r u p ä r i m i n e v ö e t a k s e v a s t u
25 Riigikogu liikme toetusel.

Põllutööminister A. K e r e m: Austatud Riigikogu liikmed! Käesoleva arupärimise aluseks on õieti kaks kirja, millest üks Kohtu- ja siseministri poolt 10. oktoobril 1929 kirjutatud Põllutööministrile, ja teine oli Põllutööministri vastus sellele kirjale. Rkl. Gustavson on neid siin sisult ette kandes omalt poolt omad kommentaarid ja motiivid juurde pannud, mille pärast ma loeksin need siin ette motiivideta, et Riigikogu liikmed võiksid otsustada, mida siin Kohtu- ja siseminister kui ka mina oleme mõelnud. Esimene kiri Põllutööministrile on järgmine: „Osa maavalitsustest on asunud postijaamade likvideerimisele ja selleks esitanud vastavad ettepanekud Kohtu- ja siseministerile Postijaamade seaduse § 9. alusel.

Nagu nähtub juuresolevast nimekirjast, millesse võetud ainult maavalitsustelt likvideerimisele määratud postijaamad, lõpeb leping jaamapidajatega alles mitme aasta pärast, mistõttu otsekohene likvideerimine enne lepingu lõppu kutsuks esile kahjatusnõudmisi. Teiselt poolt aga on nimekirjas loetletud postijaamad ülearuseks saanud jõuvankrite ühendusliinide ellukutsumise tagajärjel ja riigil pole mingisugust kasu nende olemasolust praegusel kujul. Läbirääkimistel postijaamapidajate esindajatega selgus, et jaamapidajad oleksid nõus jaamade likvideerimisega ja nende ning maavalitsuste vahel sõlmitud lepingute lõpetamisega, kui neile rendilepingu alusel antaks praegu nende käes olevad maad ja hooned kasutada kuni postijaamapidamise lepingute tähtaja lõpuni.

Sellest Teile, härra minister, teatades, palun küsimus kaalumisele võtta ja kui võimalik, see jaatavalt otsustada, sest sarnasest küsimuse lahendamisest võib minu arvates olla riigile ainult kasu. Teie seisukohast selles küsimuses palun mind võimalikult kiiresti informeerida, et saaksin astuda tarvilikke samme maavalitsuste suhtes.“ — Sellele on Põllutööminister järgmise vastuse kirjutanud: „Põllutööministri poolt vasturääkimist ei ole likvideeritavate postijaamade kohtade kasutamiseks andmiseks senistele postijaamade kohtade pidajatele kuni maavalitsuste poolt sõlmitud rendilepingute lõpuni üldistel riigimaade kohta käivatel renditingimustel (Maareformi teostamise määruse §§ 84—93 ja 107—108, RT 106—1927) juhtudel, kus postijaamapidajatega sõlmitud rendilepingud enne tähtaja lõppu rendivahekorra lõpetamist postijaama sulgemise korral ette ei näe ehk kus renditingimuste täitmata jätmise rendivahekorra lõpetamist ei võimalda.“ (O. G u s t a v s o n, stp: Härra minister, kas on niisugust lepingut, kus oleks ette nähtud, et kui leping riku-

tud, seda siis lõpetada ei saa?) Vaadake, härra Gustavson, siis oleme siin ühel nõul, kui kõik lepingud säärased, mis lõppeda võivad ning lõpevad kahjuta riigile, mingisuguste nõudmisteta, siis lõpetatakse need, ja seda on Põllutööminister ka väljendanud. Edasi: „Arvesse võttes, et pea kõik postijaamadekohad maksimaal suuruses (50 ha) ja osa ületab selle normi, on suurema osa likvideeritavate kohtade ümberkorraldamine tarvilik.“ Järelikult ei kavatse Põllutööminister neid maid otse võtta ja kellelegi praegusel kujul põliselt edasi anda, vaid maad tulevad korraldamisele elunõuete kohaselt. Kui teie lähemalt tutvuneksite Põllutööministri kavatsustega, siis näeksite, et enne maade lõplikku likvideerimist on suuremalt osalt kavatsus maakorraldus läbi viia ja valusad küsimused, mis kohal tekkinud, sellejuures lahendada. Siinjuures ei mõelda teemeistrikohti jätta loomata, ega ei mõelda ka teemeistritele tagasi anda terveid postijaamakohti. (O. G u s t a v s o n, stp: Kes sellest on rääkinud?) Ma sain Teie kõnest nii aru, et maavalitsused peavad tagasi võtma omad likvideerimise otsused, kuna neile ainult mõni hektaar maad tagasi antakse, ja muud maaosad lähevad maapidajatele. Teemeistritel ei ole minu arvates tarviski suuri maid, neile on tarvis ainult eluasemekohad ühes tarvilikkude ehitustega, kus nende töomasinad seisavad.

„Peale kohtade korraldamist kavatseb Põllutööminister planeerimisel loodud kohtadest ühte kohta senisele pidajale Maaseaduse alusel kasutamiseks jätta, kui pidaja vastab Maaseaduse §§ 16—18 nõuetele.“ Täheb, neile pidajatele, kelle kohta on selgus, et nad ei ole rendilepingut rikkunud j.n.e., kui pidaja ei ole suurmaaomanik, mõni ärimees linnas, vaid kui ta on tegelik pidaja, kes vastab Maaseaduse §§ 16—18 nõuetele, sest suurem osa postijaamakohtade pidajaid on varustatud inventariga ja kogenud põllupidajad. (O. G u s t a v s o n'i, stp vahelhüüe.) Siin on öeldud, et „viimasel juhtumisel lõpetab Põllutööminister postijaamapidajaga lepingu kokkuleppe.“

Kui neid motiive aluseks võtta, siis näete, et kirjades ei ole midagi säärast, mille pärast valitsusel tuleks häbeneda.

Missugused raskused postijaamade lepingute likvideerimise juures esile tulevad, selle kohta võtab sõna Kohtu- ja siseminister.

Kohtu- ja siseministri kohustetäitja minister J. H ü n e r s o n: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Postijaamade asutamine ja nende maaga varustamine sündis ajal, mil meie elutingimused teised olid kui praegu,

kuigi see ammu ei olnud. Sel ajal paistis otstarbekohane ja vajalik postijaamu asutada ja neile maid anda tarviliku ühenduse pidamiseks. Vahepeal on aga õige hoolsasti arenenud teede korraldamine ja jõuvankrite-liinidega ühenduse pidamine, mille tagajärjel on hobusepostijaamade pidamine otstarbetuks muutunud. Isegi erainimesed on tarvitusele võtnud jõuvankreid, millega nad võivad hõlpsamini ja kiiremini ühendust pidada. Seepärast on valitsuses tekkinud küsimus: postijaamad likvideerida.

Postijaamad on tegelikult asutatud maavalitsuste poolt, nende korraldamine ei kuulu otse keskvalitsusele. Postijaamade avamine, samuti ka nende sulgemine võib sündida Kohtu- ja siseministeeriumi poolt vastava seaduse § 9. alusel ainult vastava maavalitsuse ettepanekul. Kui seda ettepanekut ei ole, siis ei saa siin ka keskvalitsus midagi teha. 25. aprillil k. a. palus Kohtu- ja siseministeerium maavalitsusi esitada ministeeriumile andmeid postijaamade tegevuse kohta ja ettepanekuid teha postijaamade likvideerimiseks. Ühtlasi pandi maavalitsustele ette kuni küsimuse lõpliku selgitamiseni postijaamade rendilepinguid pikendada edaspidi ainult üheks aastaks. See tähendab, et neid rendilepinguid, mis tulevad uuendamisele, võib pikendada ainult üheks aastaks. Maavalitsused, kellel oli andmete esitamise tähtjaks 1. juuli k.a., hakkasid aegamööda andmeid esitama ja likvideerimise ettepanekuid tegema. Ainult üks maavalitsus on seni veel vastuse võlgu jäänud, nimelt Pärnu maavalitsus. Teised on kõik andmed esitanud. Pärnus on nähtavasti asi nii pikale veninud seepärast, et küsimus viidi maavolikogusse, ning maavolikogus on asja arutamine aega võtnud ja viibinud. (O. Gustavson, stp: Päris õige tee.) Aga väga pikaldane tee. (O. Gustavson, stp: Maavolikogud võiks päriselt kaotada.) Täiesti eitavale seisukohale postijaamade suhtes on asunud Saaremaa — 12 jaama suhtes. (O. Gustavson, stp: 9 on kõigest.) Virumaa on asunud eitavale seisukohale 20 jaama suhtes, Viljandimaa 10 jaama suhtes ja Järvamaa 26 jaama suhtes. Petserimaal ei ole postijaamu olemas, ja sealt ei ole ka loomulikult mingisugust vastust oodata. Likvideerimisele asumiseks on avaldanud nõusolekut 5 maakonda. Harjumaa pani ette likvideerida 15 jaama, üldarv on 23. Läänemaa pani ette likvideerida 21 jaama, üldarv 32. Võrumaa lubas likvideerida 6 jaama, üldarv 21. Valgamaa lubas likvideerida 3 jaama, üldarv 6. Tartumaa pani ette likvideerida 11 jaama, üldarv 18. Tänavu kevadel enne likvideerimise algust oli meil üldse 181 postijaama. (V a h e l h ü ü e.)

Neist otsustati likvideerida 56 ja alles jätta 125. Praeguse ajani on sulgemisele määratud 15 postijaama. Nimelt Läänemaal 6, Harjumaa 6, Pärnumaal 1, Tartumaa 1 ja Viljandimaa 1. Need kõik on määratud sulgemisele 1. maiks 1930, mil on majanduseasta vahetus ja nende rendilepingud lõpevad ... (V a h e l h ü ü e.) sel tingimusel, et rendileping lõpeb ning edaspidi nendega mingisugust tingimust ei ole. (V a h e l h ü ü e.) Selle kohta on härra Põllutööminister teile vastuse andnud, ning Kohtu- ja siseministril nende maadega enam tegemist ei ole. (O. Gustavson, stp: Vanade postijaamade maad tulevad, härra minister, Teie kätte.) Maad antakse üle Põllutööministeeriumile. (V a h e l h ü ü e.) Ega siis Kohtu- ja siseministeerium ei hakka maa-reformi teostama ja maid välja jagama. (V a h e l h ü ü e.) See on maavalitsuse asi, ja keskvalitsusel ei ole selle juures midagi teha.

Enam jaamu sulgeda ei ole võimalik, seepärast et postijaamapidajate ja maavalitsuste vahel sõlmitud lepingud on kõik pikatähtjalised. 1941. aastal lõpeb 4 lepingut, 1940. aastal — 2 lepingut, 1939. aastal — 2 lepingut, 1938. aastal — 4 lepingut, 1937. aastal — 10 lepingut, 1936. aastal — 9 lepingut, 1935. aastal — 10 lepingut j.n.e. Kui tahetakse leping enne tähtaega lõpetada, siis on kindlasti teada, et tuleb maksta vastavat kahjutasu. Millest ja kes peab seda kahjutasu maksma, see on teine küsimus. Kui postijaamapidajad rikuvad lepinguid, siis käiakse nendega ümber kui lepingurikkujatega ja selle jaoks on iseseadus. Meil ei ole kindlustust, et kõik postijaamapidajad nii rumalad on, et rikuvad lepinguid. (O. Gustavson, stp: Mõnes postijaamas on pool hobust.) Kui seal pool hobust on, ega see siis jalgadel seisa, see on siis juba sülditünnis. (O. Gustavson, stp: Kui postijaama ainuke hobune sülditünnis, siis on see rendilepingu rikkumine.) Fakte on tarvis revideerida. Arupärimise esitaja tähendas, et seal on suured maatükid. Ka rumalal inimesel ei ole ökonoomne pidada maid, ilma et tal ühtki hobust oleks. Tal on ikkagi vist niihästi suuri kui väikseid pudulohuseid. (K. Päts, põl: Mis ta tühja maaga peale hakkab! Kuke- ja kanakasvatamisega ei saa maad pidada.) Maavalitsused on need, kes postijaamapidajatega rendilepingud sõlmivad. Kellega nad sõlmivad, selle kohta ei ole keskvalitsusel midagi öelda, seal vahele astuda ei saa, ainult üks tingimus on sealjuures, et neid lepinguid ei sõlmitaks üle 12 aasta. Siis on veel teatavad tingimused, näiteks, et rentnikud peavad korralikud inimesed olema. Kuid on raske selle põhjal öelda, kas keegi rentnik lepingut rikkunud. Ütleme, kui kedagi istu-

ma ei panda, siis peab ta korralik inimene olema. Siis veel, et rentnik peab asutise sisse seadma nõuete kohaselt. Kuid missugused nõuded kellelgi on: mõnele on asutis sisse seatud nõude kohaselt, teisele jälle mitte. Neist tingimustest rendilepingute rikkumist järeltada ei ole kerge. On öeldud, kui maad uuesti väljaandmisele tulevad, on endistel pidajatel eesõigus nende saamiseks.

Arupärijad on veel avaldanud, et neil postijaamapidajatel olevat ka mujal teisi maid ja majapidamisi. Seda ei ole keegi keelanud, et neil muid maid ja majapidamisi ei tohiks olla. (O. Gustavson, stp: Ohoh!) Kui paragrahv on, siis võib rääkida. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) See on kaks isasja. Neid postijaamu ei peeta maareformi teostamiseks, vaid postijaam on vaid postijaama otstarbeks ja ei millekski muuks. Kui aga postijaamapidajal on teine majapidamine, seepärast ei muuda see teda kõlbmatuks inimeseks, ja seetõttu ei ole mingit süüd ette heita. Seetõttu ei ole neid postijaamapidajaid ega postijaamu keegi valinud, kas postijaamapidajatel on teisi majapidamisi või ei ole. Niisuguseid teateid on eraviisil Siseministeeriumil, et mõnel on neid maid, mõne maad on ka likvideerimisele määratud, õiendatakse vahakordi ja käiakse kohut. Nõnda et sellelt seisukohalt on raske neile midagi ette heita.

Teiselt poolt on niisuguseid juhtumisi ette tulnud, kus näiteks Põllutöoministeerium on eriliselt soovi avaldanud, et mõni postijaamakoht sulgemisele tuleks, näiteks Navas, kus maad hädapärast oleks tarvis olnud, et kohalikkudele mõisatöolistele, kes väga väikestel maalapikestel elavad, juurdelõikeid teha. Seal on otsustanud kohapealne maavalitsus ja leidnud, et just seda postijaama ei saa lasta sulgeda, on vastu seisnud, ei ole likvideerimiseks esitanud, ja keskvallitsusel ei ole seejuures midagi teha. Nõnda et selles asjas ei saa etteheiteid olla. Igatahes on Postijaamade seaduse õiguslik kord, mille põhjal postijaamu peetakse, praegu Kohtu- ja siseministeeriumis kaalumisel ja selle muudatused kavatsusel. Omal ajal, kui valitsus seda põhimõttelikult pooldab, siis on ka Riigikogul võimalus oma lõplik seisukoht avaldada. Nende kavatsuste siht ja sisu on see, et anda keskvallitsusele rohkem õigusi postijaamade likvideerimise ja avamise juures, nõnda et keskvallitsus omalt poolt saaks rohkem mõjutada nende kiiremat likvideerimist. Nagu ettetoodud andmed näitavad, on mitmed maavalitsused kui ka maakonnad, kus postijaamade arv suur, nagu Järvamaal ja Saaremaal, eitavale seis-

kohale asunud ja ei taha kuuldagi likvideerimisest. Et seda oleks võimalik teha, on tarvis Postijaamade seadust muuta. Siis saaks keskvallitsus mõju avaldada, et niisugused asutised, millest meie rahvale peaaegu mingit kasu ei ole, kiiremini likvideerimisele tuleksid, et täielikult ja otstarbekohasemalt nende kasutuses olevaid maalapikesi oleks võimalik kasutada.

O. Gustavson (stp): Arupärimise esitajate nimel teatan, et meie ei ole vastusega rahuldatud ja teen ettepaneku,

läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

(J. Soots, põl: Võiks kohe pidada!)

Juhataja: (Häälatakse.) Rkl. Gustavson'i ettepaneku poolt on 27 häält, vastu 36 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Kuulsin ettepanekut,

pidada antud vastuse kohta läbirääkimisi kohe.

(Vahelhüüe: Kes tegi ettepaneku? — J. Soots, põl: Mina tegin! — Üldine naer.) Kohtu- ja siseministri kohustetäitjalt esitati samuti ettepanek, läbirääkimisi kohe pidada. (Häälatakse.) Ettepanek — pidada läbirääkimised kohe — on vastu võetud.

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu oma enamusega on otsustanud luua uue korra arupärimistele järgnevate läbirääkimiste pidamiseks. Siamaani on meil käidud niihästi arupärimise esitajate kui ka arupärimisele vastajate suhtes selle põhimõtte järgi, et mõlematele pooltele on antud võimalus lähemalt tutvuneda andmetega ja väidetega, mis ette kantud kummagilt poolt. Käesoleval korral on härra Kohtu- ja siseminister üheltpoolt ja härra Põllutöominister teiselt poolt esitanud ametlikkudest kirjadedest rea andmeid ja väljavõtteid, milliste suhtes peaks eeldatama, et arupärimise esitajatele oleks pidanud andma võimaluse nendega ligemalt tutvuneda. Nähtavasti on aga praeguse „tugeva“ valitsuse üheks tunnusmärgiks seegi, et tema ei taha ka parlamentlikus töös lasta arvestada maksvaid traditsioone ja nõudeid, just nagu härra Strandman tehes oma valitsust ei ole arvestanud varemalt tunnustatud poliitilisi põhimõtteid ja tõekspidamisi. See „tervitata“ nähtus on tunnustuseks, et praegune valitsus oma „tugevuses“ järjest juurde võtab. Ja mis jääb meil, sotsialistidel, üle muud, kui hüüda: Önn kaasa, härra Riigivanem. Kui Teie samas tempos jätkate, siis jõuate varsti sinnamaani, kus isegi õigus

arupärimisi üldse esitada muutub küsitavaks. Meie omalt poolt soovime härra Strandman'ile õnne veel rohkem sääraseid loorbereid lõigata. (V a h e l h ü ü d e d.)

Ma jään huvitusega kuulama Põllutöömistri sissejuhatavat märkust: arupärimise põhjendajad ei olevat täielikult kandnud ette kõnes toodud vahekirju, mis vahetatud käesolevas küsimuses Kohtu- ja siseministeeriumi ning Põllutöömisteeriumi vahel. Seda olevat tehtud sihilikult. Minister kandis mõlemad kirjad ette, aga ma ei leidnud kummaski midagi säärast uut, mis oleks suutnud anda kõnesolevale küsimusele teise värvingu, kui oli see, mille mina oma põhjenduses andsin. Meie palusime oma arupärimises vastust küsimisele, kas Vabariigi Valitsusel on teada vahekirjad, mis antud küsimuses kahe ministeeriumi vahel vahetatud ja tehtud teatavaks maavalitsustele. Valitsus andis selles asjas jaatava vastuse — tal on asi teada. Edasi küsisime meie, kas valitsus kavatses astuda vahele säärase likvideerimise katsele. Valitsus vastas, et ta ei taha takistada Kohtu- ja sise- ning Põllutöömistri ettevõtetud kavatsuse teostamisel. Tähendab, postijaamade likvideerimine tahetakse viia läbi viisil, mille vastu meie vaidleme oma arupärimises. Härra Põllutöömister kinnitas, et maksva Postijaamade seaduse järgi on postijaamade küsimus maavalitsuste asi. Aga, lugupeetud härrad ministrid, kui see nii on, mis õigustab teid siis omalt poolt tulema õpetajaks ja näpuga näitama maavalitsustele, kuidas postijaamu likvideerida. Kui teil oma tõenduse järgi pole üldse õigust vahelesegamiseks, siis on see seda lubamatum seal, kus vahelesegamine asja aina halvemaks teeb, nagu see antud korral sündinud. (K. P ä t s i', põl vahelhüüe.) Antud korral on ministeerium vahele seganud. Härra Päts, mina ei eita vahelesegamise õigust, nõnda nagu seda tegi Põllutöömister, keskvalitsusel on kahtlemata see õigus postijaamade suhtes olemas, sest likvideeritud postijaamade maade edaspidise kasutamise otsustab vanade veneaegsete jaamade suhtes Siseministeerium ja uute suhtes Põllutöömisteerium. Küsimus ei seisa õiguses endas, vaid selles, kas õigust õieti kasutatud. Mulle on jäänud enne kui pärast tunne: antud korral ei ole talitatud õieti. Mille ümber keerleb küsimus? Kõigepealt selle ümber, kas talitas Kohtu- ja siseminister õieti, kui ta alles pärast seda, kui maavalitsused ja maavolikogud olid juba teinud postijaamade likvideerimise otsused, teatas oma kavatsusest — postijaamade maad pärast likvideerimist jätta postijaamade seniste pidajate kasutada kuni rendilepingute tähtaja

lõpuni. Vaadake, siia on antud korral maetud esimene koer. Ma tõin juba näite Pärnu maavolikogust. Seal sündis postijaamade likvideerimise otsustamine teadmisel, et postijaamade likvideerimisega vabaneb terve hulk maad, ja et seda kavatses maavalitsus kasutada osalt teemeistrite paigutamiseks ja osalt nende kohalike elanikkude rahuldamiseks, kelle maanälg otse kisendav. Just viimane motiiv oli vähemalt meie rühmale eriti mõõduandev likvideerimise jaataval otsustamisel. Ta hääletas Pärnu volikogus maavalitsuse ettepaneku poolt kindlal eeldusel, et postijaamade likvideerimisega vabaksaanud maad jagatakse maanäljastele. Nüüd on sellest eeldusest kriips läbi tõmmatud. Teiste sõnadega — maavalitsused ja maavolikogud on viidud eksiteele. Ministeeriumi kavatsusest õigel ajal teadlik olles, ei oleks väga mitmel pool postijaamade likvideerimise otsust üldse tehtud.

Härra Kohtu- ja siseminister avaldas kahetsust, mispärast Pärnumaal on viidud küsimus maavolikogu otsustada. Mulle näib, et postijaamade küsimus on küllalt suur ja tähtis, ja keskvalitsuse seisukohalt peaks see olema aina soovitatav ja tervitatav, kui maavalitsused postijaamade sulgemise küsimuse viivad volikokku. Pärnu maavalitsus on käesoleval korral õieti talitanud. Jääb vaid üle kahetseda seda, miks ka teised maavalitsused pole talitanud Pärnu maavolikogu viisil.

Teiseks maetud koeraks on tehtud hilise korralduse sisuline külg. Eks ole imelik, kohustused võtta neilt härradelt, aga maad jätta endiselt nendele. Mis on see muud, kui lubamatu vastutulek härrastele, kes praegu peavad postijaamu. Aga just selle vastu vaidleme meie kõige kategoorilisemalt.

Härra Põllutöömister tõendab, et otsekohe asutatav postijaamade maade ümberkorraldamisele, kusjuures üks koht tõesti kavatses anda endisele pidajale. Ma ei tea, kuidas sellest sõnast „otsekohe“ antud korral aru saada. Tsiteeritud vahekirja esimese lõike põhjal on lugu teistsugune. Seal öeldakse, et „Põllutöömisteeriumi poolt vasturääkimist ei ole likvideeritavate postijaamade kohtade kasutamiseks andmiseks senistele postijaamakohtade pidajatele kuni maavalitsuste poolt sõlmitud rendilepingute lõpuni üldistel riigi- maade kohta käivatel renditingimustel“. (Põllutöömister A. K e r e m: Aga lugege nüüd edasi ka.) „Juhtudel, kus postijaamapidajate sõlmitud rendilepingud enne tähtaja lõppu rendivahekorra lõpetamist postijaama sulgemise korral ette ei näe ehk kus renditingimuste täitmata jätmise rendivahekorra lõpetamist ei võimalda.“

Härra Põllutööminister, ma küsisin juba Teilt, kas on üldse Eesti riigis lepingut, mida ei saaks lõpetada siis, kui seda rikutud. (Riigivanem O. Strandman: Teie olete ikka väga hea härra Jõeääre kompanjon.) Ma ei tahaks, lugupeetud härra Riigivanem, hakata tarvitama Teie võrdlusemeetodit, võibolla ma leiaksin Teilegi ühe võrdkuju, kes passiks Teile, rahva kõnekäänu tarvitades, nii nagu rusik Ropka mehe silmakulmule. Härra praegune Põllutööminister ei ole esimest, vaid juba teist korda selle ressoori juht, tal peaks olema teada, et rendilepingu rikkumise korral ollakse õigustatud rendivahekorda lõpetama. Kahjuks on aga just härra Kerem'i päevilt pärit see halb komme, et rendilepingute rikkumine jäetakse kahe silma vahele ega tehta sellest tarvilikke järeldusi siis, kui rendilepingu rikkumine sünnib mõne suurema saksa poolt. Väiksemate meestega ei olda teps nõnda kanatlik.

See aga näikse üldse olevat meie maareformi teostamise parandamatu pahe juba algusest, et suuremate meeste suhtes ollakse väga helde ja armulik, aga väikeste meeste vastu seda karmim ja nõudlikum.

Härra Põllutööminister, Teie ütlete, ei olevat mingit muud võimalust postijaamu sulgeda, sest mitmed lepingud lõppevat alles aastal 1940. (K. Pätš, põl: Kes need lepingud sõlmis, kas maavalitsused või ministeeriumid?) Maavalitsused sõlmisid. Just sellepärast ma küsingi: mis otstarbel läheb ministeerium ennast segama asjadesse, kus säärase segamiseta paremini toime tulla. Ministeerium oma vahelesegamisega ainult raskendab postijaamade lepingute lõpetamist.

Härra Land, kogupõllumeeste parteivend, ütles — teda peaksid härrad kogumehed uskuma, et suurem osa postijaamapidajaid on oma ülesandeid täitnud nii lohakalt, et lepingute katkestamine nendega ei tee raskusi. Mispärast siis on siin veel vajalik keskvalitsuse vahelesegamine — kas selleks, et postijaamapidajad järele ei annaks? (K. Baars, töer: Väga huvitav.) Härra Baars, meie oleme ammu seda tarvidust rõhutanud, aga ei tehta kõike, mis oleks õiglane ja ammugi vaja teha. Kui võtta Teid isiklikult, siis oleks Teilgi palju teisiti teha, aga Teie ei ole teinud. Seepärast ei saa järeldada — kui tehtud ei ole, siis ei maksa sellest ka rääkida.

Nüüd on siis asutud selle tegemisele, millest meie oleme ammugi rääkinud. Mina olen esimestest, kes seda tervitab. Aga minu meelest on päris selge, — kui tänavu kevadel postijaamade likvideerimine liikuma pandi, siis selleks, et postijaamade maid saada tagasi

riigi käsutusse. Aga hiljem muudeti äkki suuna. Selle üle ei maksa imestada, sest praeguse valitsuse tugevamaks jooneks on üldse anda ja jagada... (Riigivanem O. Strandman: Seda on kõik valitsused siamaani teinud.) neile, kellel ennegi küllalt. Härra Riigivanem, võtke ja loetlege omal kümnel sõrmel — Teil tuleb neist tingimata puudus — kuhu antud 50, kuhu 100 ja kuhu rohkem miljonit. (Riigivanem O. Strandman: Olge head, härra Gustavson, lugege oma sõrmede järgi siin ette.) Eks me pärast vaheajal katsume, kas tuleb sõrmedest puudus. (Riigivanem O. Strandman: Mispärast pärast? Tehke praegu.) Teie loaga, härra Riigivanem! Võtkem kõigepealt põial: vilja kokkuostmine sõjaväele — makstes üle turuhinna. Ma ei saa kahjuks täpselt öelda, kuipalju see operatsioon riigile maksma läks, sest see näikse olema riiklik saladus, ja seda harilikule kodanikule ei öelda. Ma küsin Teilt endalt, härra Riigivanem, ja ootan vastust: palju läks see operatsioon riigile maksma?

Järgmise sõrme jaoks võtame ikalduse- ja seemneviljalaenude viljaga tasumise seaduseelnõu. Selle järgi tuleb riigil juurde maksta 50 miljonit neile, kellel vilja andmiseks või raha teistelt vilja ostmiseks. Kuipaljud sellest kingitusest osa saavad, oleneb sellest, missuguse hinnaga valitsus vilja kokku ostma hakkab. On seegi tehtud riigi saladuseks. Komisjonis küsiti mitu korda, missuguse hinnaga tahetakse tähendatud vilja arvestada. Valitsuse poolt oli vastuseks — vaikimine. Härra Juhkam leidis seejuures: ei ole siin midagi rääkida ja seletada — valitsus peab saama, mida ta tahab. Mul tuleb ühenduses sellega meelde väga rahvalik anekdoot ühest usklikust, kes oma armsa hingekarjasega kõneledes ütles: Ega saksale midagi keelata tohi, ta, kurat, hakkab kiusama. Nähtavasti käiakse ka siin selle põhimõtte järgi.

Juhataja: Rkl. Gustavson, kuigi see on rahvalik ütetus, ei saa seda siin tarvitada.

O. Gustavson (stp): Eks käida siin sama põhimõtte järgi: ega valitsusele midagi keelata tohi, ta hakkab muidu kiusama.

Edasi võtame kolmanda sõrme jaoks kingituse, mille Riigivanem härra Strandman lahkesti teinud riide- ja nahatöösturitele tollikõrgendusega, mis meile toonud üleilmliku kuulsuse. Palju see kingitus kodanikkudele maksma läheb, seda näitab lähem tulevik. Ma julgen aga juba nüüd oletada, et siin on mängus mitte kümned miljonid, vaid sajad miljonid sendid. Vaevalt ükski teine valitsus, peale härra Strandman'i tugeva kabineti, oleks sõندانud teha säärase kingituse töösturitele.

Juhataja: Rkl. Gustavson, ma peatan Teid. Meil on praegu läbirääkimised arupärimise puhul. (Riigivanem O. Strandman: Ei, ei, las kõnelda.)

O. Gustavson (stp): Mina Riigikogu liikmena olen abitus seisukorras, kui kaks kõrgemat võimu vastamisi satuvad ... (J. Piiskar, stp: Presidenti oleks vaja.) Ma ei saa loomulikult olla vahemeheks nende kahe võimumehe vahel. Ma pean Riigikogu liikmena igatahes alluma Riigikogu Esimehele, kui oma ülemusele, kuigi härra Strandman võibolla on teises arvamises.

Kokku võttes võiksin vaid konstateerida: on küllalt põhjust kinnitada, et praegune aeg on üks suur saama- ja jagamiseaeg, nii nagu härra Tõnisson omal ajal sääraseid aegu iseloomustanud.

Postijaamade likvideerimise tagamõte, see on vaid väike lüli selles suures ketis, millega Strandman'i valitsus tahab minna Eesti ajalukku kui valitsus, kes oskab vastu tulla neile kihtidele, kes kõhukad ja rahakad. Kuigi härra Strandman annussoniaegse tööerakondlasena ei peaks pooldama kristlaste õpetust, mis käsib: kellel on rohkesti, sellele antagu veel, ja kellel vähe, sellelt võetagu viimane, näeme siiski, et asi vahepeal edenenu ja et just see õpetus saanud Riigivanema härra Strandman'i peamiseks juhtnööriks. Just see olevat Eesti riigi parema tuleviku parimaks pandiks. Seda kinnitab salgamata põllumeeste kogude häälekandja „Kaja“, kui ta leiab: see olevat riiklik kuritöö, kui kehvikul Eestis on leivanatuke laual, tarvis olevat seegi võtta, siis olevat vabariigi tulevik kindlustatud. Ja säärase kindlustamise pidavat teostama just härra Strandman'i valitsus. Mina ei oska muud, härra Riigivanem, kui avaldada kahetsust, et just Teie peate teostama kogumeeste ideaali.

Nii siis: postijaamade likvideerimise tagamõte on praeguse süsteemi tavaliseks jooneks. Alati antud korral seega, et likvideerides postijaamu vabastada nende maad riigi ja omavalitsuste tarveteks, kuid praegune Strandman'i valitsus on nüüd sellele asjale pööranud teise külje. Nüüd arvatakse nähtavasti: mis pärast anda postijaamade maast tükike endisele mõisatöölisele, las ta kiratseb kolmel-neljal tiinul, selleks ta ju loodud ongi; palju soliidsem on ometi jätta need maalahmakkad nende endistele pidajatele kasutada suurte suutäitena.

Kordan, see ei ole pime juhus, vaid see on süsteem, süsteem, mis ei vii Eesti riiki edasi, nagu arvavad kogumehed, vaid viib riigi vastu hukkumisele ja hävingule. Kui

meie rühm arupärimise esitas, siis just nende vaeste väikeste inimeste pärast, kelle kulul tahetakse see operatsioon teostada. Sellel vaesel mehel on kanda juba küllalt, ta on see, kes peab oma tühjast taskust maksma kõik need vaherahad, mis olete maksnud ja veel maksate viljalt, kõik teised kingitused, mis olete teinud ja veel teete rikkamaile.

Kui valitsus ütleb, et ta tahab selle suuna juurde jääda, leiab, et see on ainuõige tee, mis suudame siis meie, kes me oleme vähemuses, siin teha. Enamus on teie käes, te teete, mis tahate. Aga tulla ja kõnelda, nagu sünniks seegi kavatsetav operatsioon üldsuse huvides, see jutt jätke juba. Üldsuse huvidega ja õiglusega ei ole sellel operatsioonil midagi tege-mist.

Kui meie rühm esitas arupärimise, siis eeldades, et Vabariigi Valitsus võibolla ei poolda täies ulatuses uut suuna postijaamade likvideerimisel. Kahjuks on meie ootused osutunud petlikkudeks. Vabariigi Valitsus on öelnud, et ta läheb täielikult kaasa Kohtu- ja sise- ning Põllutööministriga. Ma ei saa öelda neile härradele ministritele: Önn kaasa! Sest nende tee, see on üle külvatud sadade väikeste inimeste pettumustega, meelekibedusega ja meelegeitega.

Riigivanem O. Strandman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Gustavson arvas heaks alata oma kõnet seletusega, nagu oleks arupärimiste asjas uus kord sisse seatud, ja pani selle uue korra minu arvele. Põhjuseks on see, et härra Gustavson leidis, et praegused läbirääkimised tulevad edasi lükata, temal olevat mingisugused suured, rasked materjalid käepärast, seda ta otse ei öelnud küll, kuid võis nii aru saada, et ta neid täna esitada ei saa. Ma tuletan lugupeetud Riigikogu liikmetele meelde — suurem osa on endistes Riigikogudes ka olnud — ühe teise juhtumise ja näitan, et just niisugune teise nurkasurumise süsteem on pahemalt tiivalt pärit, ja nemad tahtsid säärase pretsedendi sisse seada. Mul on tulnud õnnetuseks või õnneks, ma ei tea, üksainuke kord Eesti Riigikogus arupärimisega esineda. Selle arupärimise tagajärjel vastas mulle rahaminister. Ta luges umbes niipalju (näitab) paksu, kirjalikku materjali ette. Loomulik, et ma jälgida ei saanud, kui numbreid oli vist kümned, kui mitte sajad. See oli 1923. aastal. (J. Holberg, põl: Kaks korda olete esinenud, üks kord kohtuasjas.) Võibolla kaks korda, ma ei mäleta. Pärast seda, kui see ettekanne oli ette kantud, missugune toiming kestis umbes 1—1½ tundi, määrati vaheaeg. Tulid ütlused kuuldavale,

ja ma ise ütlesin, ilma et oleksin ettepanekut teinud, kas ei saaks läbirääkimisi edasi lükata. Seal hõigati neist ridadest (näitab pahemale poole), ma ei taha nime nimetada, see härra ei ole praegu siin — kui Teie julgesite esineda arupärimisega, siis peaks Teil ka terve materjal koos olema, mispärast arupärimist edasi lükata! Ütlesin, hea küll, räägime täna. See oli see kuulus kullaasi. Pärast seda määrati 15-minutilise vaheaeg. Härra rahaminister oli oma kõne, mis oli täpselt maha kirjutatud, siia lauale jätnud. Mina pöörasin — ma praegu ei mäleta — kantseleiülema või tema abi poole ja ütlesin, et lubage mulle see kõne, ma katsun numbrid läbi vaadata. Siis oli see härra, kes püha viha täis oli, ma ei kuulnud, mis ta seal ütles, kes läks kantseleisse ja tegi skandaali — kuidas Teie võisite selle paberi härra Strandman'ile anda, mina ise tahtsin seda lugeda. (O. Gustavson, stp: Mina?) See ei olnud Teie. See oli härra Piiskar. Taheti takistada, et ma ei võiks vaheajal mõnda numbrit lugeda, kuna härra Piiskar'il ometi ei tulnud esineda, vaid mina võtsin sõna. Kui pärast tulid läbirääkimised, ja ma teist korda sõna võtsin, siis tahtis keegi rühmasõpradest mulle sõna edasi anda, siis loobusin sellest, mul jätkub sellest ajast, 15 minutit anti aega, ja ma ei tahtnud teisi abinõusid tarvitada. Kui Teie tulete mulle ette heitma, et mina olevat uue korra sisse seadnud, et Teie sõnu sulgeda, siis eksite Teie väga! Aga kui arupärimisele vastamises kantakse ette needsamad dokumendid, mis ka Teie käes, kuid mida Teie ei julge täielikult ette lugeda ja poolikult ette loete, sest ei passinud vist Teie plaanile neid täielikult ette lugeda, ja kui siis minister peab ette lugema need lauselõpud, mida Teie lugemata jätsite, siis tulete Teie ja ütlete, et on ette toodud uusi materjale! (O. Gustavson, stp: Kas härra Kohtu- ja siseministri materjalid ka minu käes on?) Kuulge, mis tähtsus sellel on arupärimise suhtes, kuupalju postijaamu ühes või teises maakonnas taheti sulgeda, kas oli neid 25 või 26. See ei ole ju ometi mingi põhimõttelik materjal.

Aga siis vaatame edasi, kuidas üldse härra Gustavson aru pärib? Siin kirjas on täpselt öeldud, missugused korraldused tehtud ja et need on päevaselged, nimelt, kus protsessid tulemas, seal lepitagu kokku. Olen arvamisel, et riigiasutused, riik peaks vähem protsessima. Ei ole riigile sugugi auks, kui tema protsessid kohtutes sagedased on. Valitsus peaks katsnma nendeta läbi saada. Vaadake, Teie kõrval istub praegu advokaat, kes teab väga hästi, et mõnigi inimene on jäänud vaeseks seepärast, et ministriumid armastavad kohtus käia ja protsessida.

Siamaani ei ole ühtki juhtu olnud, kus oleks korraldus tehtud, kus oleksid maaplaraad, nagu härra Gustavson oma arupärimises ütleb, põliseks tarvitamiseks antud. Aga ta ei usu kirja, ta arvab, et valitsusepinkidel on inimesed, kes maad sõpradele jagavad, et härra Kerem'il, kui ta kirja kirjutab, ootasid kümned sõbrad maasaamisele. (O. Gustavson, stp: Ma palun minu sõnu võtta nii, nagu need on, ehkki Teie Riigivanem olete.) See oli Teie kõne sisu, ja selle vastu ma vaidlesin.

O. Gustavson (stp, fakt. märk.): Faktilise märkusena tahtsin öiendada kolme asja. Härra Riigivanem heitis ette, et mina olevat andnud oma kõnes mõista, nagu tahetaks postijaamu likvideerida selleks, et neid anda uutele isikutele, kes on härra Kerem'i tuttavad, sõbrad j.n.e. Olen öelnud seda, et leian olema praeguse likvideerimiskava vastuvõtmatu seepärast, et need maad tahetakse anda härrastele, kelle käes need praegu on. Ma arvan, härra Riigivanem, et Teie kui vana jurist võiksite sellest ka oma järeldused teha.

Teiseks tahtsin faktilise märkusena öiendada etteheidet, nagu oleks meie rühm olnud see, kes sisse seadnud uue korra, mida enamus täna praktiseeris meie arupärimise puhul. Mul ei ole kahjuks korda läinud saada nõnda ruttu vastavaid protokolle, et vaadata järele... (L. Johnson, stp: Ega see nii ei ole.) aga ma tahaksin oletada, et meie rühmal tol ajal ei olnud mingit huvi Teie arupärimise vastu sel lihtsal põhjusel, et Teie arupärimise all olid terve rea Riigikogu liikmete nimed, kes kuulusid meie rühma. Härra Riigivanem, kui Teie tahate anda mõista, nagu oleks meie rühm terves koosseisus olnud tol korral Teie arupärimise läbirääkimiste edasilükkamise vastu, siis on see ebaõige pildi andmine.

Kolmandaks tahtsin öiendada härra Riigivanema väidet, nagu oleks meie rühm olnud läbirääkimiste tänase pidamise vastu seepärast, et meil olevat terve hulk uut materjali. Sellest ei ole ma poolt sõnagi rääkinud. Vastu vaieldes läbirääkimiste alustamisele täna, ütlesin ma, et juba lihtne parlamentlik viisakus nõuab, et antakse arupärimise esitajatele võimalus tutvuneda materjaliga, mis teine pool vastuseks ette kandnud.

Juhataja: Rkl. Gustavson, Teie kõne-aeg on läbi.

Riigivanem O. Strandman: Härra Gustavson on jälle toonud ette niisugused väited, mis ebaõiged. Rkl. Gustavson'i kõnest käis läbi joon, et neile inimestele, kelle käes postikohad praegu on, tahetakse anda need jäädavalt, et Põllutööminister tahab need kohad

jäädavalt oma sõpradele anda. Mul oli vähemalt niisugune mulje. Arvan, et ka teised Riigikogu liikmed võivad tõendada, kas nad ka niisuguse mulje said. (V a h e l h ü ü d e d pahemalt poolt.)

Teiseks. Mis puutub arupärimisse, siis ma ei rääkinud oma vanast arupärimisest sisuliselt, ma ei rääkinud sellest, kas sotsialistid selle poolt või vastu olid, see ei ole praegu päevakorras. Ma ütlesin: läbirääkimiste korra kohta võtsid sotsialistid tarvitusele abinõu, mida nad teistele ette heidavad. Meie arupärimiste arutamise korda ei saa pidada loomulikuks. See kord, mis praegu on, et pahemalt tiivalt tullakse valitsuse vastu arupärimisega ja enne ei antud valitsusele võimalust faktilise märkusegagi tulla, see kord õige ei ole. Arupärijad räägivad, nad jätavad teatava mulje kuuks, kaheks riiki, aga valitsus ei saa vastata. Neil on see õigus, nemad võivad öelda, mis tahavad, aga valitsus sõna ei saa.

Et see see õige kord oleks, et see see õige demokraatlik kord oleks, seda ma küll ei usu. (J. P i i s k a r, stp: Lubage küsida, mis kodukorda Teie seletate praegu, kust see pärit, mis Teie kõnelete?)

J. P i i s k a r (stp, fakt. märk.): Härra Riigivanem Strandman arvas heaks minu peale näidata ja tõendada, nagu oleksin mina tema eest materjalid ära võtnud, või takistusi teinud, (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Just vastupidi!) et tema materjaliga tutvuneda ei ole saanud.

Ma pean ütlema, võibolla mu mälu mind petab, et mina säärast juhtu ei mäleta. Ma olen katsunud nende inimeste käest, kes võiksid seda asja teada, järele pärida, aga ka need inimesed seda ei mäleta.

Peale selle juhin tähelepanu sellele, et säärasel juhtumisel ei saa olla loogilist alust, sest sama arupärimise all on minu allkiri, ja kui ma ise pooldasin seda arupärimist, siis ei olnud mul mingisugust vajadust üht arupärijat takistada selle arupärimise kohta käivate materjalidega tutvunemast. Seepärast palun härra Strandman'i, et ta teataks, missugustest allikatest need andmed on. Kuni neid ei ole toodud, siis pean ütlema, et see on ainult käeliigutus, mille taga midagi ei ole. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Selle laua taga riidlesime kahekesi.)

Kohtu- ja siseministri kohustetäitja minister J. H ü n e r s o n: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Oma vastuses arupärimise vastusele on rkl. Gustavson puudutanud kaht küsimust, millele tahtsin vastata. Härra Gustavson tõstab küsimuse, et kui keskvalitsusel, kui Kohtu-

ja siseministeeriumil ei ole õigust end segada maavalitsuse ja postijaamapidajate vahel sõlmitud rendilepingute asjadesse, mis õigus on temal siis üldse terves selles küsimuses ja nende postijaamade korraldamise asjus maavalitsuste poole pöörata. Peab ütlema, siin on kaks isetasja. Üks on üldine postikorraldus ja maaomaavalitsuste tegevuse juhtimine, mis igatahes on Kohtu- ja siseministeeriumi kohus, kuna teisel poolt tema kui järelevalveasutus järelevalve korras ei saa ja ei suuda tungida üksikute lepingupunktidega loodud vahekordadesse ja nende täitmisse. Tal ei ole selleks aparati käepäras. Seega ühtlasi tuleksin ma ka selle küsimuse juurde, nagu härra Gustavson väljendas, kus see koer maetud. Ta ütleb, ei olevat õige, kui Kohtu- ja siseminister kirjutab, andke maad neile rendile, kes on selle maa senised pidajad postijaamades. Lugu on nimelt nii, et omaavalitsused on andnud postijaamu pidada teatavatele isikutele sel tingimusel, et nemad sõiduposti korraldaksid ja kirjavosti veaksid. Faktiliselt on aga lugu nii, et ei ole sõiduposti-ega kirjavostivedu olemas. Ei saa Kohtu- ja siseministeerium kui järelevalveasutus, ei saa ka maavalitsus, kes postijaamapidajatega lepinguid sõlminud, öelda, et postijaamapidajad lepingut ei peaks. Ei saa öelda, et selle või teise sõitja olete tagasi lükanud, seda ei ole. Nemad ütlevad: tuleb sõitja, paneme hobuse ette, aga seni ei ole tarvidust selle järele olnud. Tuleb välja, et suured maatükid on tarvitada antud teatava töö eest, kuid et seda tööd ei anta, peavad lepinguosalisel neid maid faktiliselt ühegi maksu ja tasuta. Kas see on kord? Ei ole. Et seda korda likvideerida, selles mõttes pöörab Kohtu- ja siseministeerium maavalitsuste poole, et need katsuksid kokku leppida inimestega, kes maid peavad, et nad selle eest ka tasu maksaksid. See on riigi maa, ja sellest peab riik tulu saama. Ma arvan, et siin see koer maetud ongi, et tasu nõutakse, et tahetakse kasutatava maa eest ka tasu saada. Et seda kätte saada, selleks ongi palutud öelda maavalitsusi neile inimestele, kes postijaamu peavad ja kelle rendilepingute aeg niipea ei lõpe, et nad ei ole enam postijaamapidajad, vaid nad on vabastatud sellest lepingus tähendatud punktist, ja et kui nad tahavad maadepidajaks edasi jääda, siis peavad selle eest tasu maksma. See on õige kord, et riik võib nõuda inimestelt, mis tal õigus nõuda. Kuid neile inimestele lepinguid üles öelda ja maid käest ära võtta, see ei ole võimalik riigis, kus õiguslik kord maksev. Ei saa lepinguid olematuks teha. (J. V o i m a n, stp: Aga kui lepingut rikutakse?) Kui Teie kellestki seda teate, siis olge head ja andke üles, sellelt võetakse maa. Ma loodan, et maavalitsused

selles suhtes oma kohust täidavad. (J. V o i m a n, stp: Ma toon seda ette.) Kahju, et Te seda ennem ei ole teinud. Siin see koer ongi maetud, et valitsus tahab, et riigi maa inimeste käes tasuta kasutada ei oleks. Et valitsust selles asjas süüdistama tulla, selleks peab tõesti head tahtmist olema, muidu seda teha ei saaks.

O. G u s t a v s o n (stp): Ma võtan sõna rohkem faktilise õienduse piirides.

Kõigepealt lubatagu veel kord õiendada, et ma oma tänases kõnes enam kui ühe korra rõhutasin, et maa tahetakse anda jäädavalt nende praegustele pidajatele. Ma julgen seepärast Teile, härra Riigivanem, tähendada, et praegusel Põllutöoministril härra Kerem'il ei saanud olla mingit mõju ega ütlemist praeguste pidajate määramisel sel lihtsal põhjusel, et härra Kerem minu teada ei ole tegevuses olnud üheski maavalitsuses. Järelikult on ülekohtune teha etteheiteid mulle, nagu oleksin ma tõendanud, et tahetakse jätta maakasutajateks neid, kellega härra Kerem'il soem vahekord....(Riigivanem O. S t r a n d m a n: See määramine ripub härra Kerem'ist.) Härra Kerem'il ei ole seal enam midagi määrata, nad istuvad juba kohtadel... (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Aga millest Teie siis räägite?)

Edasi katsus härra Strandman näidata, et see uus kord, mille vastu ma vaidlesin, ja millega härra Riigivanem nähtavasti väga rahul on, olevat sotsialistide leiutis.

Mul on kahju Teist, härra Riigivanem, kui Riigikogu vastavat protokollit tarvitades pean konstateerima, et Teie olete siingi lasknud märgist mööda. Mitte meie, vaid teie oma — tööerakonna — rühm oli algatajaks, et läbirääkimised algaksid otsekohe. Seda näitab Riigikogu protokoll, kust me loeme, et ettepaneku, läbirääkimisi kohe alustada, tegi rkl. M. Juhkam.

Mul on julgust, härra Riigivanem, antud korral uskuda rohkem Riigikogu stenogrammi, kui Teid, vaatamata, et Teie praegu olete riigis väga kõrgel kohal. (K. A s t, stp: Ega see ei kindlusta midagi.) Seepärast lubage minu aadressil tehtud järeldusi kõik Teile täies ulatuses tagasi saata.

Härra Riigivanem katsus hiljem tõendada, et jutt ei olevat olnud läbirääkimiste otsekohe avamisest, vaid jutt olnud vaheajast enne läbirääkimisi. Kuidas Teie, härra Riigivanem, sel puhul saate tänast juhtu võrrelda tollekordsega? Aga oletamegi, et need kaks juhtu on võrdsed. Rkl. Martna on tõesti teinud tol korral ettepaneku, enne kui vaheaeg määratakse, anda võimalus teiste Riigikogu liikmete huvides ka teist poolt otsekohe ära kuulata. Nagu stenogrammist võib järeldada, ei ole rkl.

Martna teinud seda ettepanekut sugugi ägedas toonis, nagu härra Riigivanem tõendas, vaid päris rahulikult. Rkl. Strandman, praegune Riigivanem, on Martna ettepanekule vastu vaielnud, ja rkl. Martna on sellele reageerinud väga „tormise“ vastusega, mille ma protokollit järgi tsiteerin sõnasõnalt: „Ma pean oma sõnade kohta niipalju tähendama, et ma arvasin arupärimise ettepanijatel need andmed tuttavad olema. Mina kuulsin neid küll ka alles praegu esimest korda, ka teistele Riigikogu liikmetele on need andmed arvatavasti võõrad, siis võtan ma oma praegu avaldatud ettepaneku tagasi. Kui härra Strandman'i arvates on vaja vaheaega määrata, siis on ta vististi tarvilik, sest härra Strandman on ju see Riigikogu liige, kes õieti selle arupärimise taga seisab.“ Nüüd küsin ma härra Riigivanemalt, kes talitas õieti ja kes mitte? Kui rkl. Martna tegi ettepaneku, ja kui arupärimise põhjendaja Strandman sellele vastu vaidles, siis oli rkl. Martna see, kes talitas nii, nagu õige parlamendi-mehe talitama peab: ta võttis oma ettepaneku tagasi, et anda võimalust arupärimise põhjendajale vaheajal tutvuneda esitatud materjaliga. Aga, härra Riigivanem Strandman, kuidas reageerisite Teie ja Teie koalitsioon täna minu ettepanekule? Kas talitasite nagu mees, kes peab lugu ja austab parlamentlikke kombeid? Teie hääletasite mu ettepaneku, läbirääkimised edasi lükata ning sellega anda mulle võimalust materjaliga tutvuneda, Teie hääletasite selle pikema jututa maha. Seepärast, härra Riigivanem, lubage Teile öelda, et see moraal, mida Teie olete meie rühmale lugenud ühenduses arupärimiste läbirääkimiste uue korraga, on loetud valed aadressil: meie rühm ei ole vähemalgi määral teeninud Teie etteheiteid ja ta läkitab need Teile endale tagasi. (J. V o i m a n, stp: Hale sissekukkumine!)

Riigivanem O. S t r a n d m a n (fakt.märk.): Siin olete jällegi teie, kes olete sisse kukkunud. See on täiesti õige, et tööerakonna poolt tehti ettepanek läbirääkimisi kohe pidada samal päeval, aga taheti ka vaheaeg teha, ja teie olite vaheaja vastu. Alguses olite vastu. (V a h e l h ü ü d e d pahemalt poolt.) Ja kui härra Piiskar seda ei mäleta, et tema käis neid materjalile minult otsimas, siis on see mälu asi. (V a h e l h ü ü e.) Üliõpilaste omavahelisel asjaajamisel on kombeks, et kui kahe vastase seletused vastu käivad ja muid tõendusit pole, siis kumbagi seletust otsuse aluseks ei võeta. Siin on 100 Riigikogu liiget, ja nende asi on uskuda, kas mina räägin õigust, või räägib härra Piiskar õigust. (O. G u s t a v s o n, stp: See protokoll räägib meie poolt ja Riigivanema vastu.)

Vaheaeg kl. 19.15 min. — kl. 19.43 min.

Koosolekut juhatab Esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach**.

J u h a t a j a: Rkl. Martinson esitas liht-ülemineku-vormeli:

„Riigikogu, ära kuulates läbirääkimisi arupärimise üle likvideeritavate postijaamade maade endistele pidajatele kasutamiseksandmise kavatsuse kohta, läheb päevakorras edasi.“

Riigivanem **O. S t r a n d m a n**: Ma luban, härrad Riigikogu liikmed, lisaks sellele protokolliosale, mille härra Gustavson ette luges, siin veel paar teist kohta ette lugeda. Siis on asi päris selge. (L. J o h a n s o n, stp: Ei ta siis veel selge ole, seal tuleb veel lugeda.) Võib olla, ma lugesin kõik, ma enam ei leidnud. Võite veel lugeda, mul ei ole viisiks lugeda neid asju, mis mind ei huvita.

Ma olen härra Martna'le vastanud: „Härra Martna oli vaheaja vastu, kuid ma pean meelde tuletama, et härra Martna on alati mitte ainult vaheaga nõudnud seal, kus väga tähtsate asjadega tegemist, vaid isegi mitu päeva selleks soovinud, et läbi kaaluda seda, mida ette kanti.“ Rohkem ma ei loe. (L. J o h a n s o n, stp: Aga nüüd loeme meie.) Härra Martna vastas sellele: „Ma pean oma sõnade kohta niipalju tähendama, et ma arvasin arupärimise ettepanijatel need andmed tuttavad olema.“ (O. G u s t a v s o n, stp: Ja võtab oma ettepaneku tagasi.) Jah, seda ma tean. Ma loen lõpuni. Ma vastasin sellele: „Härra Martna sõnadest paistis välja, nagu arvaks tema, et see arupärimine on esitatud, ilma et kindlaid andmeid oleks olnud...“ ja seletasin siis, mis-suguseid andmeid tarvitada oli. Tekkisid vaidlused, ja vahekord oli kaunis äge, sõbralikust meeolust loll korral ei saanud juttugi olla. (V a h e l h ü ü d e d.) Teie moonutate minu sõnu. Ma tean väga hästi, et Teie arupärimise poolt olite. Ma rääkisin aga sellest, et arupärimise arutamise korra määramise juures tehti Teie poolt ettepanek, mitte vaheaga määrata.

Mis puutub vahejuhtumisse härra Piiskar'iga, siis on minu kõne alguses, kui küsimus oli materjalist, härra Piiskar vahele hüüdnud: „Teie saite ministri kõne vaheajaks tarvitada, aga meie ei saanud.“ (J. P i i s k a r, stp: Õige.) Teie ütlesite täna, et Teie midagi ei mäleta. Meil oli pikk riid selle üle ametnikkude juuresolekul. (J. P i i s k a r, stp: Kus see riid oli?) Ega seda, mis kantseleis sünnib, stenogrammi-desse ei panda.

J. V o i m a n (stp): Lugupeetud härra Riigivanem tähendas siin seda, et meie, arupärijad, olevat tahtnud heita valitsusele süüdis-

tusi näkku ja oleme tahtnud mitmeks nädalaks, võibolla isegi kuuks läbirääkimisi edasi lükata, et valitsusel võimalust ei oleks neile süüdistustele vastata. Lugupeetud härra Riigivanem, selles asjas olete Teie jällegi vildakule teele sattunud, sest tänasel koosolekul oli ka vastamine meie arupärimisele. Tähendab, valitsusel oli võimalus otsekohe vastata. (Riigivanem **O. S t r a n d m a n**'i vahelhüüe.) Praegune arupärimine oli esitatud tänasel koosolekul, võeti vastu, ja kahel ministril oli otsekohe võimalik sellele vastata. Tähendab, siin ei saa juttu olla sellest, nagu meie oleksime tahtnud lükata arupärimisele vastamise mitmeks päevaks edasi. Siin ei saanud juttu olla sellest, nagu meie oleksime tahtnud arupärimisele vastamise pikemaks ajaks edasi lükata, vaid mis meile tähtsam oli, see oli see, et tutvuneda materjaliga, mida kaks ministrit ette kandsid, et meil oleks võimalus täpsemalt vastata. Muidu oleksid võinud arusaamatused esile tulla ja mitmesugused õiendused ning faktilised märkused. Need langeksid säärasel juhul täiesti ära, kui materjalid ja stenogrammid käes, millest näha, kuidas üks või teine öelnud. Vaadake, see oli see põhjus.

Siin, härra Riigivanem, ägeduses Teie rääkisite sääraseid asju, mida meie ei saanud ja ei võinud tahta, sest valitsusel oli võimalus vastata.

Mis puutub sisuliselt arupärimise, siis neist dokumentidest, mida härra Põllutööminister Kerem ette kandis, selgub, et siiski Kohtu- ja siseminister on Põllutööministrilt küsinud arvamist postijaamade likvideerimise kohta ja soovitanud omalt poolt, et Põllutööminister oleks nõus likvideeritavaid postijaamu edasi rentima kuni nende rendilepingute lõpetamiseni. Vaadake, siin on moment, millele arupärimise põhjendamisel rkl. Gustavson tähelepanu juhtis, nimelt sellele, et meie oleme väga palju väärnähtusi maareformi teostamise alal üles märkinud ja neid ka ette kandnud. Kui praeguste postijaamapidajatele postijaamade likvideerimise puhul võimaldatakse koh-tadele edasijäämine rendilepingu lõpetamiseni, siis on karta, et nad igat võimalust otsivad, et kohta päriselt enesele saada. Igasugu kõrvalteid kasutades jõutakse lõpuks niikaugele, et nad tegelikkudeks pidajateks jäävad vaatamata sellele, et neil õigust selleks ei ole. Vaadake, seda meie kardame, selles seisis meie arupärimise tuum.

Nüüd härra minister Hünerson siin rõhutab, et olevat kasulik, kui praeguste postijaamapidajatele postijaamade likvideerimisel jäetaks maapidamised ja kohad edasi, sellejuures nõudes neilt renti, kuna nad praegu renti ei maksa. Ta väidab, et vastasel korral ei saa neid üldse

kohtadelt välja tõsta, ja renti nad ka ei maksa. Kuna aga neid jaamu postivedamise otstarbel tarvis ei ole, siis olevat riigil kasulik neid edasi rentida. See on tõsi, aga ma ütlesin, et suurem osa postijaamapidajaist rendilepingu tingimusi ei ole täitnud ja edaspidi ka ei täida. Tähendab suurema osa nende postijaamapidajatega võivad maavalitsused rendilepingud tühistada. Ma võin näiteks ühe maakonna kohta öelda, kus on 21 postijaama, neist on 4 korralikku postijaama, kellega ei saa vahekordi lõpetada rendilepingute tingimuste täitmata jätmise pärast, ülejäänud osaga võib aga vahekordi lõpetada. Ma võiksin otse kurioosume jutustada, kuidas ühe postijaama lugu oli. Ühe maavalitsuse revisjoni komisjoni liige läks postijaama revideerima. Esiteks ei olnud ühtki hinge kodus. Ootas tüki aega hoovil, ja lõpuks tuleb juhuslikult teenija koju. Tema kannab oma soovi teenijale ette, et tahaks postijaama revideerida ja pärast seda sealt edasi sõita. „Meil on hobused praegu kõik tööl, kodus ei ole ainustki ja seepärast ei saa edasi viia,“ kõneleb teenija. Revisjoni komisjoni liige tunneb seda korda ja palub siis kaebuseraamatut, et kaebust sisse kanda. Tagajärg oli see, et teenija läks põllule ja kutsus jaamapidaja sealt ära. Kodus hakatakse otsima hobuseid, viimaks tuuakse üks põllult ära ja hakatakse vankri ette rakendama. Nüüd aga selgub, et kuuri võti kadunud, kus vankrid seisavad, ja selletõttu ei saa kuidagi kuuri. Lõppude-lõpuks ei saadud asjast muidu üle, kui lõhuti kuuri alusmüür tagant maha, ja sealt puges postijaamapidaja sisse. Niisuguseid kurioosume tuleb ette üsna palju. Veel rohkemgi. Hiljem sama postijaamapidaja ütles otsekoheselt, et tema posti ei vea. Muidugi tuli lepinguvahekord temaga lõpetada, ja asi on praegu kohtus.

Võiks veel Võrumaalt terve rea jaamade kohta andmeid tuua ja näidata, et suurem osa jaamadest ei ole rendilepingut täitnud, ja nendega võiks rendilepingu lõpetada. Ei taha üksikult loetlema hakata neid jaamu, kuid kui ministrit huvitab, võin erateel jaamad ette lugeda, missugused on korralikult oma lepingu tingimusi täitnud, missugused ei ole. Niisugune lugu on postijaamadega. Sellest võib öelda, kui tahetakse, siis võidakse lõpetada leping nendega, ja suurem osa Võrumaa postijaamapidajatest vabatahtlikult seda täidab, sest kui rendilepingut täita ei suuda, tulevad kohtukulud nende kanda ja nad loobuvad jaamapidamisest. Ja seda ei taha tihtipeale postijaamapidajad teha, kui täpselt rendilepingu täitmist nõutakse. Niisugune on tegelikult olukord ja põhjused, mispärast meil oli tarvis arupärimisega esineda. Tegelikult ei ole postijaamu tarvis ja need tulevad likvideerida.

(Minister J. H ü n e r s o n : Aga arupärimisega minge maavalitsusse, seal on see õige koht. Nemad teostavad riigivõimu kohapeal.)

M. M i h k e l s o n (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõneleja tähendas juba, et ühes Lõuna-Eesti maakonnas on tulnud ette terve rida väärnähtusi hobusepostijaamade pidamise alal. Säärases seisukorras ei ole ainult selle maakonna postijaamad, vaid eriti halvas seisukorras on need Läänemaal. Seal on rekordarv postijaamu — nimelt 32 hobusepostijaama, nagu kandis ette minister. Kuid ma arvan, et rida hobusepostijaamu on asutatud erakordsel ajal, nimelt meie iseseisvuse alg-aastatel. Ja siis seoti hobusepostijaamade küsimus osalt „mõisade päästmise“ küsimusega, see on vaid üks osa sellest epopeest. Pärast seda, kui hakati maareformi teostama, otsiti abinõusid, et mõisaid tükeldamisest päästa ühel või teisel viisil. Üheks niisuguseks päästmisabinõuks oli see, et katsuti asutada eriotstarbekohti, nagu pulliühisuse, -tõuparanduse, -loomaarstikohti j.n.e. Nende kõrval tekkis ka rida hobusepostijaamu. Hiiumaal Suuremõisas asutati kolm või neli niisugust eriotstarbekohta, seal loodi tööstuskoht, siis mingisuguse pulliühisuse- või selletaoline eriotstarbekoht, ning jäeti maad ka tulevase põllutöökooli tarvis, kusjuures samuti loodi seal hobusepostijaam. Ja kõik need eriotstarbekohad koondusid endise omaniku kätte. See vahekord lõpetati nüüd alles hiljuti. (V. M a a k e r'i, as vahelhüüe.) Suuremõisa tegelik likvideerimine sündis alles käesoleval aastal, kui mõisamaja anti üle algkoolile. Maad seisid täiesti söödis, kuna ümbruskonnas valitseb suur maapuudus, sest mõisnik ei suutnud harida maad, ka inventari tal ei olnud. Ja kui sealt oleks tahetud saada söiduhobust, siis oleks sealt vaevalt saanud isegi poolt hobust, aga ega poole hobusega vist sõita ei saa. Säärasele korratule asjaajamisele vaatamata püsis Suuremõisa postijaam viimase ajani.

Sealsamas Hiiumaal on ka Putkaste mõis, milles asub postijaam. Seal on jällegi kuidagi ühendatud seemneviljähisuse eriotstarbemis ja hobusepostijaam. Selle vormi najal võimaldati jällegi mõisa koondamine ühe kätte. Ja ka seal on äärmiselt suur maanälg, sest kuigi seal maa hea on, kõige parem kogu saarel, ei saa rahvas seda kasutada.

Peale selle avaldus Läänemaal ka mujal sel alal rida omapäraseid nähtusi. Näiteks Velise postijaamas sai tugeva seljatagusega isik eriotstarbekoha, peale selle autasumaa, ja kombineeriti siis hobusepostijaam ning mitmesuguste kombinatsioonide varal koondati ligi 200 tiinu maad kokku, aga palka maksab see isik säärast, millest madalamat vist kuskil

mujal ei ole. (O. Gustavson, stp: Kus kohas see on?) Ka postijaam on halvas seisukorras.

Edasi Valgu postijaamas valitseb otse röövmajapidamine, mille tõttu kuuldavasti olevat jaamapidajale üles öeldud, kasutades seda, et ta lepingut murdnud.

Ka Varbla, Paatsalu ja Jädivere postijaamad töötavad äärmiselt halvasti. 20. oktoobril olles seal, tahtsin saada Paatsalu hobusejaamast hobuseid. Helistasin 4 tundi järgimööda, kuid hobuseid ei saanud. (V a h e l h ü ü e keskelt: Pool hobust saite?) Poolt hobust ei saanud, see jäi vist lugupeetud ministri kätte. (Minister J. Hüneron: Teie kaasvennad olid need, kes poolikutega rehkendasid.) Aga Teie ei vaielnud vastu.

Sama olukord on ka Vigala postijaamas. Seal on 300 tiinu maad, millest osa antud põllutöökoobile, osa loomaarstile, kes asub samas mõisas, ja peale selle on seal veel postijaam. (O. Gustavson, stp: Kes seal valitseja on?) Keegi härra Priima. (V a h e l h ü ü e keskelt. — V. Maaker, as: Kes Teile väga lahkesti öömaja andis.)

Ma konstateerin, et maavolikogu liikmed sotsialistlikust rühmast nõudsid, et mõisatöölisele antaks kohad, milliseid sealt saaks, kui mõis osaltki tükeldataks. (V a h e l h ü ü e keskelt.) Maavolikogu liikmed sotsialistlikust rühmast tegid ettepaneku, anda maad mõisatöölisele. (V a h e l h ü ü e keskelt.) See olevat fakt. Neist üksikutest näidetest selgub, et hobusepostijaamad ei ole ratsionaliseeritud, ei ole säärasel kõrgusel, nagu nad olema peaksid. Aga kes on selles süüdi? Härra Kohtu- ja sise-minister kõneles, et süüdi olevat maaomavalitsused, sest nende kätte on antud postijaamade maade korraldamine, ja tema leiab, et kogu vastutus lasub maaomavalitsustel. Kuid see ei ole otstarbekohane, ja seepärast tekkis vajadus pöörata sellele tähelepanu, et tuua sellesse muudatused. (Minister J. Hüneron: Siis tehke seda seadusega. See on juriidiline küsimus, ega see otstarbekohasuse küsimus ei ole. Tehke seaduseelnõu, kui tahate seda asja rajada teisele alusele.) See korraldus ei ole kindlasti otstarbekohane. Kui Lääne maavalitsus tegi katset üles öelda tervele reale postijaamapidajale, siis pörkas ta kokku raskete paragrahvidega neis lepingutes, mis olid kokku seatud mõni aasta tagasi. Lepingud olid tehtud pikajalised. Ja kui need postijaamapidajad lähevad kohtusse otsima enesele õigust, siis maavalitsus võib jääda kaotavaks pooleks. Kui oleks olnud kindel järelevalve, ja kui oleks aegsasti muudetud senist olukorda, siis ei oleks sääraseid nähtusi ette tulnud. (V a h e l h ü ü e paremalt poolt: Kui lepingud ei ole lõppenud, siis

ei saa üles öelda.) Peab ütleva, et hobuste-postijaamad, kellele anti suured maa-alad ja võrdlemisi head ehitused, inventar, need postijaamad oleksid pidanud oma iseloomu poolest kuuluma otsekohe Põllutöoministriumi alla. See oleks üldiste ja eriti Maaseaduse süsteemi vaatekohast kõige otstarbekohasem lahenduseviis. Kuna seda seni tehtud ei ole, siis võib loota, et ükskord tagantjärele pööratakse sellele tähelepanu ja see küsimus leiab korraliku lahendamise. Sest üldiselt, kui ei ole üks või teine asi korras, kui sünnitab suuremaid raskusi see asjaolu, et suuremad maa-alad on koondatud üksikute isikute kätte ja samal ajal on äärmiselt suured raskused inimestel maasaamisega, kui inimestel ei ole võimalusi ära elada, ja kui sealsamas suured postijaamad, kes koondanud palju maad oma kätte, maksavad maatameestele, oma töölistele, madalaid palku, siis peaks sellelt vaatekohalt see postijaamade küsimus leidma otstarbekohase lahendamise. Sellepärast juhtides tähelepanu üksikutele nähtustele, missugused tõestavad praegusesitatud arupärimise vajadust, peab leiduma võimalus postijaamade küsimust otstarbekohasemalt lahendada.

Põllutöominister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Siin on väga palju vaieldud selle üle, kuidas üks või teine postijaam töötab, kas see või teine kohane on või mitte j.n.e. Minule paistab, et need küsimused siia ei kuulu ning oleks asjata selle juures vaielda.

Teine küsimus on: kui postijaamad likvideeritakse ja maad üle antakse Põllutöoministriumi, mis Põllutöoministerium nendega peale hakkab. Siin on mul seisukord väga selge, et Põllutöoministeriumi juht, kas mina olen või mõni teine, oleks kahtlemata õnnelik, kui postijaamad üle antaks postijaamapidajatele. Kui maaomavalitsustel on sääraseid lepingud, et nad võivad neid likvideerida ja vabastada postijaamapidajaid, siis loodetavasti kõik maavalitsused seda ka teevad, ja maa läheb Põllutöoministeriumi valitseda, ja Põllutöoministerium valitseb seda, nagu kõiki teisi riigimaid. Ma muidugi kahtlen, et maavalitsustel korda läheb neid postijaamu üle anda lepinguteta. Siin on Põllutöoministeriumil asjata väga palju tegemist hakata tegema sellega, kuidas sellega on, kas postijaamapidajad on oma seniseid ülesandeid täitnud või mitte. Põllutöoministeriumi peahuvi endiste postijaamapidajate vastu on, kas ta kui maapidaja omal kohal on. Põllutöoministeriumi seisukoht on, et suurem osa ja võibolla kõik postijaamamaad tulevad ümberplaneerimisele, aga seda ei saa nii teha, et täna või homme planeerime kõik ära, ja siis tulevad uued premehed. Siin kulub

aastaid, sest ega tuleval aastal Põllutöoministerium ainult postijaamade planeerimisega tegemist ei tee, vaid planeerimine on välja kujunenud raioonide viisi, selle järele kuidas planeerimistööd teatud ringkonnas arenevad. Kokkõlas üldise planeerimise kava täitmisega luuakse postijaamadest vastav arv kohti, mis-suguste järele nõudmine koha peal olemas. Kuid siin on üks asi selge, et Põllutöoministerium ei saa üht või teist postijaamapidajat, kui ta põllumeheliku huviga kohta pidanud, kui tal inventar ja loomad ja mujal tal maad ei ole ning selle tõttu Maaseaduse nõuetele täiel määral vastab, välja visata, et otsiks kohta enesele kus tahes. Nende suhtes, kellel maapidamised mujal ja kes Maaseaduse paragrahvide alla ei kuulu, on ainuke tee, kõik võimalused tarvitusele võtta, et olemasolevast lepingust lahti saada ja et postijaamamaa elunõuete kohaselt korraldada ja likvideerimise korras välja anda.

See oleks üldiselt tegevus, mille sel alal Põllutöoministerium ette näeb, ja mulle paisab, et kuigi siin mõned postijaamapidajad või ka suur hulk, ma kahjuks ei tunne neid, kuna minul postijaamadega tegemist seni ei ole olnud... (V a h e l h ü ü e.) Kui arvate Antslat, see on minu kodukoha lähedal, aga kahjuks ei või mina praegu öelda, kes ka seal postijaamapidaja on.

Siinjuures arvan, et kahtlemata nende hulgas, kes halvad postijaamapidajad, on ka häid põllumehi, sest kui teie räägite, et ta haris põldu ja posti ei vedanud, siis.... (J. V o i m a n i, stp vahelhüüe.) Võibolla! Aga nii mõnigi postijaamapidaja on hea põllumees. Praegu tuleb mul üks meelde, see on kahtlemata ka hea põllupidaja, ja kui mõni neist koha saab, siis arvan, et sellest ei tule ei riigile, ei rahvale, ei kellelegi kahju.

H. M a r t i n s o n (stp): Täna on siin mitugi ettelugemist mõnegi targa inimese poolt peetud. Arvan, et see kurja ei tee, kui ma siin varem ettetoodud asjaoludele veel mõned lisamärkused teen. Mina tunnen Harjumaal nii mõndagi postijaamakohta ja tean, et väike osa nende pidajatest on säärased, kellel maad mujal ei ole. Näiteks Raikülas, selle postijaama pidajal on teises vallas talu. Seega kaks kohta. Ei või öelda, et ta põldu korralikult ei hari. Kuid sellegi poolest võiks postijaamakoha lepingu temaga tühistada seepärast, et ta ei paranda hooneid. Need on riigi hooned, ja mina arvan, ehkki ma seda lepingut lugenud ei ole, et selles peab leiduma punkt, mis kõneleb sellest, et hooneid peab korras hoidma postijaamapidaja. Kohalikkude elanikkude poolt on kaebusi tulnud, et postijaamapidaja ei paranda hooneid, katused on lagunened, ja kui katused lagune-

nud, siis on hoone väärtus kadunud. Seepärast oleks enam kui õigus, kui niisuguse postijaamakasutajaga leping tühistataks. Raiküla mõisast on tükeldatud mõni 20 väikest käsitöökohta, mille pidajad oma 5—6-hektaarilisel kohal ei ela ega sure, sest väike maa-ala ei võimalda neile isegi hobusepidamist, ja käsitööga pole neil seal ka kuigipalju peale hakata. Nad on mitu aastat juba Põllutöoministeriumi pommitanud palvekirjadega, et postijaamakoht neile juurdeldõigetenä tükeldataks. Siia maani on palved kõik tagajärjeta jäänud. Minul on praegu üks kiri, milles eelnimetatud 6 käsitöökohta pidajad paluvad järele kuulata, kus nende asi seisvat, sest nende kuulumist mööda minevat osa postijaamamaadest tükeldamisele, ja nende eluküsimust seisab selles, et nemad osa sellest maast saaksid. Ma tunnen nende olukorda seal ja tean, et nad seal maad juurde saamata kuidagi elada ei saa. Käisin selle asja pärast riigimaadeülevaate juures, ma ei tea, kuidas teda praegu kutsutakse, sest ametinimetused on nüüd muutunud. (Minister J. H ü n e r s o n: Esimees on siin, eks ta tea öelda.) Tema ütleb, et temal selle kohta mingeid andmeid veel ei olevat ja seepärast ka midagi öelda ei või, mis selle maaga tehakse.

Ühe teise õige tähtsal kohal oleva postijaamakoha külge on endine suur mõisahoone planeeritud, milles 13 perekonda praegu üürilistena elab ja kes kõik kohustatud postijaamapidajale korteri eest päevi tegema. Seega kasutab postijaamapidaja seda maja, aga maja parandamisest ei taha ta midagi kuulda. Olen käinud seal hoones ja ise tunda saanud, kuidas tuul seintest läbi puhub.

See hoone kuulub riigile, mida kasutaja peaks lepingu järgi korras hoidma. Aga vaesed elanikud, kes raha järgi arvates igauks 300 marka kuus ühe väikese toakese eest maksavad, on sunnitud ise seda parandama. Selle kohta on ka kaebehääli kuuldavale tulnud, mis aga kõik tähele panemata jäänud.

Siin võiks niipalju näiteid tuua, kuidas ülekohtuselt tarvitatakse hooneid ja maid, mis postijaamapidajatele antud, aga arvan, et see on liigne, sest paljud kogemused näitavad, et need kaebused kõik kurtidele kõrvadele räägitud ja pikemalt kõnelemine võiks mõndagi jälle nii ärritada, et võibolla viimaks löömingut karta oleks, mida aga mina, kui aravõitu inimene, kardan.

B. E i l m a n (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Härra Hariduse- ja sotsiaalminister oma kõnes tähendas, et ei ole postijaamade tarvitajaid. Ka mina olen sellel arvamisel. Aga mispärast ei ole postijaamade tarvitajaid? Sellest lubaksin endale paar sõna,

Lugu seisab nimelt selles, et kui meil ei ole postijaamade tarvitajaid olnud, siis seepärast, et neid on postijaamadest ära võõrutatud. (Minister J. H ü n e r s o n : Autobusid võõrutavad ära.) Ei, mitte autobusid. Mul oli juhus Virumaal viibides mõnes kohas pöörduda postijaamade poole, et saada hobust edasiviimiseks. Nii näiteks pöördusin ma Paasveres postijaamapidaja poole. Seal kõigepealt see postijaamaomanik, endine mõisnik, hindab teid pealaest jalatallani ja otsustab teie välimuse järgi, kes teie võite olla. Minu küsimisele, kas võin saada hobust, vastati: Hobuseid ei ole, on sõidus. Kui küsisin näha postijaama raamatut, vastati: Hobused on haiged. Lõppudelõpuks tuli välja, et hobused ei olnud sõidus, ei olnud ka haiged, aga neid ei tahetud anda põhjusel, et algamas oli põllutöö aeg, ja halb tee kurnab hobused ära. Nõnda siis ei saanud ma sealt hobust. Edasi, sealtsamast jaamast helistasin Kiltsi postijaama, et sealt saada postihobuseid. Kiltsi postijaamast vastati, et Paasvere postijaamas on hobused olemas ja meie oma hobuseid sinna ei saada. Et asjasse selgust saada, pöördusin uuesti Paasvere postijaama poole kategoorilise nõudmisega. Selle peale küsiti minult, kes ma olen. Teada saades, et olen Riigikogu liige, vastas postijaamapidaja, et miks Teie seda kohe ei öelnud, siis oleksime Teile hobused katsunud muretseda. Selle järele muretseski postijaamapidaja hobuse ja rakendas selle kaariku ette, sest vankriga oli halb sõita. Postijaamapidaja lubas viia mind Väike-Maarjani. Väike-Maarjast läksin jalgsi Kiltsi postijaama, et selgusele jõuda, kas sealt hobust saab või ei. Kõigepealt hinnati mind ka seal pealaest jalatallani, kuidas ma riietatud j.n.e. olin, ning lõpuks öeldi sedasama, mis eelmiseski postijaamas, et kui oleksime teadnud, et olete Riigikogu liige, oleksime püüdnud hobuseid muretseda.

Mis sihiga on need postijaamad asutatud, on minu eelkõneleja rkl. Mihkelsen juba öelnud, ja ma pean sama tähendama, et ei ole mingit muud sihti olnud nende postijaamade kasutajatel, kui et hoida need maa-alad, mis postijaamaks ette nähtud, oma käes. Nad loodavad, et tuleb paras aeg, kus need maa-alad antakse nende senistele kasutajatele hoolimata sellest, et neil on juba enne terve rida muid kohti. Nii jutustati mulle Järve postijaama tegevusest, et Järve postijaamast hobuseid ei saa, või kui saab, siis väga suure nurumisega.

Peale selle on Järve mõisa kasutajal härra von Dehn'il veel terve rida teisi eriotstarbekohti. Nüüd on ümbruskonnas elavad maatainimesed, nende hulgas õige mitu vabaduse sõjast osavõtnud kaitsevaelast, pöördunud Põllutöoministeeriumi poole palvega, et neile või-

maldataks, kui õigustatud maasaajaile, Järve mõisa eriotstarbekohtadest maid. Aga alati tuli vastus, et ei ole võimalik maad anda, kuna renditähataeg Järve eriotstarbemaade kohta lõpeb 1932. a. Peale selle palusid sealsed asunikud ja väikemaapidajad, kellele Järve mõisa planeerimisel varemalt maid anti, et saadetak välja maamõõtjad, ja et nende maad krunti mõõdetaks. Sellele vastati jällegi, et ei ole võimalik seda teha, maamõõtjaid on vähe ja nad on tööga üle koormatud.

Aga niipea, kui loodi Strandman'i valitsus, ja kui Põllutöoministeeriumi juhiks sai härra Kerem, on see härra von Dehn, nagu mulle jutustati, pöördunud Põllutöoministeeriumi poole ja nii on tulnud sinna kohe maamõõtjad, ja kõik need eriotstarbekohad on nüüd ühte krunti aetud. Ja kõige imelikum on see, et ka sepikojakoht, kus tahtis kohalik sepp avada sepikoja, kuna selle järele seal vajadus, see krunt on ka selle härra von Dehn'i krunti planeeritud.

Peale selle on ka koolimaja maa-ala planeeritud härra von Dehn'i krunti ja tema pakub nüüd selle asemele ühe teise koha kooli alla; kuna aga see koht väga halb, siis on ümbruskonna inimesed niisugusel aivamisel, et sinna koolimaja püstitamine suurte kuludega seotud. Sest sinna peab kõigepealt mitukümmend koormat kruusa vedama, et seda maad tasaseks teha. Koolimaja esikülg tuleks loomulikult lõunasse ehitada, selle maa asendi järgi aga tuleb seal tagakülg lõunasse. Lõpuks võin ma niipalju öelda, et kui postijaamakohad tõepoolest kaotatakse, siis ei tuleks neid kohti mingil tingimusel anda senistele korratutele kasutajatele seepärast, et need kohad on võetud sihilikult selle tagamõttega, et edaspidi saada nende pärisomanikkudeks.

O. G u s t a v s o n (stp): Härra Põllutöominister, samuti härra Kohtu- ja siseminister on mitmel korral küsinud, milles seisvat siis nende süü käesolevas asjas. Ma arvan sellele juba vastuse andnud olema. Ministrite süü seisab selles, et nad asunud takistama omavalitsusi postijaamade likvideerimisel nende pidajatega, kes lepingut mitmel- setmel korral rikkunud. (Minister J. H ü n e r s o n : Kuulge, ärge tehke niisugust tarkust, seda pole keegi teinud.) Kujutage ette, millist mõju see avaldab, kui maavalitsus mõnele korratule härrale postijaamalepingu üles ütleb, samal ajal aga ministeerium tuleb oma nimekirjaga, milles nõutakse, et samad härrad, kes lepingut rikkunud, postijaamade maile edasi jäetaks kuni lepingu tähtaja lõpuni. (Minister J. H ü n e r s o n : Seda pole keegi öelnud.) Ma kordan: selles seisab ministeeriumide süü, et

need õhutavad postijaamapidajaid mitte enne tähtaega oma rendivahekorda maavalitsustega likvideerima. Sellele asjaolule olemegi oma arupärimisega tähelepanu juhtinud, nõudes, et nii ei tohi maavalitsustega talitada.

Teine asi, millega me leppida ei saa, on see, et härrasid endisi pidajaid, küsimata sellest, kas nad korralikult postijaamu pidanud või mitte, tahetakse jäädavalt varustada postijaamade maaga. Teie teate ometi, et maasaamine meil muutunud eesõiguseks. Paljud vabaduse sõjast osavõtjad ja teised on jäänud maata. Kui keegi maad saab, siis tuleb sellele kahtlemata vaadata, kui teatud eesõigusele. Käesoleval korral aga tahetakse selle eesõigusega õnnistada kõigi postijaamade pidajaid, vaatamata sellele, kas nad kohti korralikult pidanud või korratult.

Selle vastu ei vaidle ainult meie, vaid kõik korralikud maapidajad. Nad kõik ütlevad, et on lubamatu, kui korratult maapidajat tahetakse nuhelda — maa-andmisega. Kui valitsus tahab jätta maata need, kes seda tõesti vajavad, ja jätta kõik postijaamade maad nende praegustele pidajatele, siis on maa meie poolt ja teie vastu.

Meie rühm esitab läbirääkimiste puhul järgmise ülemineku-vormeli:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse O. Gustavson'i, J. Voiman'i ja A. Oina arupärimisele likvideeritavate postijaamade maade endistele pidajatele kasutamiseksandmise kavatsuse kohta, tunnustab Riigikogu selle vastuse mitte-rahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“
(K. P ä t s, põl: Ei, seda ei saa teha kõige parema tahtmise juures.)

J. P i i s k a r (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mind sunnib sõna võtma härra Riigivanema seletus ja ta väide, mis ta juba teistkordselt sõna võttes minu vastu isiklikult ette tõi.

Ühenduses käesoleva arupärimisega härra Riigivanem heitis ette meie rühma liikmele Gustavson'ile, et ta olevat lugenud Riigikogu protokollil poolikult, ja sellepärast ei olevat küsimus päris selgeks saanud. Asudes ise lugema sama stenogrammi ütles ta, et nüüd küsimus igatahes saab päris selgeks. Pean ütleva, et see küsimus ka tol korral päris selgeks ei saanud, ja seepärast luban endale veel mõningatele asjaoludele tähelepanu juhtida, et küsimusse omalt poolt aidata selgust tuua. Härra Riigivanem tsiteeris oma tollekordsest, muidugi mitte kui Riigivanema, vaid kui rkl. härra Strandman'i kõnest üksikuid lauseid ja muu seas tõi oma varemalt avaldatud etteheite põhjenduseks, mis minu aadressil oli tehtud, ste-

nogrammist lause, kus mina vahelhüüdena olen öelnud: „Teie saite ministri kõne vaheajaks tarvitada, aga meie ei saanud.“ Missuguses ühenduses see lause oli öeldud, ja kas see peab tõendama seda, mida härra Riigivanem arvab? Pärast seda, kui vaheae oli, sai sõna Riigivanem Strandman, kes algas oma kõnet seega, et tema arvates rkl. „Martna sõnadest paistis välja, nagu arvaks tema, et see arupärimine on esitatud, ilma et kindlaid andmeid oleks olnud, sest et kui neid kindlaid andmeid olemas oleks, siis ei oleks põhjust olnud vaheaja määramiseks.“ Edasi, „mis puutub eriti praegusse arupärimisse, siis pean ütleva, et meil teatud faktiline materjal oli tarvitada ja see materjal oli riigipanga aruanne 31. oktoobrist 1923. a. ja peale selle need kirjatükid, mis ajakirjanduses, eriti spetsiaal ajakirjanduses ilmunud on. Muid materjale meil tol ajal tarvitada ei olnud, ja ei olnud ka tarvitada tänaseks koosolekuks. Siin on nüüd vahepeal üks juhtumine ette tulnud, mida ma tahaksin kinni naelutada. Nagu härra rahaminister seletas, on vahepeal olnud riigikassa revisjon, seda on ka ajakirjanduses ette toodud. Kahjuks pean ma tunnustama, et see revisjoniakt on teada vist ka õige suurele hulga Riigikogu liikmetele, aga eriti meie rühmale ei ole seda akti mitte antud.“ Ja edasi: „Kui mina eile küsimuse üles tõstsin, et Riigikogu juhatus kaudu nõutada seda revisjoniakti, mis minu arvates mingisugune saladus olla ei või, et see ka meile teatavaks tehakse, siis on eriti härrad sotsiaaldemokraadid selle vastu olnud, nii et härra Martna selles asjas praegu paremas seisukorras on, kui meie rühm, kes praegu koalitsioonis on.“ (V a h e l h ü ü e paremalt poolt: Kes see „meie rühm“ on?) See on härra Strandman'i kõnest, tähendab „meie rühm“ on antud korral tööerakond. Sellele tähendas rkl. Martna vahelhüüdena: „Meie olime nõus sellega ja nõudsim, et kõigile see revisjoniakt antaks, aga mitte teie rühmale üksi.“ Ja Vain tähendab vahele: „Aga mispärast peab seda Riigikogu juhatus tegema?“

Seda lugedes tekib mulje, et härra Strandman on osalt ridade vahelt, osalt avalikult lasknud välja paista, kui ütles, et revisjoniakt õige suurele hulga Riigikogu liikmetele teatavaks saanud, ja pärast ütleva, et Martna on paremas seisukorras kui meie rühm, et sotsialistlik rühm on selle akti mingisugusel teel kätte saanud ja teistele ei ole andnud.

Nüüd lähen härra Strandman'i kõnes edasi: „Kui teie ei taha seda enese peale võtta...“, millele Vain vahele hüüab: „Sarnaseid insinuatsoone ei ole tarvis.“ Härra Strandman vastab: „Mina ei tea, kas see nüüd insinuatsoon on, kui kindlaid fakte siin ette tuuakse, aga kui Teie soovite, siis pidage seda insinuat-

siooniks. Mina tahan küll vastutuse selle eest oma peale võtta, sellepärast et ma ise seda nõudsin.“ Ja siis hüüab rkl. Vain: „Eks teie siis võtke.“ Ja rkl. Virma ütleb: „Aga Teie oleks teada pidanud olema, et Riigikogu juhatus peab seda kõigile andma.“ Ja siis tuleb minu vahelhüüe: „Teie saite ministri kõne vaheajaks tarvitada, aga meie ei saanud.“ Nüüd jätkab Strandman: „Mis nüüd härra rahaministri kõnesse puutub, siis ei ole minul mitte midagi selle vastu, et seda kõigile anda. Mina sain selle sellepärast, et mina kõige enne küsisin.“

Vaadake, kui härra Strandman pärast seda teravat poleemikat sotsialistide ja tema vahel ütleb, et tema on saanud kõne sellepärast, et ta on seda kõige enne küsinud, siis lubatagu mulle eeldada, et säärasel korral vististi ei oleks härra Strandman jätnud mulle müksu andmata, et meie härra Strandman'iga materjali hankimise juures oleksime peaaegu riidu läinud. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Teie ütlesite, et midagi ei mäleta.) Niipalju võin öelda, et ma neid materjale käisin kantseleis küsimas, aga mulle öeldi, et härra Strandman on need võtnud. Seepärast oli mul põhjust öelda, kui härra Strandman pahemale tiivale etteheite tegi, nagu nad oleksid mõningaid andmeid teada saanud, et Teie saite teatud materjali ministrilt tarvitada, aga meie ei saanud; sest käskiri oli antud stenografistidele, oli ühes eksemplaris, ja stenogramm ei olnud veel ümber töötatud, ja siis ma ei tea, et meie härra Strandman'iga oleksime nende materjalide juures purelunud. Aga säärane oli härra Strandman'i etteheide siis, kui ta esimene kord kõnetooli tuli. Ma paluksin veel, missugustel andmetel põhjeneb see, et meil nende andmete pärast oleks vahejuhtumine olnud? Kui siis härra Strandman teist korda sõna võttis ja minuga polemiseeris materjalide käsitamise üle, arvas ta tarvilikuks pageda oma ülikoolidiplomi ja üliõpilaste seas tarvitatava korra taha ja laskis siis välja paista, et teda tuleb diplomi pärast rohkem usaldada kui mind. Pean ütlema, et minul ei ole ei ülikoolidiplomit ega audoktori kraadi, missuguseid härra Strandman nähtavasti peab isiku usaldusevääriluse eelduseks. Seepärast on minul mõtteta temaga vaielda, sest mul ei ole lootust säärasel arvamisel olevale härrale midagi selgeks teha. (L. J o h a n s o n, stp: Ega tööerakondlasele ei saagi midagi selgeks teha.)

J u h a t a j a: On esitatud kaks üleminekuvormelit. (V a h e l h ü ü d e d.) Rkl-ed Gustavson ja Joonas, palun rahu! (V a h e l h ü ü d e d.) Rkl. Tallmeister, palun rahu. Riigikogu liikmed, ma palun korda austada. (O. G u s t a v s o n, stp: Kas temal ei ole õigus reagee-

rida, kui söimatakse inimest.) Ma ei ole kuulnud sõimu.

Ülemineku-vormelite ettekandmist ei soovita.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Motiveeritud ülemineku-vormel on tagasi lükatud.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Lihtülemineku-vormel on vastu võetud.

5. Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele tööpuuduse asjas.

Teedeminister A. J ü r m a n: Siin on esitatud Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt arupärimine tööpuuduse asjas, kus lõpuks pööratakse Vabariigi Valitsuse poole järgmiste küsimistega: 1) Kas kavatseb Vabariigi Valitsus ka käesoleval talvel tööpuuduse kõrvaldamiseks samme astuda ja mis teel? 2) Kui Vabariigi Valitsus töötuile hädaabitöid korraldada kavatseb, siis millal kavatsetakse nendega algust teha?

Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed mäletavad, olid meil mitmel ja mitmel Riigikogu koosolekul, kui arutasime krediitmääramist hädaabitöödele, need küsimused pikemalt kaalumisel ja arutamisel. Ja seal juba selgus, et Vabariigi Valitsus oli juba 8. novembril töötavate tööliste esimese töö korraldanud. (M. M a r t n a, stp: Mitmele inimesele?) See oli alguses, mitte paljudele. (M. M a r t n a, stp: Kui palju on praegu?) Umbes 900. Meie võtsime krediidi alles vastu. See krediit, mis Riigikogu poolt vastu võeti, ei ole veel maksma hakanud. See hakkab maksma Riigi Teatajas väljakuulutamisega, seega saab alles siis täiel määral töötavate tööliste hädaabitöid korraldada. Seega oleksid need arupärimise küsimused vastatud, kuna sisuliselt, pikemalt peatusime selle küsimuse juures läbirääkimistel krediitmääramise puhul. Nii siis selle arupärimise juures ma rohkem ei peatu.

J. V o i m a n (stp): Ma teatan arupärijate nimel, et meie härra Teedeministri vastusega rahuldatud ei ole, ja teen ettepaneku, avada läbirääkimised järgmisel Riigikogu koosolekul.

J u h a t a j a: Kuna ma arupärimise tekstist leian, et rkl. Voiman arupärijana ei ole alla kirjutanud, siis ma ei saa arvestada rkl. Voiman'i teadaannet ja ettepanekut. (J. V o i m a n, stp: Ma teen rühma nimel ettepaneku.)

L. J o h a n s o n (stp): Teatan, et arupärijad ei ole Teedeministri vastusega rahuldatud ja teen ettepaneku, avada läbirääkimised järgmisel Riigikogu koosolekul.

K. T o n k m a n (põl, kohalt): Teen ettepaneku, avada läbirääkimised kohe.

O. G u s t a v s o n (stp): Ma vaidleksin selle ettepaneku vastu puhtast ligimesearmastusest. Teie nägite, et esimesel korral lugupeetud Riigivanema käsi käis väga halvasti. Ma kardan, et kui vaidlused uue arupärimise puhul juba täna lahti puhkevad, siis mõne teise härra käsi võiks neil vaidlustel käia veel halvemini. Seepärast soovitaksin ma täna mitte pidada läbirääkimisi.

L. J o h a n s o n'i ettepanek lükata kse tagasi 35 häälega 25 hääle poolt olemisel.

K. T o n k m a n'i ettepanek võetakse vastu.

L. J o h a n s o n (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui parlamendi kõnetooli tarvitatakse seks... (Riigikogu liikmed kõnelevad omavahel.)

J u h a t a j a: Riigikogu liikmed, ma palun kõnelejat mitte takistada.

L. J o h a n s o n (stp): Praegu tähendati vahelhüüetes, et parlamendi kõnetoolis olevat üksikuid erakondi väga kibedasti puudutatud. Selle põhjuseks olevat see, et heideti kõrvale meie kodukord ja senised traditsioonid. Nähtavasti ei peeta meil enam harilikust korrast kinni, ja peame täna, kus vastus ära kuulati, selle küsimuse juurde asuma. Nähtavasti ei ole see otsus tehtud ainult siin, vaid see on tehtud niinimetatud trooninõukogus, mida juhivad härra Pilsudski juurest tulnud Eesti vabariigi juht. Meil on loodud trooninõukogu ja kahtlemata tuleb see välja arendada. (K. P ä t s, põl: Aga üks asutus peab olema.) Kaubandus-tööstuskogust ei saanud asja härra Päts, ja meil peab üks kõrgem asutus olema, kuna kaubandus-tööstuskoda on nüüd oma loomulikkusesse rööbastesse tagasi minemas, siis on loodud „trooninõukogu“ põranda all.

J u h a t a j a: Rkl. Johanson, ma leian, et Teie viimased väljendused on ebasüüdsad ja teen Teile märkuse.

L. J o h a n s o n (stp): Ma vabandan ning ma ei ütle, et trooninõukogu on põrandaalune, ta on põrandapealne. (N a e r.) Ja nähtavasti on seal nõukogus, mida juhatab Poolamaalt tulnud kõige paremate riiklikkude kogemustega, kuigi meie riigis valimistel peksa saanud erakonna juht, nähtavasti on seal ka otsuseks tehtud tänavu meil tööpuuduse vastu üldse mitte võidelda. Ja võibolla härra Teedeminister, kes kuulub erakonda, mis Riigivanema erakonna seletuse järgi pahemale poole kaldub

ja seepärast peavad pahempoolsed vaated tal olema, ja kellest siin öelda võiks — ma olen seda lootnud ja isegi uskunud — et ta oleks siiski rohkem teinud tööpuuduse vastu võitlemiseks ja vist oleks teistsuguse vastuse andnud. Aga siin jällegi... (K. P ä t s, põl: Oelge nüüd viisakalt!) on segamas nõukogu. Ja meil Riigikogus võib koalitsioon, see on 70 inimest, ainult seda otsustada, mida härra Riigivanem tahab, Riigikogul ei ole enam otsustamisvõimet. Muidugi härra Riigivanemal on oma kõrgem ülemus, rkl. Tonkman, aga ainult põllumajandusse puutuvates küsimustes ja neis küsimustes, mis puudutavad maa huve. (N a e r.) Aga võivad härrad Riigikogu liikmed hääletada ainult selle küsimuse poolt ja vastu, kus enne otsus tehtud. (K. P ä t s, põl: Vast lubate Teid selle meelituse eest tänada meie poolt.) Ja selle tulemus on ometi see, et härra Teedeminister ei saanudki teist vastust anda. Ja mispärast peaksime oletama, et härralt Teedeministrilt teistsugune vastus peaks tulema? Seepärast, et härral Teedeministril on andmed, mis näitavad, missuguses seisukorras on meie riik tööpuuduse suhtes, ta teab missuguseid töid on varem tehtud tol ajal, kus hooajatööd lõppenud, ja kus tööpuudus kõige suurem. Ja kui Teedeminister neid andmeid võrdleb, vaatab ja uurib, siis peab ta kahtlemata tulema sellele arvamisele, et see, mis valitsus seni teinud, mida seni vastavate krediitide ja kavade piirides tehakse, ei suuda veel lahendada Eestis tööpuudust. (J. S o o t s, põl: Siiski on Rei valitsuse üle trumbanud.) Ei ole üle trumbanud. Ma saan sellest aru, mispärast Teedeminister seda teha ei saanud. Ma ütlen, teil, põllumeestel, ei ole niisuurt vaenu kui tööerakonnal töölisklassi vastu, teil on oma kindel põhi, kindel ilmavaade, teil ei ole tuulelipp, teil on roheline lipp. Teil tuleb paratamata koos töötada teise poolega, see on proletariaadiga. Niikaua kui on suur talu, niikaua kui tarvitatakse palgalist jõudu, niikaua tarvitatakse proletariaati. Seepärast ei ole teie olnud põllutöölise ja töölise vastu nii õelad ja vaenulised kui tööerakond. Tol ajal ei olnud härra Strandman Riigivanem, kui ta ütles, et meil Eestis ei ole miljonäre, meil on kopikamiljonärid. Ma ei saanud tol ajal sellest aru, aga nüüd saan. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Ma ütlesin — poolekopika.) Meil on olemas mitmesugused seisused: põllumehed, vaimulik seisus ja peale selle on teatud kiht — kopikamiljonärid. See sõna võib olla banaalne ja ka luuleline, kuidas seda võtta.

Neil, kellel neist pole maad, on midagi muud — taevas. (K. P ä t s, põl: Taevas on vaimuliku seisuse käes. — O. G u s t a v s o n, stp: Neil on vana taevas, teil on see Tall-

meisteri taevas. — N a e r.) Ei ole, taevas on ainult neil, aga sinna taeva nad ei pääse, sest Luterus on ees, (K. P ä t s, põl: Mooses on ka seal.) ja ta on öelnud väga halbu sõnu ühel või teisel puhul, see on ajaloos, mis ta talupoegade mässu puhul ütles. Aga niikaugale ei ole ta läinud, kui tööerakond, kelle liikmed ütlevad, kui tööpuudusest räägivad nälgivad naised, et nad ei taha seda kommunistlikku juttu kuulda. Tähendab, tööpuudusest kõnelejate jutu nimetavad nad kommunistlikuks jutuks. Teie aga ei ütle nii, sest teie teate, kuidas maal sulaseid palgatakse... (Hariduse- ja sotsiaalminister J. H ü n e r s o n: Meie sulased ei ole kommunistid.) ja kuidas neid lahti lastakse.

Võtke alevid, need on pillatud üle maa. Võtke — ma ei tohi Nuustaku nime puudutada — võtke Otepää alev, seal on väiksed tükikesed maad, seal on kohti, kus inimestel on 15 kilomeetrit raudteest eemal väike maalapike, vaevalt pool vakamaad. Nad on põllutöölised. Nad on ainult suvel tööl, talvel neil tööd ei ole. Ja kas suudavad põllutöölised suvega niipalju teenida, et talve võivad üle elada?! Jah, siis oleks see võimalik, kui terve perekond oleks teenistuses, aga seda ei ole. Kuid terve perekond tuleb ülal pidada ühe perekonnatoitja poolt, seal on ka lapsed ja vanemad — neid kõiki peab ta toitma. Aga palk on halb, see ei toida inimesi. Kui nad saaksid tööd teha päevast päevagi. Seda ei ole. Aeg läheb kaotsi, mitte seepärast, et nad tööd teha ei taha, vaid seepärast, et tööd ei ole. Kuidas need inimesed praegu elavad? Nad nälgivad! Neil ei ole süüa, neil ei ole, millega lapsi katta. Neil ei ole talve tulekul midagi võtta. Selle viljanatukese, selle palganatukese, mis nad hooajast saanud, on nad talvetulekuks juba ära tarvitanud. Te tunnete seda seisukorda ja ärge seepärast vastu vaelge. Need inimesed ei ole ka kuskil tööbörsides registreeritud. Nad ei saagi olla seepärast, et maksva seaduse põhjal peavad inimesed, kes tööbörsides registreeritud, käima igal nädalal end näitamas. Kuidas aga saab näiteks Otepääst, Priipalust, ja mis kõik nende kohtade nimed on, käia tööbörsis registreerimas! Kui kõik need tööd võtate, siis näete, et on tuhandeid inimesi, kes tööd teeksid. On otsekohe kahju lasta 30-, 40- ja 50-aastaseid inimesi, kes väga hästi võivad töötada, töötaja seista.

Kui vaadata nimestikku, kava, mis Teedeministeriumi poolt kokku seatud, siis näete, et need tööd ei puuduta kõiki töölisi. Ollakse nähtavasti arvamisel, et näiteks maatöölised peavad ise läbi tulema. Kuidas nad läbi tulevad? Keegi ei saa näidata, kuidas nad läbi tulevad. Valitsuse kava ei anna tööd isegi kõigile neile töölisele, kes linnades tööbörsides

registreeritud, näiteks Tallinnas, Narvas, Tartus, Pärnus ja teistes linnades. Ei jõuta kõigile neilegi tööd anda. Seal tuleb küll juurde lisatöid, kuid mitte niipalju, kui tarvis. Meie teame, et need tööd ka otsaga maakondadesse ulatuvad, nagu näiteks teetegemine ja mitmesugused teised tööd. Kui kavas oleks valitud töid, siis oleks võidud ka neile inimestele, kes alevites elavad, tööd muretseda. Maal oleks saanud rahuldada üht osa inimesi, mis oleks ka linnatöödele mõjunud. Töid korraldatakse üksikutes kohtades, Tallinna, Tartu juures j.n.e., aga see ei ole veel terve meie riigi pind, vaid see on palju suurem. Tuleks mõelda ka teistele maakohtadele. Omavalitsuse kavadele tuleks võtta lisaks, mis riik ise tahab teha. See oleks ka riigi huvides. Mina ütlesin juba, et ei ole sugugi soovitatav ja ei ole korralik nähtus, kui inimesed on töötaja, kuna tööd olemas.

Omavalitsused oleksid täiesti oma algatusel tööd andnud, kui neile oleks antud valitsuse garantiid laenu tegemiseks. Kuid nad ei saanud seda. Kui neil oleks võimalik garantiid saada, siis oleks see lahendanud mitte üksi majanduslikke küsimusi ja oleks mitte üksi linna head korda tõstnud, vaid oleks tõstnud ka teravhoidlikku tasapinda ja kaotanud tööpuudust.

Garantiid ei tahetud anda ja selle tulemus on, et omavalitsused, kellel ei ole isegi ajakohast omavalitsuse maksuseadust, ei suuda ise seda teha, mis neil tarvis teha oleks. Need tööd, mis omavalitsused tegema peaksid, oleksid tehtud hädaabitööde nime all, kuigi need tööd ei ole sisult hädaabitööd, vaid kõige tarvilikumad. Kui hädaabitööd iseloomustatakse seda seepärast, et riigilt saaks krediiti.

Oleks Riigikogu saanud seda nimestikku vaadata, siis minu arvates oleks ta tulnud kindlale veendumusele, et meie omavalitsused vajavad krediite. Minu arvates ei ole see ainult ülekohtune, vaid riiklikult ebakohane samm, kui valitsus tänava ilma jätnud omavalitsused igasugustest summadest, kõrvale jätnud omavalitsused krediitidest.

See on üks asi, mis pärast meie oma praegusele valitsusele etteheiteid peame tegema. Mina usun, tegelik elu ise juba õige pea näitab, et nende abinõudega, mis tarvitusele võetud, tööpuudust ei lahendata. Muidugi, valitsusel on kõiksugu abinõud käepärast, kuidas inimesi sundida vaikumisele, ja meie inimesed on ka, kuigi nad on üheõiguslikud kodanikud, kuigi meil põhiseaduse järgi ei ole ühel kodanikul suuremaid õigusi kui teisel, on meie rahvas tööpuuduse all kannatav rahvas ja ta ei suudagi end täiel määral avaldada. Kuigi meie inimesed põhiseaduse järgi on üheõiguslikud,

ei ole nad siiski tegelikus elus üheõiguslikud, sest raha on see, mis praegu vahet teeb, ja raha on see, mis andnud võimu väikestele ringkondadele ja valitsusevõimu juurest eemale surunud suure osa meie rahvast, see tähendab töölisklassi. Kui meil iga kodanik end oma õiguste piirides saaks maksma panna nii, nagu põhiseadus seda lubab, siis meil ei oleks praegu riigi eesotsas härra Strandman, see on kindel. Kui meil praegu on Riigivanemaks härra Strandman, siis on minu arvates see ainult selle tulemus, et meie rahvas ei ole end oma õigustes maksma pannud. Niipea kui ta enese maksma paneb, niipea ei ole Strandman'i. Võibolla et seda tunneb ka tööerakond ette ja seepärast on ta Varssavi saadiku koha teatud ajaks tühjaks jätnud. Muid põhjendusi meie siingi ei leia. Selle tulemus, et meie rahvas oma õigusi täiesti kasutada ei saa, on see, et riigi eesotsas on inimesed, kes vaenulikud töölisklassile, kes oma vaenulikkust ei avalda pehmet, varjatult, vaid lausa. Ei ole kellegi saladus, et praegune Riigivanem, aga ka Majanduseminister Zimmermann omalajal vastu hääletasid Hoolekande seadusele, kus ette nähtud toetus vanadele, väetitele, mahajäetud lastele ja töövõimetaile. Isegi seda ei pidanud need härrad, kes praegu meie riigielu juhivad, tarvilikuks meie rahvale, seda kõige vajalikumat ja kõige vanemat toetuseandmise viisi, mis teistes riikides juba läinud aastasajal tunnustatud. Sedagi nad ei tahtnud, mis meie siis loodame, et nad tahaksid tööpuuduse vastu võidelda. Siin meie rahva töötav klass, lai rahvahulk, põllutööd tegev rahvas võib näha, mis sugustesse kättesse võib riik siis minna, kui rahvas oma kodanikukohustusi paljude takistuste tõttu — seal on ajaloolised takistused ja teised — ei suuda täita. Ma ütlen, see on kurb meie rahva elus, see on osalt saatuslik meie riigi arenemisele ja kahjuks meie tulevikule. Ma ei räägi seda seepärast, et ma neile härradele saaksin selgeks teha, et nad peaksid vaatama, mis rahvas vajab. Ma loodan, et siiski Riigikogu liikmete keskel, parempoolsete kui ka keskerakondlaste keskel on inimesi, kes sellest siiski aru saavad ja selle üle mõtlema hakkavad. Kui siin on võideldud omalajal Hoolekande seaduse vastu, kui on katsutud võtta tarvitusele kõiksugu abinõusid, et matta maha paugupealt, ilma et neid arutada, need sotsiaalseadused, mis Riigikogule esitatakse, siis misugused loctused oleksid võinud olla selleks, et saada toetust nõrgajõulistele, neile emadele, kellel lapsed?! Need ettepanekud on alati tagasi lükatud seepärast, et inimesed ei näe rahva elu, nad on näinud rahva elu vast vangimajaülemate akende kaudu. Aga kuidas meie rahvas praegu tegelikult elab, kuidas meie emad kokku

varisevad, kuidas lapsed surevad selle tõttu, et neil ei ole toitu, ei ole sooja ihukatet, vaadake, seda need härrad ei näe. Nad näevad kõike muud, on valmis kas või nahast välja pugema, et rahuldada neid, kellest nad praegusel korral olenevad. Sellega on seletatav, härrad põllumehed, ma ei tee teile etteheiteid, see suur vastutulek on nii mitte väga teile, kui just teile, härrad asunikud, just seepärast, et teatakse, et pinda jalge all ei ole. Et suur osa rahvast on vastu, siis on tarvis koondada seda võimu teistsuguste abinõudega oma kätte. Teisiti ei saa seda seletada, et meil ei ole võetud Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi eelarvesse mingisuguseid summasid, ei vähemati summat, mida riigikassa seisukord lubaks võtta selleks otstarbeks, et anda neile nõrgajõulistele naistele, kellel lapsed, toetust. Hea küll, Riigikogu läheb koju, vaieldakse selle üle, kas minna sel nädalal, või tuleval nädalal. Meie läheme koju, meil on palgad, on sissetulekud, aga kas teie, lugupeetud Riigikogu liikmed, usun kõik teie olete näinud tegelikku elu, võite ette kujutada, missuguses seisukorras on tuhanded inimesed, kellel ei ole mingisugust sissetulekut, kellel ei ole tööd, kuigi tal tööjõud on, millega ta endale sissetulekut võiks teenida. Neil on niisamugused kohustused oma perekonna vastu, nagu on teil ja meil kõigil.

Lugupeetud Riigikogu liikmed, kui kõik teie lapsed söömata on, kuidas teie siis vaatate sellele, missugune tunne on teil? Vaadake, tuhandeid on Eestis, kelle lapsed süüa ei saa, kolm korda päevas korralikult süüa, nii nagu seda võibolla tervishoiu seadused nõuavad. Sellest kõnelemata, nemad ei saa isegi ühtki korda päevas süüa. Mis on selle tulemus? Lapsed jooksevad ümber koltunud nägudega, kurvameelsetena, selle asemel, et oleksid priske ja rõõmsad. Mispärast? Seepärast, et nende kodustel ei ole tööd, perekonnatoitjal ei ole tarvilikku sissetulekut, millega võiks lastele ülalpidamist anda. Muidugi, see on täiesti õige meie oludes: ega võõra mure ega valu ei anna teisele end tunda.

Austatud rahvaesindajad! Võib siiski loota, et teie tunnete, mille all meie rahvas praegu kannatab.

Kui valitsus oleks tahtnud vähegi seda viletsust parandada, siis oleks ta ise pidanud vastavad summad nõudma, oleks need Hariduse- ja sotsiaalministri võimkonda andnud, kes siis omavalitsuste kaudu oleks need jaganud niisugustesse kohtadesse, kus kõige rängem puudus, ütleksin veel kõvemini, kus nälg väga suur. Nälg oli ka varematal aastatel, ja on ka tänauv neid kohti, kus nälg suur.

Võiksin tuua üksikuid näiteid Aserist. Aseri vabrik seisab. Aseri juures on alevik.

See alevik kestab edasi, ega inimesed ei ole mujale läinud. (A. M õ t t u s, tõer: Aserisse saadeti juba läinud nädalal toetust.) Teie saat-site üldhoolekande summadest, nendest summadest, mis anti Hoolekande seaduse teostamiseks. Ma tean seda väga hästi, et neid summasid hakatakse muudeks otstarveteks kasutama. (A. M õ t t u s, tõer: See on sellest summast, mis töötatöölisele toetuseks määratud, 1 miljon senti. See ei ole see laste hoolekande toetuseks määratud summa.) Üks miljon, sellest ei jätku. (A. M õ t t u s'e, tõer vahelhüüe.) Ma tõin Aseri ainult ühe näitena. Asereid on väga palju, kus on niisugused olud, et inimene kõige parema tahtmise juures tööd ei leia. Ja niisugune Aseri on suurel määral ka Tallinn. Palju teie arvates on Tallinnas töötatöölisi? Maei tea, kuipalju neid tööborsil registreeritud. (O. G u s t a v s o n, stp: Üle kahetuhande.) Ma ütlen: 10—15 tuhat inimest on praegu Tallinnas, kes vajaksid tööd, kes teeksid heameelega tööd, kes otsivad tööd, aga tööd ei leia. Muidugi, kõik ei lähe tööborsi, kõik ei lähe sinna end registreerima. Aga neid ei ole 2000 inimest, vaid on palju rohkem, üle 10 tuhande inimese on Tallinnas, kes tööd vajavad. Ka teistes linnades on samuti inimesi, kes tööd vajavad, kuid tööborsil registreeritud ei ole, kes end ei registreeri seepärast, et nad metsatööle minna ei või, kas riiete või jalanõude puudusel või seepärast, et ta üldse tervislikult nõrk on. Neid inimesi on igalpool. Kui meie Majanduseminister oleks käsile võtnud abinõud, et meie tööstust edasi viia, ja ei oleks ainult korraldanud kohapealseid asutusi, aktsiisiametnikke vallandanud, direktoreid ümber paigutanud ja peale selle tulnud krediidiinõudmisega, mis tarvilik selleks otstarbeks, et koalitsiooni koos hoida, kui oleks ka meie majanduseelu tõstmiseks midagi ette võetud, siis oleks kahtlemata tööpuudus palju väiksem, kui see on praegu.

Võtame Tallinna lähema koha — Nõmme. Nõmme on üks vaesusepesa. See on üks säärane pesa, kuhu teie peaksite andma isegi terve selle miljoni. (A. M õ t t u s, tõer: Ega ma selle vastu ei vaidle.) Igaüks, kes Nõmmel käinud ja Nõmmet tunneb, teab, et seal tõesti on vaesus suur, et sinna on valgunud inimesed, kes ei ole linnas vaesuse pärast korterit saanud ja kes on tõesti kehvemad inimesed. Aga nende heaks ei saa meie midagi teha. Nii et toetust oleks tingimata tarvis, ja meie oleksime siis rahul, kui valitsus kaaluks seda küsimust ja ilma, et valitsus seejuures hell tarvitseks olla, ilma, et sellest enese usalduse küsimuse teeks, et opositsioon on peale käinud. Valitsus võtku andmed, kogemused ja kaalugu, ning siis arvan, et valitsus peaks seisukohale tulema, et

antakse nõrgajõulistele toetusena teatud summa, samuti ka lasterikastele perekondadele. Teised riigid on sel alal palju rohkem teinud, ja isegi Pilsudski riik, Poola, võib meile eeskujuks olla ja teised uuemad riigid. Tshehoslovakkia annab näiteks iga aasta suured summad, seal ei ole küll riiklikku kindlustamist läbi viidud, aga antakse suured summad ametiühisuste kaudu. Nii on poole aasta jooksul antud 36 miljonit Tshehi krooni ametiühisustele tööpuuduse vastu võitlemiseks. (A. M õ t t u s, tõer: Missugune tööstus?) Missugune tööstus ja missugune riik? Tööstus on suur, ja riik on suur. Võtke teised riigid üksikult, igas neis tehakse rohkem kui meil tööpuuduse vastu võitlemiseks, on korraldus, on süsteem loodud, on toetamine omavalitsuste poolt, ja tööpuuduse all kannatajad on ametiühisuste kaitse all. Meil ei ole midagi. Meil ei ole mõeldud isegi tööpuuduse vastu kindlustamisele. Meil on säärane seisukord, nagu ma juba varemalt ütlesin, et meil ei ole ka vastav seadus maksuma pandud et töökaitse ega sotsiaalkindlustuse alal. Ei ole meil töökaitse alal välja arendatud töökaitse seadusi, mis võimaldaksid tööstuseettevõtetes tööd korraldada ja annaksid võimaluse inimestel leida rohkemal määral tööd. Meil ei ole vanaduse kindlustust, meil ei ole töövõimetuse kindlustust, meil ei ole leskedele, vaestelastele midagi antud.

Nii siis kokkuvõttes, kui valitsus neid küsimusi kaaluks ja kui valitsus määraks omavalitsuste tööde tegemiseks teatud summad, eriti neis kohtades, kuhu riiklikud tööd ei ulatu, nagu seda on maa süda, näiteks Petseris, Narva taga ja Peipsiäärsetes maakondades, kui valitsus neis kohtades teatud summad määraks, ja kui ta toetust annaks nõrgajõulistele ja lastega naistele ning kui ta annaks kindlustuse seaduse, siis võiks valitsusega rahul olla ja võiks ka leppida nende väärsammudega, mis valitsus seni teinud. Aga niikaua kui valitsus seda ei ole teinud, niikaua kui valitsuse esindaja tuleb siia kõnetooli ja ütleb, et rohkem teha ei taheta kui seni, niikaua ei saa valitsuse seletus meid rahuldada, seepärast teen Riigikogule ettepaneku, vastu võtta järgmine resolutsioon:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele tööpuuduse asjas, tunnustab Riigikogu selle mittehuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

Riigivanem O. S t r a n d m a n: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Juba mitmendat päeva on Riigikogu tunnistajaks, kuidas sotsialistlik rühm tööerakonnale kallale kipub. (J. V o i m a n, stp: On tarvilik.) Ja muidugi, Teie seisukohalt on see tarvilik. Aga praegu

ei ole õieti erakondade vahekorrad arendamisel, vaid üks väga tõsine küsimus meie rahva elus, ja siin peab tõsist kahetsust avaldama, et see tehtud tallermaaks, kus tahetakse erakondlikke asju õiendada. (A. O i n a s, stp: Selle alguse tegi „Vaba Maa“ oma artikliga.) See pealekäämine on suvest saadik ja sellel on oma põhjused, ja ma peatun ka nende juures.

Kahjuks tuleb hakata asjast peale, mille juures sotsialistid rahulikuks ei saa jääda.

Härrad Riigikogu liikmed! Missuguse aasta eelarvet meie praegu vaatleme, ja kes on selle esitanud. Kui vaatame meie riiklikku elu, siis näeme, et siin on suured hädad. Ja kui härra Johanson'i kõnet vaadata, siis oleks pidanud ütleva see, et meie ei vea praegu ühist vankrit, et viletsust vähendada, mis meie pealülesanne, aga taome kiilu erakondade vahele. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Kas Teie ei saaks natuke rahulikum olla, mina kuulasin Teie kõnet väga vaikelt ja ei öelnud ühtki sõna. (M. M a r t n a, stp: Mina kõnelesin praegu.) Mida Teie siis ütlesite? (M. M a r t n a, stp: Ma ütlesin, et härra Riigivanem, Teie püüate ju ometi õiglase olla.) Ma arvan, et see on iga inimese kohus. (V a h e l h ü ü e.) Hea küll! Kui niisugune asi juhtub, et Teie õiglase ei ole, siis toon selle otsekohe ette. (M. M a r t n a, stp: Seda ei juhtu.) Ja väga tihti. Mäletan üht juhtumist, kus Teie tegite ettepaneku, määrata töolistemajale suur krediit. Teie ütlesite sel korral, et mujal riikides ehitavad küll töölised ise üles, kuid meie peame selle ettepaneku tegema. (M. M a r t n a, stp vahelhüüe.) Minul oli eile Riigikogu einelauas jutuaajamine eelmise valitsuse Majanduseministriga. Seal seletasin, et praegune valitsus juulikuus, kus ta valitsema hakkas, tegi Teedeministrile otsekohe ülesandeks abinõusid leida tööpuuduse vastu võitlemiseks. Loomulikult ei olnud valitsusel sel ajal võimalus ette näha, et tööpuudus nii suureks paisub, sest loodeti head löikust ja selle tõttu majandusliku seisukorra paranemist. Loomulikult ei võetud siis ka niisuuri hädaabitoid arvesse. Endine Majanduseminister härra Oinas vastas: Ma nägin ette, et tööpuudus saab väga suur olema. Härra Oinas on aga ise eelarve kokkuseadja, ja igaühele on teada, et eelarve väga pingul on. Seal ei ole ette nähtud, et töötatöölise suhtes saab palju ette võtta. Ja riigi tagavaru kui seisvat kapitali selleks kulutama hakata, oleks väga riskantne. Me saime hiljuti välismaalt laenu, selle mahutasime Eesti panga aktsiatesse ning oleme nüüd osa sellest rahaks teinud. See peaks olema vallasvara, mida ei võiks võtta kui iga-aastast sissetulekut ning hakata välja andma töötatöölisele aitamiseks ja tööpuuduse vastu võitlemiseks. Ma ei näe praegu ette, kuisuur

tööpuudus tuleval aastal on. Kas see on suurem, kui tänavu aastal, seda ma ei tea, aga ei ole vististi põhjust arvata, et tööpuudus tuleval aastal puudub. Laenued näol saadud rahaga töötatöölisele tööd andma hakata oleks vaevalt õige politika. Seepärast peaks riik oma normaalsetest sissetulekust ressursse leidma, et oma normaalülesandeid saaks täita.

Teil on vist kõigil teada, missugune on riigi välislaenu kurss, ja siis võite ka aimata, missugune võiks olla linnade laenu kurss. Ja vististi Eesti linnad ei suudaks säärase laenued protsente tasuda. Ma arvan, et laenuingimused oleksid väga rasked, ja kui nende abil tahetakse töötatöölise olukorda lahendada, siis vaevalt võiks seda nimetada heaks finantspoliitikaks. (M. M a r t n a, stp: Ometi ei ole sedaviisi see mõeldud, et laenatakse raha ja siis pannakse töötatöölised leivaotsa.) Meie ei jõua neid töid teha, sest oleme liiga vaesed. Öeldakse, et oleme poolekopika-miljonärid. (M. M a r t n a, stp: Riigimeheliku tarkuse poolest oleme meie tõesti poolekopika-miljonärid.) Seda oleme ka.

Minu juures on käinud paljud töötatöölise delegatsioonid. Esiialgu, kui nad käisid saatemeeskonnata, siis võis nendega hästi rääkida. Võibolla on minul see puudus ja mõnel teisel Riigikogu liikmel ka, et ta ei tunne meie rahva hädasid. Mul tuli palju kõneleda nõrgajõuliste naistega, ja ma ütlen, et mina olen sellest rääkimisest kasu saanud. Kui aga need delegatsioonid hakkasid ilmuma teatud härrade saatel ja „Rahva Sõnas“ minu kohta soolaste pealkirjadega artikleid hakkas ilmuma, pidin ma sellest oma ülesandest loobuma, sest kui need kihid, kes oma ülesandeks peavad rahvale abiks olla, valitsuselt selle võimaluse võtavad, siis ei saa mulle etteheiteid tegema tulla, et ma loobusin. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Mina ei tea, kes kaasas käivad. Nime võin öelda, Riigivanema ooteruumis kirjutatakse kõik üles, aga teie teate palju paremini, sest teie olete „Rahva Sõna“ toimetaja. (E. J o o n a s, stp: Mulle töid need andmed naised.) Üks mees oli kaasas, kes ei rääkinud sõnagi. Viimasel delegatsioonil oli ka üks mees kaasas, kes sõnagi ei rääkinud, ja ma arvan, et see mees oli teie ridadest. (M. M a r t n a, stp: Miks siis arvate, et need meie ridadest olid? — V a h e l h ü ü d e d pahemalt poolt.) Kuulge, mina tõesti ei hakka seda uurima, sest ma arvan, Riigivanemal on muud tööd teha, kui et ta hakkab seda järele uurima. Ega ta ei pruugi oma õiget nime sisse kirjutada. (V a h e l h ü ü d e d pahemalt poolt.) Seepärast, et teie lehes kirjutate. (V a h e l h ü ü d e d pahemalt poolt.) Võibolla proud olid, kes tulid suurte nõud-

mistega, mis pritsimajas üles seatud, seal olid kõiksugu poliitilised loosungid.

Siis tõi härra Johanson ette, et praegune valitsus sunnib rahvast vaikima, mingisuguseid surveabinõusid tarvitusele võtab. Mina arvan, et, härrad sotsialistid, teil selle väitega ette tulla oleks natuke raske. Kui meie praegu natuke tõsisem tahaksime olla — nüüd lähete teie kohe marru — siis on teie arv Riigikogus suur seepärast, et valitsus sunnitud on vastutusele võtma, kes oma poliitilistes püüetes kriminaalseaduste vastu eksivad. Kui nendele vaba suu antaks, siis vist teie ridade arv oleks palju väiksem. (L. J o h a n s o n, stp: Aga mis teist järele oleks jäänud? — K. A s t, stp: See on üks eht riigivanemlik tarkus, katsuge jätkata selles toonis, Teie olete siis üks suur mees.) Teie, härra Ast, olete oma psühholoogiliste momentidega ikkagi kõige suurem mees. Ma ütlen üht, härra Ast, missugust joont Teie peate. Kui Teie minu juurde tulite, minu korteri, juuli lõpul, ja ütlesite, et teie ministrid tahavad ära minna, olge head, katsuge mõjutada, Teie olete seal taga, et nad meiega koos läheksid, mitte üksikud valitsuse liikmed, vaid kõik koos. Ma ütlesin — hea küll, katsun teha mis võin, ja telefoneerisin valitsuse koosolekule, ja terve valitsus läks koos. Mida kirjutate selle peale „Rahva Sõna“? See oleks huvitav ette lugeda, kuid ma ei mäleta seda täpselt. Ma palusin üht härrat härra Ast'i juurde minna ja öelda, et Teie lubasite lärmita minna, ja meie inimesed andsid järele. (K. A s t, stp: Nemad ei andnud üldse järele.) Täpselt andsid järele, siin on härra Juhkam praegu, küsige järele. Härra Ast luges „Rahva Sõna“ artiklit ja ütles — vale! luges teise lause — vale! aga kas ta tõendas seda? Ei. (K. A s t, stp: Aga kas teate, nüüd võtan mina ka sõna! Aga ärge siis kahetsege, kui keegi seal pingil kahvatab, härra Riigivanem.) Teie arvate, et mul hirm on, kui härra Ast räägib. Mitte põrmugi. Mina vastutan ainult enese, aga mitte teiste eest. Ma võin seletada, mispärast on teil ilmlõpmata suur viha minu vastu. Ma olen inimene, kes siia tuli ja arvas, mispärast peavad kodanlikud erakonnad enestevahel riidlema, nad võiksid leplikku politikat ajada, sest praeguse riidu tõttu on sotsiaaldemokraatidel täielik võimalus.... (M. M a r t n a, stp: Kuulujärele riidlevad ju põrandaall kogu aja. — V a h e l h ü ü d e d.) Ma pean väikse vaheaja tegema, et sotsiaaldemokraatidele võimalust anda oma kõnesid ette tuua.

Ma tegin kodanlike erakondade lepitamise oma ülesandeks, kuid siis ma ei teadnud, et minu kätte seokord Teie poolt see ammugatsed ja väga ihaldatud Riigivanema tool ära võetakse, ja mina see pidin olema, kes selle

teie käest võttis. (L. J o h a n s o n, stp: Noh, seda Teie teadsite juba detsembrikuul.) Ma ütlen puhtast südamest, Teie muidugi ei usu seda, et mul ei ole seda plaani üldse olnud, ja tööerakond ei ole mulle seda öelnud. Kui lugu nii läks, et sotsiaaldemokraatidel intrigeerimise võimalus natuke rohkem ära võeti, siis on nende viha täiesti arusaadav. Sellest see suur viha tuli ja loomulikult kestab see niikaua, kui ma seal toolil istun. See võib olla üürrike, aga võib olla ka mitte. Ma saan sellest vihast väga hästi aru ja tean ka — kuskil on juba katse-sarved välja sirutatud. Aga see jätab minu külmaks, kui vaenlasi ei ole, kellega riielda. Mina armastan riielda ja juba lapsest saadik. Riigivanemana sellel kohal ei saa ma seda, sest see läheks lõpuks igavaks. Teie poolt vihavaen ei heiduta mind põrmugi.

Kui arvate, et teie tund on tulnud, ega see mulle korda ei lähe. Aga kui arvamisest olete, et teie oma seadusekavadega võite väljaspool valitsust riiki valitseda ja sellega töörahvale võite kasu tuua, siis eksite teie väga. Võin öelda, et kui sotsiaaldemokraadid mõne ettepanekuga tuleksid tõsiselt ja tahaksid tõsiselt mõne oma kavatsuse läbi viia nii valitsuses kui ka Riigikogus, siis on loomulik, et teie seda taktikat, mida praegu tarvitate, ei tarvitaks. Kui mõnitamisega — ma ei taha öelda söimuga, sest see on ränk ja selle eest võib saada karistuse — välja tulete, kui teie niisuguseid etteheitteid inimestele teete — täna tegite küll paremale tiivale komplimente, ehtasite vist silda sinna poole, kuid teistel on ka sõna öelda, kes valitsusest osa võtavad, — ja arvate, et niisuguse mõnitamisega saate seadusi ja oma kavatsusi läbi viia, siis, ega teie ometi nii naiivid ei ole, on selge, et teie katsetel ei ole mingisuguseid tagajärgi.

Härra Johanson, Teie olete ju kogenud inimene, kui Teil tõsine tahtmine on midagi läbi viia, siis tulge ometi minu juurde, räägime läbi, peame nõu, ma olen alati selleks valmis, Teie võite Riigikogu kõnetooli, kui tahate, minu vastu tarvitada, aga kui tahate tõsiselt midagi läbi viia, olen valmis nõu pidama, kui ministritoolilt poolehoidu leian, viime läbi. Kui aga mõnitamisega katsute läbi viia, saate ise aru, ega nii seadusi ei anta ega riiki ei valitseta, kui teie seadusejupikesi sisse annate. (O. G u s t a v s o n, stp: Kas Teie oma jupikestega olete valitsusele au teinud? — L. J o h a n s o n, stp: Härra Riigivanem, kasutan seda juhust, seni ei teadnud seda. Näiteks töölistevanemate seaduse suhtes oli meil kokkulepe tööerakonnaga, aga seda ei peetud.) Kui oli kokkulepe, siis ei puutu see minusse. Seda mina ei tea, võibolla, mina ei ole igatahes... (O. G u s t a v s o n'i, stp vahel-

hüüe.) Härra Gustavson, kui oli Teiega kokku lepitud, siis igatahes see minusse ei puutu. Mina arvan, et praegused vasturääkimised on minu vastu sihitud, mina aga ei võtnud sellest kokkuleppest osa. (O. Gustavson, stp: Härra Riigivanem, ega siis lõpuks tööerakond Teiega ei alga ja ei lõpe ka. — J. Piiskar'i, stp vahelhüüe.) Vaadake, see on Teile omane viis, lugupeetud härra... vanal inimesel läheb korraka nimi meelest. Samasugune lugu oli ka härra Pätsil kunagi, talle tuli uulitsal notar Linnamägi vastu, ta ei osanud muud öelda kui härra, kuna nimi oli korraka meelest ununenud. Teil on iseäralik viis argumenteerida. Tark mees olite, hakkasite naerma, ja nüüd ma unustasin, mida ma Teile öelda tahtsin.

Mis nüüd erakondadesse ja erakondade vahelkordadesse puutub, siis olen mina arvamisel, et Eestis peavad kodanlikud rühmad pidama eneste vahel suuremat kontakti ja peavad ka sotsiaalseadusi andma. (M. Martna, stp: Nemad peavad kokku sulama.) Kokku sulada ei saa, see võtab aega, ja see ei meeldiks teile, kui kokku sulataks. (J. Voimann, stp: Kas Teie kõrgemasse nõukogusse ei ole kutsut saanud?) Aga kahjuks meil Eestis ei ole veel kõrgemat nõukogu, praegu on ainult Vabariigi Valitsus, ja sinna Teile ei saa. Ma tean, et Teile mind peate ebaviisakaks, et ma ei ole Teid sinna kutsunud. Praegu ütlete teie, see on Strandman'i valitsus, kes seda kõike teeb, aga kui teie valitsuse kohta midagi öeldi, siis ütlesite teie, ega meie seal üksi ei ole, meil oli Rei valitsuses ainult kolm meest, teised härrad vedasid meid sisse, ja nüüd peame meie vastutama. Vaadake, mina seda ei ütle, mina vastutan valitsuse tegude eest. (Vahelhüüe: Tonkman valitseb.) Vaadake, ka härra Tonkman on inimene, kes elus midagi õppinud, ta on väga nutikas mees..... (L. Johanson'i, stp vahelhüüe.) Härra Johanson, kui Teile arvate, et Teile oma mürgiste märkuste tõttu see kõige targem olete, siis niisuuces arvamises ei ole mina. (L. Johanson, stp: Mina ütlesin, et härra Tonkman valitseb ka praegu!) Mispärast ei või härra Tonkman valitseda? Kui teid mõlemaid valitsuselaua taha panna ja küsida, kumb paremini valitseb, arvan, et nii paljudki kahtleksid, kas Teile see parem oleksite. (Vahelhüüded pahemalt ja paremalt poolt.) Kui härra Tonkman praegu nii seljatagant valitsust juhivad, siis on see halb. (L. Johanson, stp: Mina ei ole mõelnud härra Tonkman'ist halvasti, tema on tüübiline põllumeeste mees, seepärast ma teda nimetasin.) Teile ägetsete nii väga, ja seepärast ei pane ma imeks.... (J. Voimann, stp: Põllumehed on otsekohesemad kui tööerakond.) On otsekohesemad kui tööerakond! Ma arvan,

et kõige vähem otsekohesed on sotsiaaldemokraadid. (L. Johanson, stp: Härra Tonkman'il on kindel joon ja kindel rusikas.) Teile ütlesite, et ka mul see olevat. Teile ütlete, ma olevat Hoolekandeseaduse vastu hääletanud. (J. Voimann, stp: Jonni pärast.) Kuu, et nähtavasti olen ma neile ikka tähtis mees, et nad üksikuid sõnu meeles peavad, mis ma neile 4—5 aastat tagasi öelnud. (L. Johanson, stp: Teile olite põhimõttelikult vastu.) Üks ütleb, et põhimõtte pärast, teine Jonni pärast, keda nüüd uskuda. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Mõlemaid!) See on juba kolmas seisukoht.

Ma olen terve rea kõnelejaid Riigikogule kaela toonud, kes palju paremini räägivad kui mina, ja vist sõnagi töötatöölisele abiandmisest ei räägi, seepärast vabastan kõnetooli ja teen maad neile lõvidele.

Juhataja: Vahepeal on esitatud rkl. M. Martinson'ilt lihtülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse arupärimisele tööpuuduse asjas ja sellele järgnevaid läbirääkimisi, läheb päevakorras edasi.“

Riigikogu koosolek on kestnud üle kahe tunni, seepärast kavatsen kuulutada vaheaja. Enne pean aga Riigikogu liikmetele ütlema, et on tähendatud, et rkl. Johanson'i kõne ajal olevat Riigikogu liikmete keskel vasakul pool sõimu kuulda olnud. Mina ei kuulnud seda ja stenogrammist järele vaadates ei selgu ka mingit sõimu, kuna stenogrammis tähendatud „Riigikogu liikmed kõnelevad omavahel“, järelikult sellele reageerida ei saa.

Vaheaeg kl. 21.55 min. — kl. 22.20 min.

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kristus ütles kord: „Nende viljast peate neid tundma, kas viinamarju nopitakse kibuvitsust või viigimarju ohakaist? Seepärast iga hea puu kannab head vilja ja paha puu kannab paha vilja.“ See oli vanal ajal. Aga tänapäev oleks Tallmeister kategeooriliselt keelanud Kristusel tarvitada sääraseid sõnu, kartes, et Kristus nende sõnadega piitsutab tööerakonda.

Ja mul on julgus arvata, et paha puu hinnangu oleks tõesti saanud just tööerakond. Tõepoolest, kui seda erakonda vaadelda, siis on ta üks üllatus algusest lõpuni. Nime järgi on ta tööerakond, aga tegude järgi Eesti poliitilise elu ööerakond. See on erakond, kes armastab rohkem pimedust kui valgust ja kelle tegusid ei saa mõõta harilikul viisil tavalise mõõdupuuga.

Härra Riigivanem ütles, käesolev küsimus on tõsine küsimus, seda tuleb võtta mitte üksi-

kute parteide antipaatiate või sümpaatiate seisukohalt, vaid nende tuhandete seisukohalt, kes tööta ja keda tuleb aidata.

Agas kui lugu on nõnda, kas ei oleks siis pidanud küsimuse tõsiduse pärast meie arupärimist arutades jääma tavalise korra ja korrektsuse juurde. Seda ei tehtud. Küsimuse käsitlemisel ei saa teie isegi vormilise külje juures teisiti, kui peate jääma truuks oma tavalisele vigurdamisele. (Riigivanem O. Strandman: Aga teie teete palagani.) Tööerakond peab paratamata käima selle järgi, et päevast teha öö ja tegudega süüa oma sõnu. Tuletagem meelde, härrad Riigikogu liikmed, kuidas tänavu kevadel rahvaerakond, eriti aga tööerakond enne valimisi löid endile vastu rindu ja kinnitasid: „Olgu mis on, aga nii enam edasi ei lähe! IV Riigikogus tuleb teha lõpp traditsioonilagedusele. Meie peame kord jõudma nõnda kaugele, et muutuks puhtaks poliitiline õhkkond, kaoks telgitagune sahkerdamine, ja et nii seadusandluses kui ka valitsemises pääseksid maksvusele ausa mängu põhimõtted, rajatud parlamentlikele kommetele ja kindlatele poliitilistele traditsioonidele.“ Nii räägiti kevadel. Aga mis sünnib nüüd? Härra Strandman tegi oma valitsuse demonstratiivselt vilistades kevadel kõrgekskiidetud traditsioonidele. Kombed asendati kombinatsioonidega. Meil on lähemale 10 aasta kestes parlamendis välja kujunenud kindel kord, kuidas arupärimiste läbirääkimistel talitatakse. Aga nüüd näete, et just see erakond, kes kevadel lubas kõik teha traditsioonide maksvusele pääsemiseks, tuleb täna seega, et vastasrinnal sulgeda suu, et kummutada kombed ja kodukord. Kas sobib see tõsisele tööerakonnale? Ei, nii võib talitada vaid pime ööerakond!

Mul on praegu käes tööerakonna lendleht Tartu linnavalimisteks. Me loeme sellest, et tööerakonna ülimateks mureks on anda tööliste tööd ja leiba. Eks ole leib tööliste seda kättesaadavam, mida odavam see on. Aga vaatke, kuidas just tööerakond teeb kogu aja kõik selleks, et odavat leiba kalliks ajada. Tänu Strandman'i valitsusele oleme jõudnud nõnda kaugele, et põllumeeste kogud on asunud ägedale pealetungile: pandagu maksta teraviljatollid. Kõrgendatud tollid säärastel esimese järgu tarbeainetel, nagu seda riided ja jalavarjud, on kogudele seejuures hoolauaks. Lepe on olemas, ja selle leppe üheks olulisemaks osaks on: leib tuleb kalliks ajada!

Nii näete, tuleb siingi ilmsiks tööerakonna vana parandamatu haigus: räägi üht ja tee tingimata teist, sest muidu ei ole ehtne patenteeritud ööerakond.

Eks juhitud juba siit kõnetoolilt tähelepanu tööerakonna samale joonele tollivaidluste

puhul. Alles kevadel kinnitas tööerakond, et ta esimese järgu tarbeainetelt tahab viia tollid miinimumini. Siis meelitati valijaid miinimumtollidega. Aga mis on sündinud nüüd? Ma küsin Teilt, härra Riigivanem, kas ei ole see valijate ninapidivedamine, (V a h e l h ü ü e.) kui Teie valitsus viis kuud hiljem pani maksuma esimese järgu tarbeainetele, nagu sitsile, puuvillasele riidele j.n.e. tollid, mis kõrguselt on rekordsed kogu ilmas? Kuid need on teie miinimumtollid, milline peaks siis küll olema tööerakonna maksimum? (Riigivanem O. Strandman: Õelge, kas on sits kallimaks läinud või mitte! — Õelge jah või ei.) On ja ei ole. Sits, mis väljast tuuakse, on läinud kallimaks, see, mida kodumaal valmistatakse, praegu veel ei ole kallim. (Riigivanem O. Strandman: Kas teate ka, kuipalju sitsivabrikus rohkem töölisi on?) Härra Riigivanem, kas teate ka, kuipalju saame oma saadusi Soome ja Läti edaspidi vähem välja vedada seepärast, et oma tollikõrgendusega olete provotseerinud tegema sedasama Lätis ja Soomes?

Härra Riigivanem tõendas täna siit kõnetoolilt, et sotsialistid võivad istuda nii suurel arvul Riigikogu pinkidel tänu vaid sellele, et repressioonidega olevat kommunistid hoitud karmides kinnastes. Nii kõneles härra Riigivanem. Ma uskusin siamaani härra Strandman'ist, et tema riigimehena peab pisut teist joont kui seda pidanud tööerakonna häälkandja ja Riigivanema ihuleht „Vaba Maa“. See leht on kogu suve rääkinud ridade vahelt, et sotsialistide vastu võitlemiseks tuleb kasutada kommuniste. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma küsin Teilt, härra Riigivanem, kas tohib ajada säärast juttu ja pidada säärast joont riigimees, kellele kallis vabariigi tulevik? Ma küsin Teilt, millal on Eesti iseseisvus rohkem kindlustatud, kas siis, kui seal pinkidel istub 25 kommunisti või 25 sotsialisti? (Riigivanem O. Strandman: Kindlasti siis, kui 25 sotsialisti.) See ei ole riigimehe jutt, see on kõige odavam sort... (Riigivanem O. Strandman: Teie arvate, et Riigivanem peab end Teie demagoogiast peksta laskma.) Väga õieti tähendas Hariduse- ja sotsiaalminister kultuurkapitali nõukogus, et riigi immuniseerimises kommunistlike haiguseidude vastu on sotsialistidel olnud täita tähtis ülesanne. Meie oleme tõesti olnud need, kes kogunud sotsialistliku lipu alla tööliklassi, kes muidu oleks läinud koos kommunistidega. See on nii mitte ainult meil, vaid kõigis riikides. Igalpool, kus sotsialistid tugevad, seal ei ole pinda kommunistidel. Võtke Rootsi, võtke punane Viin. Kas arvate Teie, et Austrias veel püsiks demokraatlik kord, kui seal „Heim-

wehr'i" ei taltsutaks tugev sotsialistlik partei? Ma arvan, härra Riigivanem, et peab mõtlema, mis Riigivanemal Riigikogu kõnetoolilt sünnib öelda ja mis mitte. Hoop, mille Te tahtsite anda sotsialistidele, tabab Teid ennast. Meie osa riiklikus elus peaks leidma Teie kui Riigivanema tunnustamist, aga mitte taunimist.

Juhataja: Rkl. Gustavson, ma leian, et Teie ütlus, „mis Riigivanemal ... sünnib öelda ja mis mitte“ on ebasünnis.

O. Gustavson (stp): Meil oli juba juhus siit kõnetoolilt näidata, kuidas tänava aasta valitsus on tööpuudusel püstitanud põhimõtte, mis meile ja kõigile omavalitsustele vastuvõetmatu. See põhimõte on: tööpuuduse vastu võitlemise tähtsast tööst tulevad omavalitsused jätta kõrvale. Eks ole see sama traagiline kui koomiline, kui tegelikult tööpuuduse vastu võitlemise alal tõrjutakse omavalitsused kui tarbetud kõrvale, aga samal ajal Tartu linnavalimistele minnakse loosungiga: Tööpuuduse vastu võitlemise tööle tulevad tõmmata kaasa kõik ringkonnad.

Ma olen tööerakonnalt näinud palju võimatut, aga säärane pärl sünnib isegi tema suhtes üllatuma. Sel ajal, kui Riigikogus räägitakse, kui kõik ajalehed kirjutavad, kuidas tööerakond osanud omavalitsused töötatööliste korraldatavate hädaabitööde korraldamisest kõrvale tõrjuda, seab sama erakond avalikult üles loosungi: Meie tahame kõik ringkonnad kaasa tõmmata tööpuuduse vastu võitlemisele. (Riigivanem O. Strandman: Mis on sellel ühist?) Sellel on igatahes enam ühist, kui tööerakonna sõnadel ja tegudel. Erajutuajamisel tähendas härra Riigivanem mulle, et tema hindab seda artiklit, millest kõne oli Riigikogu eelmisel koosolekul, üheks paremaks A. S. artiklile. Seegi on suurepärane näide tööerakonna põhipatust. Seadkem veel kord kõrvuti kaks tõsiasi, et iga Riigikogu liige võiks veenduda, milliste meetoditega tegutseb tööerakond poliitiliselt. Tuletan teile meelde, lugupeetud Riigikogu liikmed, kuidas mineval aastal, siis kui pahempoolne valitsus moodustati, algusest peale just tööerakonna tollaegne liider A. Veiler asus avalikult ründama hädaabitööde krediite. (Riigivanem O. Strandman: Kas see on jälle ilus öelda, teie liider Veiler! Misajast saadik on Veiler liider?) Ma võin veel rohkem öelda, et ta ei ole üks liider, vaid ta on vahepeal tõusnud isegi „Vaba Maa“ Mussoliniks. See härra kinnitas kogu aja: tuleb kärpida, kokku tõmmata, tuleb lubada hädaabitööde krediite võimalikult vähe. Riigikogu liikmed mäletavad kõik, kuidas ta sel ajal rohkem tegemist tegi vastasrinna esindajatega, kui nendega, kellega koos oldi koa-

litsioonis. Ühesõnaga, tööerakond tüüris tol ajal täie auruga sinna poole, et võimalikult vähe ja veel kord võimalikult vähe määrataks hädaabitööde krediite. (Riigivanem O. Strandman: Aga kuulge, miks te läksite siis niisuguste inimestega valitsusse?) Härra Riigivanem, kuidas hindate Teie seda, kui 6 kuud hiljem seesama erakond tuleb ja poob sotsialiste selle eest, et olevat antud liiga vähe krediiti hädaabitöödeks? Ma saaksin aru ühelainsal tingimusel kõlblikust õigusest, teha teistele etteheiteid: tööerakond võiks neid teha ainult siis, kui ta valitsuses või Riigikogus oleks teinud ettepanekuid, suurendada hädaabitööde krediite. Ma küsin Teilt, härra Riigivanem, kas võite tuua üheainsa näite, kus Teie esindajad valitsuses, härrad Kalbus ja Juhkam, või teie rühma liikmed Riigikogus või Riigikogu komisjonides oleksid esinenud säärase ettepanekuga, ja kus sotsialistid oleksid need ettepanekud maha hääletanud? Neid juhte ei ole. Küll võin ma tuua vastupidise näite, kuidas rkl. Veiler'i ettepanekul Tõnisson'i valitsuse päevil komisjonis kustutati hädaabitööde krediitidest 10 miljonit senti ja kuidas A. Rei valitsuse ajal härra Veiler'i intrigeerimisest hoolimata see summa uuesti üles võeti. Teie kahe esindaja auks pahempoolses valitsuses peab siiski tähendama, et neil jätkus teinekord iseseisvust ja julgust, väljastpoolt lavastatud intriigidelle vastu astuda. Missugune kõlblik õigus on säärasel erakonnal tulla ja oma pattude eest sotsialiste risti lüüa? Ja kui nüüd isegi härra Riigivanem tuleb ja tõendab, et tema hindavat A. S. teatud artiklit kui üht paremat, siis ei jaksa ma paremalgi tahtmisel teha muud, kui avaldada vaid kaastundmust säärase enesehinnangu puhul.

On huvitav panna tähele, kuidas see üldine õhkkond, see sisemine lagunemine mõjutab kõike, kes puutuvad lähemalt kokku tööerakonnaga. Ma mäletan rkl. Tallmeistrit sest ajast, kui ta veel istus rahvusvabameelsete pinkidel, siis oli ta vabameelsem. Hiljem läks ta üle tööerakonda. Võibolla, et sel üleminekul oli puht kristlik eesmärk: päästa taevariigile üht jumalavallatut erakonda. Nüüd võib konstateerida, et see missioon on hästi õnnestunud: Tallmeister on tööerakonna tõesti päästnud — kui mitte vanale vaimulikkude taevariigile, siis vähemalt tallmeistrilikule taevariigile kindlasti. Aga see missioon on talle endale kalliks maksma läinud. Ta on elukutselt vaimulik. Ta elukitse võimaldab talle tihti kokkupuutumist kehvemat kihtidega. Sepärast peaksid tal teada olema alama rahva hädad ja viletsus, mis praegu nii lõpmatu suured. (Riigivanem O. Strandman: Jah, aga seda nimetate Teie nüüd riiklikuks kõneks, kui Teie ühele

isikule kallale tungite.) Härra Riigivanem Strandman, aga kui Teie tungisite rkl. Ast'ile kallale, siis oli see riiklik kõne! (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Ma andsin ainult edasi ühe kõne, mis mul oli olnud härra Ast'iga.) Üks vanasõna ütleb, vorst tasutakse vorstiga. (J. S o o t s, põl: Vorstikauplejad.) Aga tuletagem siinkohal meelde seda, kui härra Tallmeistrit kutsuti alla töötatöölise saatkonnaga rääkima ja kuidas ta sealt vihasena lahkus, et mitte kuulata kommunistlikku lora! Arvan kinnitada võima, et kui see mees, kellest härra Tallmeister pühapäeviti kirikus kõneleb, oleks tulnud töötatöölise juurde, siis oleks ta teisiti hinnanud töötatöölise hädasid.

Mul isiklikult on lõpmata kahju kuulda, kuidas see härra siis, kui meie pärisime aru Nõmme rinnalastekodus ettetulnud taudi ja suremiste kohta, kohapealt vahele hüüdis: säärane tühi asi, ja seda tullakse siia lahendama. 20 last sureb, ja härra Tallmeister leiab selle olema tühja asja! Mul tuleb meelde üks teine mees, kes ütles: laske lapsukesed minu juurde tulla, sest nende päral on taevariik! Ta ei mõelnud sellega kindlasti mitte, et lapsi peaks hoolimata surra lastama. Eks iseloomusta needki kaks episoodi tööerakonna sisemist varieerlikkust.

Meie rühma liige Johanson kirjeldas juba, millised on töötatöölise ja millised teiste jõukamate pühad. Viimastel on palk või muud sissetulekud, esimestel seda ei ole. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Teil on ka palk.) Sellest ma räägingi, on suur vahe nende vahel, kellel on sissetulekuid, ja kellel neid ei ole. Rkl. Johanson tuletas meelde, kuidas varsti tulevad pühad, kõige suuremad rõõmupühad, jõulud, milliseid igaüks katsub pühitseda nii, kuidas jõud vähegi lubab. Ta tuletas meelde neid, kellel ei ole jõuluõhtul panna sööke lauale, ei ole puuhalukest ahju kütmiseks, ei ühtki mänguasja kinkida lastele, jõulukuusest rääkimata. Tühi kõht ja kütmata tuba, see on nende jõulurõõm. Ta arvas, et Riigikogus leidub inimesi, kes mõeldes nende nälgivate inimeste hädale ei jäta ühtlasi edasi mõtlemata, mis Riigikogu siin tegema peaks, et kergendada puudustkannatajate kibedat saatust. Ta oletas, et leidub koalitsiooni ridadeski inimesi, kes ei saa külmaks jääda, nähes tuhandete ja kümnetuhandete hädasid. Ma tahaksin sedasama uskuda. Ma kaldun aga kartma, et kõigis erakondades vist ei leidu inimesi, kel silmad seda häda näha ja süda sellest hädast aru saada. Ja nende armust likvideeritakse meie arupärimine lihttulemineku-vormeliga ja jääb kõik nii nagu on.

Ma lõpetan. Kui te mult küsite, kes on tööerakond, siis tuleb mulle meelde Ibsen'i

Suur Köver „Peer Gynt'ist“. Meie poliitilise elu Suur Köver, see on tööerakond. Ta on pahavaim pimedusest. Ta hüüab, ta kutsub, ta meelitab, minge teda tabama — tajute vaid häle pimedusest. Kui ta kutsub valgusele, siis olge kindlad, et ta teid tegelikult viib pimedusse. Mul on kindel veene: meie poliitiline elu ei tervene enne, kui poliitiliselt näitelavalt on jäljetult kadunud tööerakond, (V a h e l h ü ü e: Sotsid!) see Eesti poliitilise elu pahavaim. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Õige! — Käteplagin pahemal pool.)

Sekretäri kohale asub sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

A. S c h u l b a c h (töer, fakt. märk.): Rkl. härra Gustavson, kes nii suure suuga rääkis poliitilisest korralikkusest, mis küll väga huvitav kuulda ühe selle erakonna tegelase suust, kus isegi trükitud sõnad maha salatakse, seesama härra Gustavson süüdistas mind ja minu rühmakaaslasti selles, et eelmise valitsuse ajal tööerakond ei ole samme astunud seks, et esiteks töötatöölise krediiti suurendada ja teiseks olevat tööerakondlane Veiler teatud ettepanekud teinud. Härra Gustavson, Teie teate, et Majanduseministri kohal ei istunud eelmises valitsuses tööerakondlane, vaid sotsialist härra Oinas. Ja härra Oinas juba eelmisel koosolekul rääkis, kuivõrt pinguli olevat olnud eelarve läinud aastal, kuidas ta mitmesuguseid toetusesummasid oli pidanud kärpima ja kustutama, et saada summasid töötatöölisele abiandmiseks. Kui nüüd sotsialistlik Rahaminister ütles, et tal mingisuguseid summasid ei leidu, siis ei saanud ka tööerakondlased ministrid mingisuguseid suurendamis-ettepanekuid teha. (A. O i n a, stp vahelhüüe.) Mul on väga piiratud aeg, härra Oinas, seepärast ei saa ma Teiega vaielda.

Teiselt poolt heidetakse ette, et tööerakondlane Veiler on teinud teatud ettepanekuid. Härra Gustavson ise ütles, et need ettepanekud on tagasi lükatud, need ei ole mingisugust mõju avaldanud. Tähenab, sotsialistlik rahaminister sai kõik need summad, mis tal oli tarvis, ja kuigi sellele vaatamata meie leiame, et eelmine valitsus õieti midagi ei ole teinud, vaid et praegune valitsus märksa rohkem teinud kui eelmine valitsus tööpuuduse lahendamiseks, siis pean ütleva, et seda härra Gustavson'i ülesastumist ei saa hinnata kui poliitilist korralikkust. Lõppude-lõpuks arvan: seesama härra Gustavson, kes omal ajal iseseisva sotsialistina käis III internatsionaali ukse taga selleks, et teda sisse lastaks, ja kes hindas siis sotsiaaldemokraatide tegevust kui kõige nurjatumat provokatsiooni Eesti tööliklassi vastu,

see oskas sotsialistide tegevust siis hinnata paremini kui praegu. (H ü ü d e d: Braavo! Braavo!)

M. M a r t n a (stp): Mul oli kavatsus sel päeval, kui Vabariigi Valitsus pidi vastama käesolevale arupärimisele ja kui selle üle pidi peetama läbirääkimisi, pikemalt selle juures peatuda, mida ma varemalt juba kahel korral lähemalt siin olen puudutanud, nimelt et Eestis on vaja tööpuuduse vastu kindlustamise seadus maksma panna. Aga see küsimus võeti täna niiõelda kogemata päevakorda, ja sel silmapilgul, kui see päevakorda võeti, lootsin mina ja mu rühma seltsimehed, et läbirääkimised selle arupärimise puhul päevakorda võetaks järgmisel arupärimise ehk Riigikogu koosolekul. Kuna aga nüüd otsustati juba täna läbirääkimisi pidada, siis ei ole mul võimalust kõiki andmeid ette tuua, mis ma ette tuua kavatsesin.

(Sekretäri kohale asub sekretär A. Schulbach.)

Ma püüan siiski mõnda asja puudutada. Kuid enne asja tuuma juurde asumist, peab vastama mõnele härra Riigivanema väljendusele. Härra Riigivanem tõstis üles küsimuse, kas sotsialistidel on tõepoolest tõsine tahtmine, kas neil on niiõelda tõsi taga sellega, kui nad tööpuuduse vastu võitlemist rõhutavad ja seda häda Riigikogule ette kanda, ette maalida tahavad, mille all töölised kannatavad, et valitsust taga kihutada töötatöölise kasuks midagi tegema, ja seda nimelt võimalikult ruttu ja võimalikult laias ulatuses. Härra Riigivanem arvas öelda võivat, et minu rühmal ja meil olevat niisuguste asjadega esimeses liinis tegemist selleks, et tööerakonna vastu välja astuda. Ma tuletan Riigivanem härra Strandman'ile meelde esimest sammu, mis meie tegime ja mille põhjal nüüd töötatöölisi on toetatud hädaabi-töödega, alguses toiduainetega ja teiste tarbeainetega. See sündis õieti nelja silma all. Mina kahe parteisõbraga läksin tolleaegse Riigivanema härra Pätsi juurde ja kandsime ette, et tööpuudus on nõnda kaugele jõudnud, ja et avaliku abi andmiseta enam edasi ei saa.

Ma tuletan seda seepärast meelde, et Riigivanemale härra Strandman'ile tõendada, kuidas meil sellega algusest peale väga tõsi taga olnud ja tänapäev ka seda on. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Siis on Teil meetodid halvad vähemalt.) Mis meetodisse puutub, sellest tahan ka kõneleda. Härra Strandman tuletas meelde, et ta olevat minuga kord Riigikogust alla läinud, ja teel olevat meie neist asjadest kõnelenud, kuna mina olevat öelnud, et teistes maades töölised ise ehitavad

oma majad, aga meil — noh meie peame seda ju riigi poolt nõudma!

Mul tuleb tõesti meelde, et ma kord härra Strandman'iga sellest rääkisin, aga ometi mitte selles mõttes, nagu tähendaksid meie nõudmised ainult ilusat näotegemist tööliste poole. Kui ma nõnda kõnelesin, et linn ja riik peavad aitama töolistemaju ehitada, siis oli kõneluse mõte see, et meie tööorganisatsioonid ise selleks liiga nõrgad on, nad ei suuda veel töolistemaju ehitada!

Mul on meeles Zürichis rahvamaja ehitamine, aga ma ei või öelda, et Zürichis töölised ise selle maja ehitasid, sest ma tean, et Zürichis aitasid maja ehitada linn ja kanton, kuna mõlemad obligatsiooni-laenudega ettevõtet toetasid, et maja valmis ehitada. Ja ehitajaks oli n.n. rahvamajade ehitamise ühing, kes ka maja oma omandusena valitseb. Aga juba siis, kui majaplaan valmis oli, olid tööorganisatsioonid need, kes määrasid, mis-suguseid ruume nad majas vajavad, missugust üüri nad maksta võivad j.n.e. See on üks asi. Teiseks teame, et teistes maades on töölisliikumine, tänu Jumalale — ma ei ütle seda sõna seepärast, et usklik olen, vaid tarvitän kui rahvapärast ütlust — niivõrt suur ja tugev, et töölised näiteks oma palka reguleerida ja tõsta suudavad — palgavõitluste teel muidugi, kuna meil seda võimalust veel ei ole. Kui meie tahame, et ka meie töölorganisatsioonid nii tugevaks saaksid, et nad muu seas omal jõul ka töolistemaju ehitada suudaksid, nagu teistes maades, siis on minu arvates meie kogukondade, eeskätt aga riigivalitsuse ülesanne ja püha kohus selle eest hoolitseda, et meie töölorganisatsioonide seisukord paremaks muutuks. See on riigivalitsuse ja ka rahvaesinduse püha kohus. Härra Päts ütles kord, kui meil korteriküsimus päevakorral oli, et tehku rahvas ise ka midagi. Mis see rahva oma tegemine siis on? See on ometi rahva töö, et ta iseseisva riigi löi, ja valitsuse selle etteotsa riiki juhtima kutsub! (K. P ä t s, põl: Ma ütlesin, et omavalitsused tehku enne.) Omavalitsusi peavad ka need mehed, kes riigi eesotsas seisavad, tarbekorral juhtima ja toetama. (K. P ä t s, põl: Mis härra Gustavson ütles vahekorra kohta riigi ja omavalitsuste vahel?)

Seda, härra Riigivanem, mõtlesin mina, kui ma Teiega seekord kõnelesin, ja mida Teie minule täna meelde tuletasite. Härra Riigivanem kõneles ka sellest, et teda mõnitatavat. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Mitte sugugi.) Härra Riigivanem, aga ka see on ometi mõnitamine, kui Teie ütlete: „härrad sotsiaaldemokraadid“. (N a e r.) Teie teate üsna hästi, et see on terves ilmas mõnitamine kui

sotsialiste härradeks kutsutakse, kuna ju sotsiaaldemokraadid ise niisugust kõneviisi ei tarvita. Kahtlemata nõuab iga sotsialist, et teda ühiskonnas valitseva viisakusega koheldaks. Aga „herra sotsialist“ on nõndasama viisakuse vastu, nagu see, kui mina ütlesin: „herra tööerakondlane“ või „herra asunik“. (Riigivanem O. Strandman: Mina arvasin, et see viisakus on.) See on siis väga iseäralik arusaamine viisakusest, herra Riigivanem. (Riigivanem O. Strandman: Ma ei tahtnud end sellega teiega ühe pulga peale seada, kes te ikka tarvitate ainult Strandman, ilma mingi ametita.) Ma seda ei tea, millal ma seda tarvitsin, kuid igatahes mitte Teid mõnitada tahtes. (Riigivanem O. Strandman: Ma ei mõelnud Teid, vaid teie lehes on nii.) Kui ma praegu Teie nime tarvitsin, siis igatahes mitte Teie mõnitada tahtes, ja minu arvates on praegusel silmapilgul ükskõik, kas ütlen Teile Riigivanem või herra Strandman. (Riigivanem O. Strandman: Teie lehes. — K. Päts, põl: Kas üksi Teile „herra“ auhaavamine on?) Miks pean ma Teile selle peale vastama? (Vahelhüüe.) Ma ei võinud ometi seda oma 26 seltsimehe käest enne küsida, see on sellepärast arusaadavalt minu arvamine ja minu tähelepanemise vili elust.

Teie aga nimetate üldse sotsialiste „sotsideks“. (Vahelhüüe paremalt poolt: Saksamaal on ka „sotsid“.)

Herra Riigivanem puudutas ka seda, et kui töötatöölised on juhtideta tema juures käinud, siis on võinud nendega rääkida. Kui aga töötatöölised tema juures olnud juhiga, siis ei ole võimalik olnud nendega enam rääkida. Kas see oli tõepoolest nõnda? Kas ei olnud nõnda, herra Riigivanem, et niikaua kui töölised väga alandlikult Teiega rääkisid, siis olid nad Teie arvates juhita. Kui aga töölised julgemalt rääkisid ja seda võibolla mitte lihvitud sõnadega, siis arvasite, et nende seas on juht, on ninaees?

Niipalju kui mina informatsiooni olen saanud, ei ole meie poolt keegi juhina kaasas käinud, ja ei ole keegi end töötatöölise mantlisse mässinud, et miimida töolist, olles aga juht! (K. Päts, põl: Aga need võivad mõned teised olla ...) Kui tööline natuke julgemat keelt tarvitab, siis arvatakse kohe, et see on neetud juht. Kahju, minu parteisõber Ast ei ole siin. Kui ta minister oli, siis jäi ka temal ühest Narva vabrikust niisugune mulje, et keegi oli seal nagu agitatorina kõnelenud, kui Riigivanem Jüri Jaakson oma kabineti liikmetega Virumaal j.n.e. vabrikuid vaatamas käis. Niisugune mulje võis ka Riigivanemal Strandman'il olla, kui töötatöölised tema jutul

käisid. Mul ei oleks vaja meelde tuletada, aga siiski pean seda teha tarvilikuks, nimelt isikliku jutuajamist praeguse Riigivanemaga 1924. a. nende uute määruste maksmahakkamise aegu, nimelt ehitusekrediitide kinnipainemise aegu, mis kahtlemata tööd vähendasid ja tööpuudust suurendasid. Mina tuletan Riigivanemale meelde, ilma et mina tema vastu kibe tahaksin olla, et Riigivanem küsimisele, mis peab töötatöölisest saama, ütles, et kui tööpuudus nõnda suur ja nad tööd ka maalt ei leia, siis peavad nad välja rändama! Vaheajal oleme mitu aastat vanemaks saanud. Täna test Riigivanema sõnadest kuulsin, et ta seda enam väljapääseteeks ei pea. (Riigivanem O. Strandman: Seda jutuajamist oleme siit kantslist paar korda arutanud.) Tähtis sellest jutuajamisest on see, et Teie tol korral niisugust nõu andsite, mis läbiviidav ei ole, kuna Teie täna sellest nõuandmisest väga õieti loobute. Nüüd seisame küsimuse ees: mis tööpuuduse korral tuleb teha? Seepärast arvan, et mul on õigus meelde tuletada, et Teie täna enam endamisigi ei mõelnud väljandrändamiseks nõu anda.

Kui ma viimati neist asjust siin rääkisin, hüüdis herra Baars vahele, kust saab raha? ja mina vastasin sarkastiliselt, et Teie olete panga direktor, vast Teie teate, kust raha saab. See ei olnud asjalik vastus herra Baars'i küsimisele, aga minu mõte oli järgmine: mina kõnelesin, et Eestil on vaja läbi viia tööliste kindlustamine tööpuuduse vastu. Et seda rahata võimalik ei ole läbi viia, on enesestmõistetav. Raha peab meil niisugusel juhul samal teel saama, nagu teistel maadel samal puhul raha saab. Teiste maade vastavad kindlustuseeadused võiksid ja peaksid ka herra Baars'il teada olema. (K. Baars, töer: Võiksite ära seletada.) Ma ei usu, et seda teistele vaja on, kui aga Teil seda just vaja on, siis paluksin Teid oma juurde tulla, siis võiksin selle epistli Teile maha rääkida. (K. Baars, töer: Sellest peaks ju kõigil kasu olema.) Lugu on nimelt see, mis ma sellega alla kriipsutada tahtsin, kui on meil mõni teine asi läbi viia, näiteks peekonihinna tõstmine, siis ei küsita, kust raha saame, või kui tahetakse laevaliini Tallinna-Inglismaa vahel käima panna, ei küsi ka keegi raha järele, kust seda võtta! (Riigivanem O. Strandman: Need asjad annavad raha, kui tahate abi anda, see ei loo mingisugust väärtust.) Herra Riigivanem, sellega väljendate väga õnnetu lause. Teie arvate nimelt, et töötatöölise kindlustamine ja nende toetamine otsekohe produktiivne töö ei ole ja et selliste kulude eest tuleb hoiduda! (Riigivanem O. Strandman'i vahelhüüe.) Lubage,

härta Riigivanem, Teie, ütlesite, et Te teistele vahele ei räägi, siis lubage ka mul rääkida vahele segamata. (Riigivanem O. Strandman: Teie rääkisite ikka vastu.) Kas Teie siis ka nüüd vorst vistiga tasute? (Naer.) Ma pean tunnistama ... (K. Päts, põl: Teie, härra Martna, saate kahekõnedega väga hästi toime, pole viga.) Mõnikord läheb, igakord ei lähe. — Kui meil näiteks valitsus arvas tarvilikuks rukki ja ka suivilja eest kõrgemat hinda maksta, siis makseti, ei kõneldud sellest Riigikogus, ja ei ole paremal pool kellelgi meelde tulnud, ei härra Baars'il ega teistel küsida, kust raha võtta? Kuid, lugupeetud Riigikogu liikmed, ma usun ja loodan, et ka kõik teised sellele vastu ei vaidle ja on selles kindlad, et inimese töäjõud, tööline peaks ikka veel tähtsam olema kui üks või kaks senti peekoni-, või-, või millegi muu hinna juures.

Kui meie tarvilikuks peame peekonihinda kindlustada, siis peame tarvilikuks pidama ka töölisi kindlustada. (A. Tupits, põl: Peekoni kaudu kindlustatakse töölise huve ka.)

Lugupeetud Riigikogu liikmed, ma käisin tunaele mitmes kohas vaeste inimeste korterites. Ma nägin seal nii mõnegi asja; väga palju viletsust. Minu parteisõber Gustavson oskab seda luulelise keelega kirjeldada. (J. Holberg, põl: Piiblikeelega!) Ma pean aga ütleva härra Tupitsale, et ma peekonit kellegi vaese laual ei näinud, ka mitte raha, mille eest seda saab, aga nälga nägin. Ma nägin 72 inimest 12 ruumis, küll tubadeks nimetatud, aga seda need urkad ei ole. 12 ruumis on 22 leibkonda — 72 inimest, nende hulgas 36 last. Nende laste seas oli üks 13-aastane tütarlaps luutiisikus, lahtise, mädaneva haavaga, teine laps umbes 7—8-aastane või ka vanem, kellel küür selga kasvamas, lamab poolhämamas toas gipsis! Meil on haigemajad, meil on hoolekanne ja tervishoiuvalitsus, aga neil vaestel abi sellest ei ole! Nendes 12 toas ei ole üheski ahju, vaid neli ahju on kahes suures keskruumis ja need peavad soojust andma 12 tuppa. (K. Päts, põl: See on barakkehitus?) Jah, see on nõndanimetatud barakk, see ei ole barakkehitus, aga see on ühest vanast hoonest vaestele ulaluseks ümber ehitatud, et inimesi, kes üüri ei jõua maksta, sinna sisse pista, et nad just uulitsal teistel jalus ei oleks, ja et öelda ei võiks: inimesed surevad lageda taeva all. (A. Schulbach, tões: See kuulub vist Tallinna hoolekandeosakonna alla.) Ei, härra Schulbach, seekord lasete küll märgist mööda. Teie tahate kindlasti sotsialisti Ostra-Oinast tabada. Ja see sobib Teil nii hästi. On küll Tallinnas, aga seal, kus tööerakondlane härra Uesson on linnapea! Ka hoolekandeosakond teeb härra Uesson'i juha-

tusel tööd. (Naer.) Neis 22 perekonnas on peaaegu igas kopsuhaiged, ja need 36 last, kes kopsuhaigete vanemate seas üles kasvavad, mis saab neist? Peekonihinna eest hoolitsetakse, aga nende laste eest ei hoolitse meie! (Riigivanem O. Strandman: Härra Martna, kas lubate mulle vahele tähendada?) Palun. (Riigivanem O. Strandman: Vaadake, see, mis Teie räägite, on väga kurb ja tõsine asi, aga Teie teete härra Tupitsale ülekohut, kui arvate, et see, mis härra Tupits ütles, õige ei ole. Meie ei saa laste eest hoolitseda niikaua, kui meie oma majanduseelu produktiooni ei tõsta. See on sama tarvilik ...) Keelelitselt ei ole õige, et ma „härta“ Riigivanemale ette lisan, seepärast ütlen Riigivanem. See, mis Teie praegu väljendasite, on see, mida ma julgesin nimetada poolekopika-riigimehe tarkuseks. Riigivanem, Teie tahate, et meil oleks rikas klass, nagu see näiteks Inglismaal on, kuid Inglismaal on see klass juba ammugi, aga töötatöölisi on seal ka. Oleme kuulnud, et Londonis on viletsus vähemalt sama suur kui siin. (Riigivanem O. Strandman: Inglismaal valitsevad sotsialistid. — A. Tupits, põl: Ikka jõudu mööda.) Jõudu mööda laseme inimesi surra ja aitame neid siis, kui kord rikkaks saame! (M. Laarmann, põl: Ma ütlen, et nii rikkad ei ole kui Teie.) Kahtlemata ei ole kõik nii rikkad, ütlen, olen palju Teie ees- ja Teie kõrvalistujatest rikkam, Eesti pangal ei ole näiteks minu võlgadest midagi kustutada, mitte üht penni, ka suurema vaevaga ei leita seal mul midagi kustutada, aga Teie naabruses on neid vististi olemas. Mina olen tõepoolest nii rikas, et Eesti pank ega ka pikalaenu pank ei või midagi minu võlgadest kustutada, ka mitte pärast minu surma, loodan, ei ole sealt midagi kustutada, lihtsalt sellepärast, et mul seal võlgu ei ole.

Juhataja: Ma palun austatud valitsuse liikmeid ja Riigikogu liikmeid jätta vahelhüüded, meie ei saa nii koosolekuga edasi ja sellest peale pean ma vahelhüüdeid juba silmas.

M. Martna (stp): Ma palun teid ühes minuga mõelda järgmisele asjaolule. Meie oleme jõulule lähedal, ja jõul on ka meile, sotsialistidele, aeg, pühadeaeg, kus inimesed paremini süüa püüavad ja kus nad niiöelda ülevasse meeleollu püüavad tõusta. Kujutage aga enestele ette niisuguste barakkide elanikke, kuid mitte ainult neid, kujutage ette, meil on 90.000 inimest, kes elavad ühetoalistes korterites ja 103.000 inimest, kes elavad ühe- kuni kahetoalistes korterites. Ka kõik need inimesed ootavad ja võtavad pühi vastu tubades, kus sageli 6—7 inimest $3\frac{1}{2}$ kuni 4-süallisel põrandal elamas. Pühadelaupäeva õhtul on

ka nemad seal koos, aga paljudel ei ole midagi hamba alla pista, paljudel on tuba külm, närused riided seljas. Astusin ühte tuppa, kus elas vana kingsepp, suur laud oli toanurgas mitmesuguseid tööriistu täis, mille hulgas leidus mõni kuivanud kooruke, ta oli üleni kasimata, kratsides ennast, arvatavasti naha-haiguse pärast, mida tal terveks ravida võimalik pole. Ka tema ootab pühi. Tema kaaslane magas sängis ja seina ääres põrandal oli veel kolmanda jaoks ase. Need inimesed elavad ka jõulu selles ahtakeses toas, mis nii räpane ja täis õuduse lõhna. Aga ka seal oodatakse pühi. Kui meie eelmistel päevadel siin ettepaneku tegime, et teatavast krediidist, näiteks piirituseostmise krediidist, vist 250 tuhat krooni kustutada ja see summa töötatöölise toetamiseks määrata, siis nii tõsiselt, kui teie nendele mõtlete, ometi ei olnud teie süda nõnda pehme, et seda oleksite pooldanud. Ka kõige kristlikumad kristlased olid selle vastu. Teadke, et see raha oleks tulnud vaeste inimeste toetuseks, ja jõulurõõm oleks võinud ka nendel inimestel olla, et oma tuba natuke soemaks kütta. — Käisime hulgas tubades ja küsisime inimestelt, kes tööl ei olnud ja kes kodus olid, neljast töolisest leidsime läbistikku 3 töötatöölise, ja need olid perekonnaisad. Naistega oli lugu just samasugune. Kui küsisime, kas olete tööborsil registreerinud enese, siis mõned ei teadnudki, mis asutis see on, ja teised ütlesid, et mis ma sinna lähen, mis sellest ikka kasu on! Vaadake, niisugune on elu üsna meie ümber. Tarvitseb ainult ümber vaadata. Mitte ainult barakkides ei näinud meie seda pilti, vaid käisime ka barakkide läheduses eramajades. Linna statistika aastaraamatus on öeldud, et nii- ja niipalju on kortereid ühisköögiga. Tahtsin siis näha, missugune on see ühisköök. Läksime ühte vanasse majja. Nagu hari-likult, pikk, kitsas, pime koridor ja selles pime-das koridoris 2 keedukollet. See on see tuttav ühisköök ja kõigile nähtud vanades majades. Elu oli seal samasugune nagu barakis: haiged ja terved ühes. Leidsin sealt ühe kooliealise haiglase tütarlapse, kes elab ema 1500—2000-margalisest kuusissetulekust. Teie näete, kui teie neid näiteid tõsiselt võtate — ma paluksin, et teie neid tõsiselt võtaksite, need ei ole tõepoo-lest ei tööerakonna ega kellegi mõnituseks, ega kellegi vastu ette toodud, ja selles suunas olen oma mõtteid ikka ausasti avaldanud, et siin abi paratamata tarvilik ja õige laias ulatuses. See on meie riigis esimese tähtsusega vajadus. Kui olukord selles suunas ei parane, siis riigitudimus meie rahva hulgas palju laialisemalt maad võib võtta, kui see seni maad võt-nud. Pidage meeles, lugupeetud härrad, et inimesel, kellel midagi ei ole, kellel süüa ei ole,

riideid pole selga panna, pole puuhalgu, pole muud kui häda — sellel on ükskõik, kas Eesti on iseseisev või ei ole. Sellega tuleb meil rehkendada. Neid mõtteid väljendades tahan eriti öelda, et kui Vabariigi Valitsus tööpuuduse vastu kindlustamise seaduse esitab, siis ei tähenda see muud midagi, kui et ta teeb, mis ta kohus. Meie leiame praktilise ja loomu-liku, et kellel rohkem varandust, nagu näiteks minul ja härra Laarman'il... (N a e r.) et meie selle varanduse tule vastu kindlustame. (V a h e l h ü e.) Ega need kohustused kerged ei ole! Kahju, et härra Tõnisson siin ei ole, ta ütleks: Mispärast peab see siis kerge olema! (N a e r.) Tuletan veel seda meelde, et me siis ei ütle, et see käib üle meie rahva kandejõu, kui meil on vaja maju ja muud varandust tule vastu kindlustada, või kui meil on vaja vilju väljadel rahe ja mõne muu õnnetuse vastu kindlustada, või kui meil on vaja peekonihinda kindlustada või laevu j.n.e. Meie peame selle raha leidma ja me leiame selle, nimelt kui kõik hea tahtmine ja mõistus kokku võetakse, siis nagu näha leitakse tarvilik raha. Mina arvan, kui meie sellega vähe kaugemale läheme, et meie siis ka niikaugale jõuame, ning inimesed tööpuuduse vastu kindlustada jõuame. Samuti kui põllumehel on vaja põllutööriistu, atru, sahka, sirpi j.n.e., ta peab neid hoidma järgmiseks aastaks, kui ta seda ei tee, siis ei ole tal neid järgmisel suvel võtta. Just sama tarvilikud on tal aga ka töölised, kuid palju tähtsamad temale ja ka riigile. Põllumeeste oma asutised on kindlaks teinud, et meil talvel põllutöölisi on üle 50 tuhande kutsetööt. Igaüks teab, sellest on ka täna siin kõneldud, et need inimesed suvel niipalju ei teeni, et nad sellest talvel elada võiksid. Meie teame, et sesoonitöölised, käsitöölised j.n.e. ei teeni suvel niipalju, et talvel elada. Hoolimata sellest ei ole nende palk ometi seevõrra kõrgem, vaid nendegi palk on niisugune, et inimesed suure vaevaga ja suure kokkuhoiuga siis elada suudavad, kui nad tööd teevad. Niipea kui töö otsas, on ka raha otsas.

Kui meie räägime hädaabitöödest, siis on see ilus asi. Neid hädaabitöid peaks võimaldama palju laiemas ulatuses, et töötain-mestele appi tulla. Ja kui meie oma hea taht-mise ja tarkuse kokku võtame, ma arvan ja usun, et meie rohkem tööd muretseda võime. (Riigivanem O. S t r a n d m a n : Ma arvan ka.) No vaadake, siis oleme meie ühel nõul. Ma tulen homme Teie juurde, siis katsume seal rääkida. Ma ei ole rahandja, finantsee-rija, kuid ma võin siiski mõnelegi asjale sõna kaasa öelda, sest ma olen nii mõndagi lugenud ja näinud. Ma võin ka kindlustuse seadusi teistest maadest kaasa võtta, missuguseid on

mul terve hulk. Ma võin öelda, et teistes maades töölised ise olid need, kes nähes, et kuskilt abi ei ole loota, kogusid oma pennid ja püüdsid oma ühingute kaudu puudustkannatavatele seltsimeestele abi anda. Kui see nii mõni aeg edasi läks, siis olid mõned kogukondade valitsused, kes asja tähtsust tunnustasid ja ütlesid, et nad sellele toetusele, mis ühingud oma liikmetele tööpuuduse korral abiks andsid, linnakassast poole juurde lisavad. Ja sedaviisi talitatakse mitmel maal praegu alles, näiteks Taanis ja Soomes. Taanis on ühised selles suunas nõnda arenenud, et riik ja kogukonnad maksavad tööliste ametiühingute vastavatele kassadele teatavad kindlad summad, ja need kindlustavad oma liikmeid tööpuuduse vastu.

Ma olen kindel, et meie ka Eestis selle läbi viia võime, kui mitte suuremalt, siis vähemalt sellelgi määral, mis Bismarck omal ajal Saksa maal sotsiaalseadustena läbi viis. (K. P ä t s i, põl vahelhüüe.) Inglismaal ja Saksamaal ei ole ka praegu normaalage. (K. P ä t s i, põl vahelhüüe.) Just, ta jõuab praegu, kus töötavate arv nõnda suur ei ole. Riik peab ka siin juurde andma. Iseenesest mõista, et töölised ise oma väikeste palkadega ei suuda seda kindlustusekassat elus hoida. Riik ja kogukond peavad juurde andma.

Kõigesuurem sissetulek on meie riigil kaudsete maksude kaudu, ja kaudsed maksud tulevad rahva laiematelt hulkadelt. Nende hulgas ka kõige vaesemad töölised.

Ma tuletan veel üht asja meelde. Siin kõneldi, et tekstiiltööstuse vabrikutes olevat hulk töölisi rohkem ametis, kui enne tollide tõstmist. Mulle öeldi aga praegu, et meil olevat üks tekstiilvabrik — ma ei ütle tööstus, sest vabrik ei ole tööstus — ja selle nimi on just „Textil“. Seal on töölised, kes kauemat aega ei ole palka saanud. Ja see vabrik ei ole ainus, kus töölised palka hõlpsasti kätte ei saa.

Meie valitsus — ma ei ütle, et härra Strandman'i valitsus, vaid see või teine valitsus, ei ole selle peale tulnud, et oleks säärase seaduse vastu võtnud, mis tööliste palga kindlustaks. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: See on juba Vene seaduses!) Meie näeme, kuidas Eesti pank ja teised oma võlad sisse nõuavad, ning töölised võivad pealt vaadata. (V a h e l h ü ü e.) Ta ei ole maksujouetuks tunnustatud, aga tööliste vastu on ta maksujouetu. Nõnda on lugu.

Ma ei taha kauemat aega selle küsimuse juures peatuda, sest, nagu tähendasin, ei ole mul arvulist materjali käepärast. Ma ei saanud seda kaasa võtta seepärast, et ei teadnud, et see küsimus täna päevakorda tuleb. Aga küsimus ise on sisuliselt Riigikogu liikmetele

teada, ja härra Laarman ning teised, kes kolmanda korra mainimise vastu, annavad mulle andeks, et ma veel kord ütlen, hädatarvilik on, et valitsus niisuguse tööpuuduse vastu võitlemise seadusega ennem varem kui hiljem tuleb. See on väga tähtis Eesti iseseisvusele. Kui me ütleme, et seda vaja ei ole, siis ... Ma jätan selle ütlemata, mis sellele „siis“ öieti peaksin juurde lisama. (A. T u p i t s, põl: See see kõige tähtsam ongi!) Ma võin seda teinepool seina Teile öelda.

K. A s t (stp): Austatud härrad Riigikogu liikmed! Mina ei ole see lõvi, kelle tulekut härra Riigivanem ennustas. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Saksa lehtki ütleb, et kõige parem kõneleja.) Meie tunneme Riigikogus ainult paari lõvi, need on „Genfi lõvid“. Mina tahtsin üsna lühidates sõnades puudutada sama küsimust — tööpuuduse küsimust — ainult selles ulatuses, kuivõrt härra Riigivanem ise seda puudutas, ja alles siis puudutada teisi asju, mis ühenduses tänase päevakorraga.

Härra Riigivanem ütles, et mis võib valitsus teha; ta töötab selle eelarve põhjal, mis esitati eelmise valitsuse ajal, kus Majandusministriks oli minu parteiseltsimees Oinas, ja et valitsus on selle eelarvega seotud, peab selle piirides teotsema. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Ta on uue ka esitanud, on juba vastu võetud.) See tähendab, Teie ajal on esitatud uus eelarve. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Aga niikaua, kui seda ei olnud, tuli vana piirides töötada.) Aga, härra Riigivanem, sellel eelarvel on oma ajalugu, ja see ajalugu võib õpetlik olla.

Mina ei taha detailidesse tungida, kuigi mulle see raskusi ei teeks, sest mina olin käesoleva aasta eelarve aruandjaks Riigikogus. Selles eelarves on töökrediiti võrdlemisi eelmiste aastatega tõstetud. Juba eelarve esitamise puhul võis tolleaegne rahaminister konstateerida, et töökrediiti on suurendatud niivõrt, et uue eelarve-aastaga tööd saab 3000-de inimese asemel 5000 inimest. Seda mitte mõne hädaabitööga, vaid harilik töökvantum on suurem 3000 inimese võrra. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Aga millega seletada, et see aidanud ei ole?) Et see aidanud ei ole? See aitab, härra Riigivanem. Aga kahjuks ei olnud pärastpoole enam töökrediiti tõstmist. Kui Rei ajal töökrediiti poleks suurendatud, siis oleks praegune olukord veel halvem olnud. Need krediidid andsid end eriti tunda tänavu kevadel. Kui kõne all oli eelkrediitide andmise eelnõu, siis nimetasin juba, et meil näiteks tänavu juunikuul oli rekordne arv vabrikutöölisi — 36.000, mida enne nähtud ei ole. (Riigivanem O. S t r a n d

m a n: See'ep see halb oli, siis oleks pidanud inimeste maalesaatmisega talvel teised tööd tegema.) Krediidid, mis eelarves ette nähtud, ei olnud vabrikutööstuse krediidid. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Aga missugused?) Vabrikute suhtes olid teatud abinõud tarvitusele võetud, muu seas mis soodustasid töölistehulga kasvamist vabrikutes. Peale selle olid inimesed möödunud suvel võrdlemisi hästi tööga kindlustatud selletõttu, et algatati uusi töid. Edasi pidage veel mees, et teile eelkäänud valitsus ka eelarve päranduseks sai, millega ta pidi olema kuni tänavu kevadeni. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Kas käib selle printsüibi järgi, et vorst vorsti vastu?) Ei. Aga mina tuletan meelde, et olukord niisugune oli, ka eelmine valitsus pidi eelarve üle võtma ja tema peamine mure oli, et seda täita. Siis oli olukord samasugune kui praegu. Tööpuudus oli väga suur ja ka vaesus oli suur. Valitsus tegi sellest tarvilikud järeldused: esitas lisakrediidi nõudmise. Teie mäletate, et tol korral määrati hädaabikrediit ja peale selle veel 17 ja pool miljonit senti toetuseandmiseks. Minu lugupeetud seltsimees Martna maalis ... (L. J o h a n s o n, stp: 52 miljonit omavalitsustele ka.) siin öudse pildi meie sotsiaaloludest, ka tema jututagi peaksime kõik teadma, et olukord halb on, tänavu aastal mitte parem kui mineval aastal. Kui valitsus oleks tahtnud hoolitseda nende vaeste eest, kellele mullu mõeldi, siis oleks ta pidanud omalt poolt vastuvõtavaks tunnustama selle 3 miljonit, mille soovitasime vastu võtta mulluaastase 17½ miljoni sendi asemel. See oli koalitsiooni suur heasoovlus, et mineval aastal enne jõulu lisakrediit anti. Tööerakonna heasoovlus see küll ei olnud, sest, nagu mäletate, võttis tööerakond ette selle 17½ miljoni pärast suurema ataagi Rei valitsusele ja pani selle summa kui miinuse Rei valitsuse kontosse. Riigivanem luges tarvilikuks meile etteheiteid teha, meid noomida, ütles oma vahelhüüdes minu rühmakaaslastele, et meie teeme tsirkust. Rkl. Schulbach läks veel kaugemale, ütles et terve rühm on kõnts. Pärast kõneles Riigivanem veel halbadest meetoditest ja leidis, et meie ei ole küsimusse suhtunud nii, nagu küsimus vääriks, vaid et meie ainult urgitseme asjata valitsuse kallal. Võib ju igasuguseid etteheiteid teha, aga nende etteheidete tegemine ei tohiks küll lubatud olla. Riigivanem oleks need etteheidet pidanud juhtima mujale, mitte meie erakonnale ja rühmale. Meie ei intrigeeri, aga meie oleme näinud intriige mujal ja neist tahaksin rääkida. Härra Riigivanem nimetas üht jutujamist, mis mul temaga nelja silma all olnud. See sündis siis, kui praegune härra

Riigivanem Riigivanema kandidaadiks saamas oli, või seda juba ennustati. Teie sel korral eitasite kindlasti ja ütlesite, et Teie mingil juhtumisel ettepanekut vastu ei võta. Minul ei ole viisiks erajutuajamistele kunagi toetuda ja neid Riigikogu kõnetoolilt mingi argumendina võtta. Ma ei oleks ka praegu seda teinud, kui härra Riigivanem ei oleks iseäralikul viisil seda osutanud. Härra Riigivanema seletustest võis mulje jääda, nagu oleksin mina õige sündmatu teo teinud, kui ma tema poole ilmusin. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Ei, sugugi mitte.) Teie tulite välja, et iseloomustada mind mingist iseäralikust küljest. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Ei, teie lehte, ega mitte Teid.) Mina olin tol korral rühma juhataja ja on üsna loomulik, et ma kõigis neis küsimustes, mis valitsust puudutasid, läbirääkimisi olin sunnitud pidama väga mitmesuguste inimestega. Aga Teie juurde, härra Riigivanem, ei tulnud ma tol korral oma initsiatiivil, vaid hoopis teiste inimeste initsiatiivil, kes Teile väga lähedal seisavad, väga tuntud ja tähtsate tööerakondlaste initsiatiivil. See fakt on iseenesest iseloomustav härra Riigivanema seljataga seisvale erakonnale. Meil oli juba enne seda, kui Rei valitsuse vastu atak ette võeti, teada, et see atak tuleb. Meid informeeriti ühest keskrühmast ja öeldi, et sellele keskrühmale olevat pakkunud tööerakonna tegelased, tööerakonna rühmas leiduvad inimesed materjali Rei valitsuse kukutamiseks. Aga see keskerakond oli teisel arvamisel. Ta ei pidanud sündsaks nende materjalidega Riigivanema vastu välja astuda. (Kaitseminister O. K ö s t e r: Kas see oli opositsiooni või koalitsiooni erakond?) Koalitsiooni erakond, ja see on kõige imelikum, et just teise koalitsiooni erakonna poole pöörduti. Meie ei imesta sugugi, kui pärast selle materjaliga, mis mingiks materjaliks ei osutunud, esines Riigikogus erakorralise teadaandega põllumeeste kogude rühm. Meie ei saanud põllumeeste kogude rühmale seda pahaks panna, sest ta oli opositsioonis, ja oli loomulik, et kui ta nägi koalitsioonis lagunemist, siis tahtis ta seda protsessi kiirustada. Aga see võte iseloomustab meie poliitilisi vahekordi ja meie erakondi. Astutakse valitsevasse koalitsiooni nähtavasti juba eeskätt selle teadmisega, et seda lammutada. Nad panevad lootusi sellele, et koalitsioon lõpeb skandaaliga, mille juures tööerakond muidugi oma käed puhtaks peseb ja ausamate nägudega sealt välja tuleb. Pärastpoole kõik lavastus, mis sündis eelmise valitsuse vastu, tõendas ainult seda, et tööerakond riigipolitika asemel ajas mingisugust oma erakonna intriigide poliitikat. Kuid valitsus ei kukkunud selle kallale tungi tagajärjel, mis

ette võeti Riigivanema hooldamise küsimuses. Tööerakond esitas küll Riigivanemale kindlad nõudmised, kuid lõpuks oli sunnitud neist taagnema. Ta ei lahkunud valitsusest, aga ei tahtnud ka lõplikult valitsusse jääda, vaid üsna enne uue Riigikogu kokkuastumist kavatsesid tööerakondlikud ministrid valitsusest lahkuda. Vaadake, siin jõuame tolle momendini, mida puudutas härra Riigivanem: jutuaamine minu ja tema vahel. Tööerakondlased olid enne praeguse Riigikogu kokkuastumist, kuupäeva ma ei mäleta, kokku kutsunud mingisuguse erilise nõupidamise, sellest võttis osa ka lugupeetud praegune Riigivanem, ta oli siis juba tagasi jõudnud. See oli mingisugune laiem erakondlik nõupidamine, kas seda üks või 1½ päeva peeti, seda ma ei mäleta, aga kui see lõppes, siis kõlistati minule üsna südaööl ja kutsuti välja. Kõlistajaks oli tolleaegne tööerakonna rühma juht härra Anderkopp. Ta informeeris mind sellest, milline tulemus oli nende nõupidamisel valitsuse suhtes olnud, ütles, et midagi ei saa parata ja et see kõik peab nii minema. Rei peab demissioneeruma või lahkuma Beckeri tehase hooldaja kohalt. Nende erakonnas olevat uued tuuled puhuma hakanud. Tema ise juhina ei suutvat enam head läbisaamist ja läbikäimist garanteerida. Aga kui lõpuks ometi Rei valitsuse kukutamisest asja ei saanud, siis leiti varsti teine moodus, kuidas valitsuse vastu intrigeerida ja tema iga enneaegu lõpetada. Selleks puhuks kisti asjasse maapanga uute direktorite või juhatuse liikmete nimetamine, kelle hulgas oli ka härra Jans. Esialgul ei olevat see kandidatuur valitsuses vastuseismist leidnud, pärast aga ähvardasid tööerakondlikud ministrid lahkuda valitsusest just sellepärast, et Jans oli panga juhatajaks nimetatud. Ka selles küsimuses oli mul läbirääkimisi härra Anderkopp'iga, kes oli tol ajal veel rühma juhiks ja kes ütles, et temal isiklikult ja ka paljudel teistel juhtivatel erakonna või rühma tegelastel ei ole Jans'i kandidatuuri vastu midagi, kuid ometi ei saa nad leppida sellega, et Jans on sellele kohale määratud, nimelt seepärast, et Jans'il olevat härra Strandman'iga mingisugused sekkeldused olnud, nad ei võivat teineteist sallida. Praegune Riigivanem härra Strandman oli siis nähtavasti tõusnud rühmas niivõrt mõjuvaks kohale, et tema võis oma isiklikku poliitikat ajada. Kuidas härra Strandman iseloomustas Jans'i meie jutuaajamisel nelja silma all, neid sõnu ei hakka ma edasi andma, aga üks lause, üks iseloomustus oli niisugune, et sellest järeldama pidi: Jans'i vastu, kui tööinimese vastu, ei ole midagi öelda, aga on midagi muud. Milles asi seisab, ei tea. Aga enne veel, kui härra Strandman Riigivanemaks sai,

hakkas ta juba oma isiklikku poliitikat ajama. Ei meeldinud see toimetuseviis ka neile ministritele, keda tööerakond oli oma poolt valitsusse saatnud, nimelt härra Juhkam, kes praegu siin istub, ja härra Kalbus, kes praegu siin ei ole, kes praegu kahjuks haige; nad ei soovinud valitsusest lahkuda. Ma palun andeks härra Juhkamilt ja härra Kalbus'elt, et olen sunnitud neid jutuaajamisi, mis määratud ainult omavaheliseks, ette tooma; ma ei oleks seda kunagi teinud ja ei tee ka edaspidi, kui mind selleks ei sunnita. Nad ei leidnud kuidagiviisi põhjendatud olema nende tagasikutsumise valitsusest. Ja kui Rootsi kuningas siin oli, tamme-istutamise päeval, siis ilma et oleksin kokkupuutumist otsinud, sattusin juhuslikult kokku härrade Juhkami ja Kalbus'ega. Jutt pöördus selle küsimuse juurde, et nad pidid demissioneeruma. Siis härrad Juhkam ja Kalbus ütlesid mulle, et minge härra Strandman'i juurde, meie ei taha seda sammu ise astuda. (Kaitseminister O. K ö s t e r: See ei ole viisakas. — V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Kes otsa lahti tegi?) See oli nende idee, et ma pidin minema härra Strandman'i juurde ja teatama seal valitsuse ruumi Toompeale telefoniteel, kas nad võivad oma demissiooni kirja tagasi võtta või mitte. Ma ei saanud lõplikku nõusolekut härra Strandman'ilt. Ma ütlesin: Kas on tarvis valitsuse lõppu skandalseks teha, mispärast ei või koalitsioon oma elu ausalt lõpetada, mispärast meie peame viimsel, 12. tunnil intrigeerima üksteise vastu. Härra Strandman pooleldi jäi nõusse.

Ma räägin seda kõike selleks, et kui meid süüdistatakse intrigeerimises, et meie ei toimi asja enese pärast, vaid toimime mingisuguste muude kaalutluste põhjal, kuidas nimetada ja iseloomustada siis tööerakonna võtteid. Muidugi ei ole ka meie Issanda inglitena puhtad, igal poliitilisel erakonnal on oma patud; aga argu tuldagu laduma süüdistusi haigelt pealt tervele peale. Igatahes ei ole härra Riigivanem õigustatud meile intriige ette heitma. Tööerakond ei ole õigustatud meid süüdistama intriigide lavastamises ja niisuguses tegutsemises, mis ei oleks riigipoliitiline, vaid erakonnapoliitiline. Tööerakonnal endal on lood nii halvad, et nad mitte ainult Riigikogus ei intrigeeri, vaid seal ollakse intriigidega niivõrt harjunud, et ka oma erakonnas ei päästa sellest mööda. Sellepärast on ka selle erakonna poliitika niisugune, et sellest on väga raske aru saada, raske hinnata.

Lõpuks seadis härra Riigivanem üles küsimuse, kelle armust sotsialistid siin õieti istuvad. Ma tähendasin kohalt vahele, et niisugune küsimine ei vääri Riigivanemat. Aga ma tahaksin vastata siiski sellele küsimisele. Igatahes ei istu meie siin ei tööerakonna ega härra

Strandman'i armust, vaid meie istume siin ühiskonna enesekaitse armust. Oleks täiesti südametunnistuse-vastane tegu, kui keegi katsumaks tõendada, et sotsialistidel ja nende juhtivate telgelastel ei ole hinnatavaid teeneid Eesti riigi rajamise loos. Kahtlemata on nii mõnedki end püstitanud Eesti riiklikku ajalukku juba tol ajal, kui seda riiklust alles ehitama hakati. See on võimalik olnud ainult seetõttu, et kogu meie ühiskond oskas end ühendada ja kaitsta, et tervel meie rahval tahe oli omariikluse poole püüda, et tervel rahval terve enesetunne ja terve instinkt oli. (J. S o o t s, põl: Enamus küll, aga mitte terve!)

Kui nüüd härra Riigivanem näib selle üle pead murdma — seda võiks järelada ta küsimise ülesseadmisest ja veel rohkem härra Schulbach'i kõnest — kuidas saaks vabastada kommunistliku lövi puurist, aga nii, et ta ainult sotsialiste pureks, kuid kõik teised terveks jätkaks, (N a e r.) siis on see kahetsetav. Nii-sugune peamurdmine ei vääri enam riigimeest ega erakonda, kes tahab riiklikku politikat ajada.

Siin on küsimus palju suurem. Meil ei ole tegemist ainult oma koduse kommunismiga. Meie oleme arvamisel, et see maksimalism tänapäev meid enam ei hirmuta. Meid ei ähvarda sisemiselt ükski hädaoht, vaid juttu võiks olla üksnes välistest hädaohtudest. Omal ajal aitas meid sellest üle saada rahvusvaheline situatsioon.

Siis sündiski Eesti riik. Meie peame rahvusvahelist olukorda selle eest tänama, et Eesti omariiklus võis tagatise leida. Muidugi käis siin kaasas ka meie oma tahe ja enesekaitse oskus.

Kui selle juures on tulnud riigivõimul välja astuda üksikute kodanikkude või üksikute kihide vastu karmi käega, siis ei saa siin kujutada, nagu oleks see sündinud kellegi erihuvides, nagu oleks seda tulu tagantjärele lõiganud mõni üksik erakond. Ma tahaksin küsida, kas on siis sotsialistid oma olemuselt rohkem seotud Eestiga kui teised, kes teised poliitilised tõekspidamised omavad? Meie ridades istub ometi vana emigrant Martna. Ma mõtlen, et tema oma vanadel päevadel oleks suutnud veel kord kibeda karika tühjendada ja oma päevad emigrandina lõpetada. Keegi ei ole küsinud, mis nende isikust on saanud. Ei ole sünnis oma isikuga hoobelda, kuid võin siiski öelda, et olid ajad, kus ka mind hädaoht varitses. Ma astusin teadlikult niisuguseid samme, kus keegi ei võinud öelda, millega see õieti lõpeb. Ma mõtlen nimelt „Pajat Asovi“ mässu ja arvan, et minu koht oleks pidanud olema seal aias, kus praegu puud kasvavad. See oli õnnemäng! Saatus tahtis, et ma praegu siin olen, aga mitte nende puude all kümme aastat tagasi ködu-

nenud. Kas arvate, et enesekaitse instinkti pärast on tarvis sotsialistidel rohkem sõida kui teistel ja võidelda Eesti riikluse tugevuse eest? Mitte põrmugi! Meie keskel on olnud vähe inimesi, kes küsisid seda, mis homme päev toob, kui tänapäev oli tarvis oma tõekspidamisi kaitsta ja nende põhjal talitada. Ei saa sellepärast hüüda: vaadake, teie elate praegu nende repressioonide armust, mis riigivõim tarvitanud. Kui neid repressioone ei oleks olnud, siis oleksid need mehed, kes meist pahemal pool seisavad, teid ammu maha puhkinud.

Kes nii viisi saanud aru meie riiklikust ja ühiskondlikust kaitsest, see ei ole sellest üldse aru saanud, või teeb ainult säärase näo, nagu ei saaks ta aru.

Lõpuks ei ole meie täitsa nõus nende meedodidega, mida meil tarvitatud kommunistide vastu. Meie arvates on seal eksisamme tehtud ja kunstlikult kommunismi jaoks meeleolupinda loodud. Peab tunnistama, et pind kommunistidele on meil päris soodne, seda mitte viimastel aastatel, vaid varemastel. Selle asemel, et otsida pehmemaid ja tervendavaid abinõusid, oleme inimesi ainult hirmutanud. Meil oli mitmel juhul võimalus seda halvaks mõista.

Üldiselt tohiks meie politika neis küsimustes Riigikogu liikmetele tuttav olla. Meie tunnustame riigikaitset terves selle ulatuses, aga meie ei ole ühegi erakonna õgijad, meie ei ole ka kommunistliku erakonna õgijad. Meie oleme arvamisel, et teatud eeldusel võiks ka kommunistlik erakond legaliseeruda.

Riigivanem O. S t r a n d m a n (fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ainult kaks sõna. Härra Ast rääkis siin täna selles osas, mis läbirääkimistesse minuga puutub, üldiselt tõtt, ainult üht väikest märkust ei pea mina õigeks, kuigi ma ei usu, et see on meelega tehtud. Härra Ast ütles, mina olevat seletanud, et minul härra Jans'iga Asutavast Kogust saadik halb vahekord olevat. Asi on teisiti. Isiklikult ei ole mul midagi härra Jans'i vastu, ei ole temaga sekeldusi olnud, kuid ma leian, et härra Jans ei ole panga tegevuseks mingisugust ettevalmistust saanud.

Mis puutub minu kõnesse, siis on härra Ast sellest nähtavasti valesti aru saanud. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Minu läbirääkimised härra Ast'iga toodi „Rahva Sõnas“ teisiti ära. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Ega neist läbirääkimistest midagi „Rahva Sõnas“ ei toodud.) Kokkuvõtte on toodud, tänane kõne tõendab seda. Erajutuajamises võttis selle härra Ast õigeks, aga „Rahva Sõnas“ ei pidanud tarvilikuks öendada. Mina otsin „Rahva Sõna“ numbri üles ja näitan, mis seal kirjutatakse.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma luban enesele teha ainult mõne märkuse, sest aeg on hiline. Sõna võttes kavatsesin peatuda tööpuuduse küsimuse juures lähemalt, et püüda näidata, et aktsioon hädaabitööde suurendamiseks, mis viimasel ajal sotsialistliku erakonna poolt ette võetud, ei ole mingi intriig ega valimisvõte, vaid seisukorra rõhutamine, et kuna tööpuudus läheb talvel aasta-aastalt teravamaks, siis tuleb suurendada muude abinõude kõrval hädaabitööde krediite. (V a h e l h ü ü e.) See on õigus.

Kuid kuna härra Riigivanem ise on selle küsimuse viinud sootu teisele pinnale, nimelt tungides kallale sotsialistlikule rühmale, siis on minul raske töötatöölise küsimuse juures pikemalt peatuda. Imestusega kuulasin mina rkl. Schulbach'i. Härra Schulbach ütles osalt tõtt, nimelt, et tööerakondlikud ministrid Rei valitsuses nägid, et sotsialistid Rei valitsuses püüdsid anda hädaabitööde jaoks niipalju kui võimalik krediite, nõnda et nende ministritel ei olnud enam võimalik krediitide suurendamise ettepanekuid teha. Kuid lõpuks tähendas sama härra Schulbach, et Rei valitsus ei olevat siiski midagi teinud. Kui ta kõik tegi, mis võimalik oli, nii et ka tööerakonna ministritel midagi ette panna ei olnud, kui nad seda oleksid tahtnudki, kuidas siis „ei tehtud midagi“? (A. S c h u l b a c h, t ö e r: Ma ütlesin, et rohkem raha ei ole.) See on teine asi. See on ju risti vastukäiv, üheltpoolt tunnistate, et kõik, mis võimalik, on tehtud, (A. S c h u l b a c h, t ö e r: Seda ma ei öelnud, härra Oinas.) Kuid teiselt poolt, et midagi ei ole tehtud. Kui nii asju käsitatakse, siis ärge vihastage, kui meie, sotsialistid, sellele teravalt reageerime. Meie ei ole siin selleks, et Teie või teised võiksid meid tallata, seda ei lase meie enestega sündida.

Kui meie töötatöölise huve kaitseme, siis mitte seepärast, et meie tahaksime isiklikult kallale tungida härra Strandman'ile või kellelegi teisele, vaid seepärast, et töötute seisukord on raske, et häda on karjuv ja tarvis seisukorda kiiresti ja mõjuvalt parandada.

Teedeminister A. J ü r m a n: Ma ei tahaks enam pikemalt kõneleda. Peaksin alguses tähendama, et opositsioon seda arupärimist kaitstes ei teinud mingisugust ettepanekut ega esitanud kava, mis oleks sisuliselt töötatöölise küsimust aidanud lahendada, peale ühe ettepaneku, mis tuli härra Martnalt, ja kus nõutakse tööliste kindlustuseaduse esitamist, arvates sellega töötatöölise küsimust lahendada.

Mis puutub sellesse, kas valitsus oma kava esitanud, siis tähendasin juba arupärimise algul ja ka krediidi arutamise juures peatusin selle küsimuse sisu juures lähemalt. Kui valitsus sel korral esitas töötatöölise küsimuse lahendamiseks hädaabitööde krediidi, siis tähendati, et see ei ole ainuke tee selle küsimuse lahendamiseks, vaid see on hädaabinõu. Selle küsimuse lahendamine nõuab suuri ja pikaajalisi kavu. Ma tähendasin, et meie peaksime tööstuse korraldama nõnda, et see ei oleks suuremal määral koondatud suveks, kus töölistest üldiselt puudus, vaid terve aasta jooksul enam-vähem ühetasaselt jaotatud. Selle kavatsuse tahab valitsus teostada. Teiseks peame oma riigi eelarve vastavalt sellele ümber töötama, et krediidid tööde tellimisteks suveks ei avataks, vaid sügisel, see ei ole ühepäeva kava, ja kolmandaks peaksid ka omavalitsuseasutused vastavalt sellele nõudele oma eelarved ja töökavad korraldama. Need on kavad, mida esialgselt praegune valitsus tahab käsitada. (A. O i n a s, s t p: Eelmise valitsuse kava.) Kui eelmine valitsus on seda mõelnud, siis ei ole ta kahjuks kuskile sellest jälgi jätnud, et ta seda teostanud.

Mis puutub sellesse, et eelmine valitsus on määranud suuremaid summasid juba harilikus eelarve korras töötatöölise küsimuse lahendamiseks, siis pean tähendama, et need summad, mida sel ajal eelmise valitsuse rahaminister härra Oinas mõtles, olid minu teadmise järgi ainult summad, mis saadi laenu abil, nimelt uute raudteede ehitamine, ja kui meie laenu edasi teeksime, siis võiksim teha laenu sajad ja sajad miljonid niikaua kuni öeldakse, et enam kuskilt laenu ei anta. Laenude tegemise kava on lihtne, ja kavatsus, laenuga uusi raudteid ehitada, oli enne sotsialistide valitsust vastu võetud. Just tikustrustiga sõlmitud lepingu põhjal saadud suurem laen oli see, mis eelarves suure summamana figureeris ja millest eriti suuri summasid raudtee-ehituseks anti. (A. O i n a s, s t p: Mitte üksi seda, oli ka teisi summasid.) Seal teisi iseäralikke summasid ei ole, mis ulatuksid vähemalt miljonitesse kroonidesse, ainuke oli see summa. (K. A s t, s t p: Arvesse tuleb võtta seda, et esmakordselt anti summa hoolekandeseaduste teostamiseks.)

Lepingu tikustrustiga sõlmiti juba valitsuse ajal, kelle eesotsas oli rahvaerakondlik Riigivanem, missuguse lepingu vastu teie, sotsialistide, ridadest iseäranis ägedasti välja astuti ja lepingusõlmijaid sõimati. Pärast kasutati aga seda öeldes, vaadake, kui suured summad eelarvesse võeti tööde tegemiseks. Laenudega võiks üht-teist korda saata, aga peaks siiski katsuma omaga läbi tulla. Teie nägite sel

ajal, kui olite rahaminister, et ei suutnud anda suuremaid summasid hädaabitöödeks, kui praegusel aastal anname. Ma näitasin arvudega, et käesoleval aastal lisaeelarve annab rohkem tööpäevi kui teil oli.

A. O i n a s (stp, fakt. märk.): Aeg on täna juba väga hiline. Vaidlused on viidud sootuks teisele pinnale. Kuid töötatööliste küsimus on nii tähtis, et asi oleks väärinud teisiti talitamist Riigikogu poolt, nimelt oleksid tulnud läbi-rääkimised, nagu meie ette panime, edasi lükata järgmisele Riigikogu koosolekule.

Seletus, mille andis Teedeminister, näitab, kui võrt vähe praegune valitsus aru saab sellest, mis temal tööpuuduse lahendamiseks teha tuleb. Teedeminister, selle asemel, et oma positiivse kavaga esineda, hakkab eelmist valitsust arvustama, mis kohane ei ole. Kui aga Teedeminister selle on siiski võimalikuks pidanud, siis lubage mulle öelda, et eelmine valitsus määras suuremad summad tööde korraldamiseks kui praegune. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Tööerakond oli aga süüdi.) Mina ei ole nii väiklane, kui Teie arvate. Ärge tehke poliitilist elu nii väiklaseks, ärge mõõtkte igat asja tollipulgaga. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Räägin Riigikogu kõnede järgi.) Mina ei ole arvamisel, et Riigikogu ainsaks kurjuseks oleks tööerakond. Mina isiklikult näeksin, et tööerakond oleks meil kodanliku radikalismi kandjaks, kuid paraku ei ole ta seda.

Th. T a l l m e i s t e r (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui meie oma riikliku elu nõnda väiklaseks teeme, siis upume sellesse, nõnda arvas lugupeetud elkõneleja siit kateedril. Ma arvan, et see päris kohane sõna oli nende kõnede kohta, mis meie juba möödunud teispäevast saadik oleme kuulnud. Meie kõik, kes kolmandas Riigikogus kaasa töötanud, mäletame väga hästi, kuidas lõpu-poolle alalised omavahelised tülid ja intriigid õhu nõnda palavaks kütsid, et otse õudseks muutus Riigikogus kaasatötamine. Ja ma arvan, et kui meie pärast vaheaega jälle IV Riigikogus uuesti kokku tulime, siis oli kindlasti meil, vähemalt suurel enamusel, tunne, et õnneks on tee leitud, kuidas siin korralikku parandust ette võtta. Riigikogu rühmade enamus on leidnud ühise keele, ja seaduseandlik töö on arenenud võrdlemisi normaalselt, ilma et suuremaid pahandusi, vähemalt isiklike ja erakondlike arvetõendamisi ette oleks tulnud. Kui aga nüüd neid kõnesid kuulata, mis teispäevast saadik siit pahemalt tiivalt peetakse, siis on kõigil tunne, et seal asja endistesse rööbastesse tahetakse tagasi ajada, sest kõik, mis siin ette toodi möödunud

ja ka tänasel koosolekul sotsialistlikkudelt kõnelejatelt, peale härra Martna, kes õige viisakalt ja tagasihoidlikult kõneles, kannab niisugust iseloomu, et vähemalt suuremal enamusel väga õudne mulje järele jäänud. Tänaval koosolekul on härrad sotsialistid eriti tarvilikuks pidanud ka mind sekka kiskuda. Niihästi härra Gustavson, kui ka härra Johanson on mitmesuguseid noomitusi siit kõnetoolilt mulle andnud ja arvanud kohaseks igasuguste teravustega ja pistetega mind riivata. Mina isiklikult ei ole kunagi sellest palju hoolinud. Ma tean, kui näiteks „Rahva Sõnas“ on tarvilikuks peetud minust kirjutada, siis ei ole neis kirjutuisis kunagi ühtki õiget sõna olnud. Oli näiteks juht, kus mind tembeldati Vinnal'i äri hooldajaks, millega minul tõeliselt midagi tegemist ei ole. Kui ma sää-rastel kordadel oleksin alustanud protsessi, siis oleks kahtlemata „Rahva Sõna“ karistuste arv tõusnud. Ei ole ma ka siin tarvilikuks pidanud igakord neile süüdistustele reageerida, millega mulle isiklikult püütud kallale kippuda. Täna aga tuuakse sääraseid asju ette, mille kohta tahaksin mõne sõna öelda. Härra Gustavson arvas tarvilikuks kasutada üht minu vahelhüüet sel korral, kui Nõmme rinnalaste-kodu asi oli päevakorras. Nõmme rinnalaste-kodu küsimus on meil kõigil elavalt mees. Iga laps, kes vähegi tähelepanelikult oleks kuulunud, oleks saanud mulje, et kõik, mis inimlikkudes jõududes seisab, tehti selleks, et hoida ära laste surevust. Sotsialistid pärisid seal aru Vabariigi Valitsuselt, et mispärast ei ole surm Eestist välja saadetud. Nende demagoogilist juttu kuuldes oli loomulik tähenda-dada, et sotsialistid kasutavad erakondlikuks mürgiks iga tühise asja. Midagi mõistliku-mat nad ju põhjenduseks ette ei toonud. Iga mõistlik inimene sai aru, et ma öelda ei tahtnud, nagu oleks tühine asi laste suremine, aga kui katsutakse demagoogiat teha ühe loodusliku jõu nähtavaletuleku puhul, kus midagi parata ei ole, siis on see inetu asi, mille hukka peab mõistma.

Siis toodi härra Johanson'i poolt ette, et mina töötatööliste saatkonna vastuvõtmise juures olevat öelnud, et mina säärast kommunistlikku juttu ei taha kuulda.

Ma palun härrasid meelde tuletada, milles asi seal seisis. Mind kutsuti välja töötatööliste esindajaid vastu võtma ja juhutati tuppa, kus eest leidsin ainult Riigikogu vaimulikud ja ühe neist härradest, kes istuvad seal nurgas. Seal selgus, et need härrad, kes harilikult oma miitingule 2 inimest kokku saavad, võisid nüüd korraga kolme ees oma miitingut pidada, ja sellepärast hakkasid nad vaimulikudele etteheiteid lugema, et ega nemad

vaestest inimestest hooli, et neil on külm süda j.n.e. j.n.e. Loomulikult tõusin mina siis üles ja ütlesin, et ma säärast kommunistlikku lora kuulata ei taha.

Seda peab härra Johanson nüüd tarvili-kuks ette tuua kui suurt trumpi. Kui sääraseid võtteid ja abinõusid, mida siin tarvitatakse, tähele panna, siis peaks küll kõigil selge olema, millega siin tegemist on. Siin ei ole tegemist sugugi erilise sümpaatia avaldamisega töötähtsatele, vaid põhjused on sootu teistsugused. Kui teisipäeval töötähtsate küsimus kõne-alla tuli, siis jutustati minule erakonnakaaslaste poolt, et enne koosoleku algust oli kõnelemine mõne sotsialistliku tegelasega, kus tähendati, et tahetakse kaks koosolekut pidada seepärast, et krediitid, kui ma ei eksi, vist 90 miljonit, ruttu läbi viia, mis lähevad just töötähtsate toetamiseks. Sealtpoolt öeldud aga, et kui tahate kella 11-ni siin istuda, siis võite ju seda teha, sest meie tahame pikki kõnesid pidada. Seega anti märku, et kui tahate täna varem lõpetada, siis meie teist koosolekut pidada ei lase. (M ü r a ja hulgalised v a h e l h ü ü d e d pahemalt poolt.) Ma pean selle siit kõnetoolilt kinni naelutama. (V a h e l h ü ü d e d.) Oli tarvis võibolla väljaspoole midagi öelda. Selles seisis terve lugu. Kui sotsialistid oleksid tahtnud, et see seaduseelnõu ruttu vastu võetaks, siis oleksid nad võinud poole tunniga selle ära öelda, mis neil on öelda, ja ei oleks hakanud pikki kõnesid pidama, mis kandsid ainult töötähtsate iseloomu.

Edasi tähendas rkl. Gustavson, et mina olin enne palju vabameelsem ja astusin mõnigi kord sotsialistlikkude seaduste kaitseks välja. Nüüd olevat tööerakond mu vahepeal ära rikkunud. Ma olen tõepoolest komisjonides sagedasti sõna võtnud sotsiaalsete seaduste kaitseks. Olen kuus aastat sotsiaalkomisjonis kaasa töötanud ja mõnigi kord neid ettepanekuid toetanud, mis töölise kaitseks esitatud. Aga ma pean ütleva, et just nende aastate jooksul on komisjonis mulle selgeks saanud, et tarvitatakse sagedasti niisuguseid võtteid sotsiaalolukorra arutamisel, missuguseid kuidagi pooldada ei saa, ja tehakse ettepanekuid, mille vastuvõtmine viiks sotsiaalolukorra järjest suuremasse ummikusse ning tõeliselt ei annaks ühelegi töölisele midagi.

Kõik need seadused, mis sealt esitatakse, ja see viis, kuidas neid katsutakse läbi viia, ei ole lõplikult midagi muud kui demagoogia tegemine ja otse tööpuuduse süvendamine Sotsialistliku rühma poolt esitati näiteks seadus, mis tahab majateenijate seisukorda parandada. Tuletage aga meelde, mis seal seaduses on. Seal nõutakse näiteks teenijale oma

tuba. Kas ei süvendaks see olukord, mida seaduseandlikult maksma panna tahetakse, tööpuudust? Minule kirjutas Ameerikast üks tuttav proua, et seal on olukord, kus teenija esimest päeva majas viibides hommikul kella 10 ajal esimest korda vannitoast välja tulnud ja küsinud, kas kohv on juba valmis. Muidugi ei olnud ka rikkas Ameerikas võimalust, teda kaua hoida ning tuli teenijata läbi ajada.

Meie oludes aga, kus korteripuudus võimatu suur, tulla niisuguste nõudmistega ja kirjutada ette niisuguseid võimatuid asju teenijate suhtes, kas on see tööpuuduse vastu võitlemine? Mina arvan, see on tööpuuduse süvendamine. Teie tahate niisuguseid seadusi anda, mis igasuguse võimaluse võtab teenijaid pidada.

Kui te sääraselt tahate sotsiaalseaduseandlust arendada, siis ärge imestage, et inimesed, kes nende põhimõtete pooldajad olid, pikka-mööda täie vaimustusega enam kaasa minna ei saa. See jutt, millega teie välja tulete, et vaimulikud ja eriti mina, et meil ei olevat südant, meie ei tundvat vaeste inimeste olukorda ja ei tahtvat kõike teha, et seda olukorda parandada, see jutt on oma tagamõttega igale selge ja see ei ole midagi muud, kui mõttetut sõnade pildumine. Meie teame väga hästi, et viletsus on suur mitte ainult linnas, vaid ka maal, kus isegi võrdlemisi jõukad inimesed ei suuda oma põllusaadusi müüa ja ei saa raha. Ja kui neil midagi pakkuda on, siis ei saa nad seda praeguste mudaste teedega välja vedada, nii et igalpool on suur puudus ja häda. Aga teie tahate seda häda parandama hakata lööksõnadega. Siin rääkis härra Gustavson, nagu juba öeldi, väga ilusas luulelises keeles, aga ega ta selle luulelise keelega ka seisukorda ei paranda. Tema ütleb, et meie õpetajad-jutlustajad ei taha leida abinõusid viletsuse vastu. Aga mis teie siis teete? Millega teie parandate seda seisukorda? Kui teie räägite, et kavade esitamine on valitsuse asi ja mitte teie asi, siis on see jälle tõenduseks, mis iseloom teie tegevusel on.

Mulle räägiti hiljuti, et üks teie oma ridadesse kuuluv lugupeetud tegelane oli sel ajal, kui valitsuse juhtimine oli teie käes, ühe meie rühma liikme vastu avaldanud rahulolematust, et nüüd on oma mees valitsuses, aga töötähtsate heaks ei tehta midagi. Sääraseid mõtteid on avaldanud inimene, kes teie eneste hulka kuulub. Ja ma tahaksin heameelega näha, mis teie siis õieti teeksite, kui võim oleks teie käes. Kui teil oleks 51 meest saalis, ei teeks teie ka rohkem kui seni, sest ainult ilusate sõnadega ei ole veel kunagi midagi tehtud. Siin on tarvis teisi abinõusid. Kui näitate reaalsel viisil, mis peab tegema, kust

summasid võtta, kus on see allikas, siis ei hääleta meie üksnes niisuguse suure summa poolt, nagu teie ette panete, vaid näeksime heameelega, et kolm korda suurem summa töötatöolistele toetusena antaks. Teame, et viletsus on suur, aga niikaua, kui ei ole näha, kust raha tuleb võtta, mis asjad tulevad riiklikus elus tegemata jätta ja mis kõrvale heita, niikaua ainult sellepärast, et inimesel on soe süda ja heameelega tahaks töötatöolistele abi anda, ei saa veel kätt tõsta teie ettepanekute poolt, vaid peame mõistusega asjasse suhtuma ja ei või riiki ummikusse ajada. Meil on seisukoht, et kui riigi eesotsas seisab valitsus, siis peab seaduseandlikku tegevust ka valitsus juhima, eriti rahaasjade otsustamisel. On täiesti võimatu seisukord, kui Riigikogu siin peakoosolekul lihtsa käetõstmisega määrab summasid sinna ja tänna, ilma et oleks üksikasjalikumalt näidatud, kust need tulevad. Kui valitsus ei ole seda võimaliku leidnud, ja kui seda, kust summasid võtta, ka rahaasjanduse komisjon ei tea, siis on ometi pöörane siin selle poolt hääletada. See on lihtne demagoogia, kui sääraсте labaste pilgetega siin välja tullakse, et Kristus kuuleb ja näeb, aga teie ei hääleta selle poolt. Meie ei hääleta sellepärast teie ettepanekute poolt, et meie ei taha riigielu ummikusse ajada ja igasugu rumalusi vastu võtta, mille juures iga laps aru saab, et seega kaugele ei jõuta. Seepärast arvan mina, et tehke kõik, mis teie tahate, kuid ärge tulge niisuguste etteheidetega ja ärge närige vaimulikkude kui ka teiste südametunnistuse kallal, öeldes, et neil ei ole sisemist huvi asja vastu. Meil on siin riikliku tööga tegemist ja peame reaalselt talitama. Siin ei ole mõni kirikukantsel, kes südameid püütakse soojaks teha, vaid riikliku töö tegemise koht, kus on tarvis näidata, kustpoolt summasid võtta ja kuidas neid tarvitada.

Viimaks heideti ette, et omavalitsuste ei ole antud midagi, ja et tööerakond ei tunne huvi omavalitsuste vastu. Ma küsisin härra Teedeministrilt järele, ja ta ütles, et sellest summast, mis mõõdunud korral vastu võeti, läheb 40 miljonit omavalitsustele ja ülejäänud 50 miljonit läheb ka üks osa omavalitsuste tarvitada. Ka meie hulgas on inimesi, kes silmapaistvad omavalitsuse tegelased ja sümpaatiat selle vastu tunnevad, kuid seepärast ei saa ometi nõuda, et nad mingisuguste demagoogiliste ettepanekute poolt peaksid hääletama. Teie saate väga hästi aru, et terve see jutt, mis teie siin ajate, on eelolevateks linnavalimisteks tehtud. Selle jaoks oli tarvis demagoogiat teha, aga mitte töötatöolistele toetamiseks.

Vaheaeg kl. 0.30 min. — kl. 0.55 min.

M. J u h k a m (töer): Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Minule öeldi, et mina olevat praegu nimekirjas viimne kõneleja, ja kui nii, siis ei oleks minul midagi selle vastu, kui tänaõhtused vaidlused lõpetataks. Seepärast tahaksin mina ka seda, mis mul öelda, öelda nii ruttu kui võimalik.

Jutt on härra Ast'i kõne sellest osast, kus ta kõneles, kuidas ta kevadel praeguse Riigivanema härra Strandman'i juures käinud ja mis seal räägitud. Härra Ast ütleb, et ta ei oleks läinud härra Strandman'i juurde, kui ei oleks andnud meie erakond selleks tõuget. Härra Ast'i jutustus oli õige, õiged ei ole aga järeldused, mis ta siit teeb. Meie andnud nõu minna härra Strandman'i juurde ja siit tulevat teha järeldus, et meie intrigeerivat isegi oma erakonnas. Pean ütleva, terve see kevadine kõnelus ei väeri pikka juttu ja kedagi see ei kompromiteeri, ei härra Ast'i ega mind. Lugu oli nii, et kuulsate maapanga direktorite määramise puhul tekkis teatud ärevus. Ma ei salga, et mitmed meie inimesed olid selle määramise vastu. Sellest oli jutt meie rühmas ja ka valitsuses. Kui hiljem kõneldi, et meie ei ole Jans'i kandidatuuri vastu vaielnud, siis ei ole see nii. Riidu küll ei mindud, vahetati ainult mõtteid. (A. R e i, stp: Riidu ei mindud ega tülüküsimust ei tehtud. Esimesel koosolekul ei öeldud sõnagi vastu.) Riigivanemale tegi muret, et valitsus lahku enne, kui uus Riigikogu kokku tuleb. Pean ütleva, et ka minule ei olnud see meelt mööda. Riigivanem kõneles, kas ei saaks konflikti ära hoida: olevat halb, kui valitsus lahkuks nii tühja asja pärast. Et härra Strandman härra Jans'i vastu oli, see oli teada ka valitsuses, sellest kõneldi seal ja öeldi, et härra Strandman ei suuda härra Jans'i seedida juba Asutavast Kogust saadik. Härra Strandman leidvat, et Jans'i kandidatuur ei ole küllalt kohane. (K. P ä t s, põl: Ega ta just delikatess ei ole.) Kord, kui oli härra Ast Toompeal, oli minul temaga selles asjas jutuaajamine. Oli jutt ka sellest, et härra Strandman on ülesseatud kandidaadi määramise vastu. Härra Ast soovitas siin kokku leppida ja tülüküsimust sellest mitte teha. Lõpuks ütlesin mina, et mingi ja rääkigu tema otsekohe härra Strandman'iga ja seda järgmistel põhjustel: minul, kui valitsuse liikmel, oleks seda teha halvem; seda võidaks nii tõlgitseda, nagu oleksid minul mingisugused huvid. „Teie olete rühma liider, härra Strandman on meie vanem inimene, minge ja selgitage otsekohe.“ Härra Ast jäi minuga nõuse, ta ütles, et seda võib, et selleks ei ole takistusi ja läks. Varsti kõlistas minule härra Strandman, et ei maksa sel silmapilgul Jans'i

asjast tülüküsimust teha. Ma ei leia, et mina milgil viisil oleksin siin intrigeerinud.

L. J o h a n s o n (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Siin on vaidlusi olnud ka selle üle, mispärast ei ole tööpuuduse summasid eelarvesse võetud juba varem ja mispärast neid nõutakse lisaeelarvega. Lisaeelarvega hädaabitööde summade nõudmine on meil ammu juba niiviisi kujunenud. Ikka on neid summasid lisaeelarvega nõutud. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Peab teisiti!) Selle üle omalajal, kui eelarved koostati, oli meil kõnelusi. See on vana praktika juba, et lisaeelarvega neid summasid nõutakse, ja vist jääb ka edaspidi niiviisi. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Peab teisiti!) Peab teisiti! Seni ei ole viimastel aastatel teisiti olnud, ja see on päris loomulik kord niikaua, kui ei ole kindlad seadused antud selleks, et nende põhjal tuleks töötaoleku all kannatajaid toetada — niikaua on need erakorralised summad, mille tarvidus selgub hiljem. Tänavu ei selgu, missugune tööpuudus tuleval aastal on, see oleneb väga mitmesugustest põhjustest. Nii on seda seni praktiseeritud.

Meie poolt on nõutud, et Eesti panga aktiivse summad tarvitataks tööpuuduse vastu võitlemiseks, selle vastu on Riigivanem väielnud ja öelnud, et seda summat ei tohiks puutada. Aga Majanduseminister kõneles, et seda summat tarvitatakse piirituseajamiseks. Meie ettepanek on, piirituseajamise summat vastavalt vähendada.

Mis puutub linnadelaenu, siis linnad tahtsid saada laenu väga praktilisteks ülesanneteks: trammiehitamiseks, turukorraldamiseks, kanalisatsiooniks. (J. H o l b e r g, põl: Et parki teha!) Pärnus taheti laenu pargile. Pärnus on park tarvilik, Pärnu on suvituselinn ja saab tulu sellest, kui tal on hea park ja muud suvitusevõimalused. Keegi ei saa öelda, et need krediidid oleksid läinud eba-produktiivseteks ülesanneteks ja seepärast tulid tagasi lükata. Härra Riigivanem ütleb, et mispärast tema poole ei pöörata, mispärast ei tulda tema juurde küsimiste ja nõudmistega. Nähtavasti mõtles härra Riigivanem seega, et opositsiooni rühma esindajad peaksid tulema läbi rääkima nende küsimuste üle. Kui kuulata härra Riigivanema seletusi nende saatkondade kohta, kes tema poole pööranud, siis paistab, et otse võimatuks saab niisuguseis asjus Riigivanema poole pöörata. Härra Riigivanem iseloomustas neid, nimetades deputatsioonideks, ja inimesi, kes tema poole pöörasid, deputaatideks. Ta ütles, et kui tulid nõrgajõulised, siis nendega on saadud rääkida, aga pärast on tulnud teised ja seal juba on rää-

kimine võimata olnud. Ma ei tea, mispärast eelistab Riigivanem just nõrgajõulisi? Ja kui ta neid eelistab, siis oleks ta pidanud neile ka vastu tulema, kuna eriti nõrgajõuliste jaoks soovitati summasid eelarvesse võtta. Miks ei ole vastu tulnud? Siin jääb niisugune tunne, et ei ole tagajärge sellel, kui Riigivanema poole pöörata.

Siis tähendati Riigivanema poolt, kuipalju tollid on tööd juurde andnud. Andmeid ei ole selle kohta mingisuguseid, et tollidetõstmine oleks tööd juurde andnud. Küll on aga andmeid selle kohta, et näiteks Narva vabrikutes on töö vähenenud, ning vabrikud terveks nädalaks kinni pandud. (J. H o l b e r g, põl: See on iga aasta.) Ja kui nüüd tööd juurde tulnud, siis ei ole tarvis seda teha.

Mis puutub sitsivabrikusse, siis ei ole ka seal tööd juurde tulnud, kuigi seal tehakse tööd pühapäeviti seadusevastaselt, selle eest on aga tööliste arv endiseks jäänud või isegi vähenenud. Nii ei saa öelda, et need abinõud, mis valitsus seni tarvitusele võtnud, see on tollidetõstmine, oleksid tööd juurde toonud.

Mis puutub kommunistlikku liikumisse, siis on see teatud mõttes üks tööerakonna paistest. Tööerakond on ju arvamusel, nagu võis järeldada Riigivanema sõnadest, et seega oleks võimalik lõhkuda töölisliikumist. See ei ole olnud kommunistlik liikumine, mis paremalt poolt õhutatud, vaid see on aseaine. Sellele liikumisele aitab kaasa just see seisukoht, mille võtnud enamus tööpuuduse küsimuse suhtes, ja mida eriti tööerakond toonitab. See on sotsiaalseaduste andmise ja sotsiaalolukorra parandamise püüete mõnitamine. Isegi valitsuses olemise ajal intrigeeriti sealt poolt, aga ma ei hakka sellest kõnelema. (M. J u h k a m, töer: Midagi ei intrigeeritud, vaieldi ainult vastu.) Ei vaieldud ainult vastu, Teie, härra Juhkam, ei tea, mis tehti, Teie kaaslane teab seda rohkem. Mina ei hakka sellest rääkima, vaid tahan ainult puudutada seda, mis avalikkuse ees sündis.

Kui tehti katset, põllutööliste seadus maksmata panna, siis oli see A.S. või S. A., kes kirjutas, et, Laatsarus, tule välja! j.n.e. Ühesõnaga, terve pika mõnitamisartikli.

Kust poolt on rohkem töölisliikumise lõhkumiseks kaasa aidatud ja samme astatud? Just selle erakonna poolt, kes peab enese kõige radikaalsemaks. Ükski parempoolne rühm ei ole niipalju selleks teinud, kui just tööerakond... (M. J u h k a m, töer: Parempoolsetega ei ole Teil mõtet võidelda.) Meie ei võitle ega võistle teiega. Meie näeksime heameelega, et teie tunneksite kaasa ja aitaksite teistsugust korda hinnata. Parempoolsed ütlevad otsekohe ei, teie poolt aga tuleb mõnitamine ja

halvakspanu, mis on väga iseloomulik teie erakonnale. Ka see aitab kaasa kommunistliku liikumise kasvamisele ja sotsiaalse olukorra allasurumisele, mis sellega sünnib, et neid vahendeid tarvitusele ei võeta, mis riigivõim võiks tarvitusele võtta.

Kui oleme krediiti nõudnud ja näidanud, mis otstarbeks ja kuipalju tuleks võtta, siis öeldakse valitsuse poolt, et eelarve on pingul. Aga praegu on see veel enam pingule aetud. Kui vaadata, millega see pingule aetud, siis näete, et seal on terve rida seaduseelnõusid, mida meil tarvis ei ole ja mis võiksid ära jääda, kui nüüd seega ei tahetaks üksikutele ringkondadele riigihüvesid sülle panna. Need seadused teevad välja miljoneid, isegi miljardeid. Üks säärane seadus on komisjonis. See on laenude liitmise seadus, seal on § 11¹, millega isegi tahetakse mõisnikkude tasu tõsta 400 miljoni võrra.

Üks seaduseelnõu on praegu komisjonis, ja valitsus on nähtavasti seda läbikaalutult teinud, aga selle seaduse tulemus on see, et isegi, ilma et mõisnikud seda oleksid nõudnud, tahetakse tasu tõsta 400 miljoni sendi võrra. (V a h e l h ü ü e paremalt poolt.) Seda küsige komisjoni liikmetelt ja nad seletavad sedasama. See on see põllumajanduse laenude liitmise seaduse § 11¹. Seda on komisjonis selgitatud ja see on nii.

Kui võtame kõik need seadused, millega viimasel ajal välja tulnud, siis ei saa nende kohta öelda, et need oleksid nii kaalutud ja hädatarvilikud.

Härra Riigivanem siin kõneledes vastas vahelhüüetele, et meie pääseme kerjuslikust seisukorrast majandusliku tõusuga. Jah, meie pääseme sellest siis küll, kui majanduslik tasapind meie riigis tõuseb; aga ainult siis, kui üldine majanduslik tasapind tõuseb, väheneb kerjuslik seisukord. Mitte aga seeläbi, kui meie üksikutele ringkondadele anname riigi vähestest tagavaradest ja varadest ja seejuures jätame teised hädatarvilikud vajadused rahuldamata. Kui nii talitab valitsus edasi, siis ei ole see meie üldise majandusliku jõukuse ja tasapinna tõstmine, vaid otse vastupidi. Ühelt poolt kasvab teatud ringkonna jõukus, aga seega kaasas käib teiselt poolt kerjusliku oleku suurenemine ja kasvamine. See on selge, ja härra Riigivanem, kui ta kontrollib oma avaldusi, peab tunnistama, et mul on õigus. Kui meie üksikutele vabrikutele anname 100.000.000, siis seega ei tõsta meie majanduslikku jõukust ega vähenda kerjuslikku seisukorda.

Härra Riigivanem kõneles ka väga halvaks-panevalt sotsiaalseaduseelnõudest. Need seaduseelnõud siiski ei põhjusta seda halvaks-

nevat tooni. Valitsus ei ole ühegi sotsiaalseaduse juures näidanud, missugused selle tehnilised puudused, ainult on välja nopitud üksikud põhimõtted ja on neid eitatud, mis pärast on põhjendamata öelda, et need seaduseelnõud on välja töötatud halvasti. Need seaduseelnõud on väga hästi välja töötatud, neis on arvestatud ka meie praegust riigi seisukorda. Nende väljatöötamise juures ei ole mindud äärmusteni. Seda on pidanud tunnistama koalitsioonirühma kuuluvad inimesed ise. Ja on ka valitsuse erakondade liikmete poolt öeldud, et kui neil vabad käed, kui ei oleks seotud valitsuse otsusega ja Riigivanema nõudmisega, siis mõned neist seadustest — on märgitud missugused — võiks praegu vastu võtta. Ja on olemas seaduseelnõusid nende hulgas, mille vastu ka kaubandus-tööstuskoda ei ole kategooriliselt eitavale seisukohale asunud, vaid on oma parandused esitanud. Nii et siin ei võiks kõneleda sellest, et meil oleks demagoogiline otstarve. Säärane jutt on juba ise sisult demagoogia. Kui aga sotsiaalseadusi, mis mõjuksid kaasa tööpuuduse vähendamiseks, ei taheta vastu võtta, ja valitsus ise ka neid ei esita, siis siin on sootu teistsugused põhjused, osalt ilmavaateline juhtivatel erakondadel, osalt ka teised.

Kõik see, kuidas meil toimitud riigivarade kasutamisega, kõik see, kuidas meil esinetud ja välja astunud laiema rahvakähi, see on tööliklassi eluliste nõudmistega vastu, kinnitab ainult seda, mis ütles siit kõnetoolilt rkl. Tallmeister: meie upume, see tähendab, meie rahvas upub, kui see nii edasi kestab. See on õieti põhjuseks olnud, mis pärast on tulnud varemalt, mõnel eelmisel koosolekul ja ka täna, et meil meie Riigivanema rühmale, see on tööerakonnale öelda tõtt, mille varjamist tarvilikuks ei saanud pida, tõtt selle otstarbega, et ometi hakataks mõtlema selle üle, kas siis on tarvis uppuda.

Härra Tallmeister ütleb, et suuremal enamusel on õudne mulje. See on täiesti õige. Kui vaatame kõike seda, kuidas meil talitatakse, neid samme, mida valitsus astunud, ja kui loeme kõike seda, mis tol ajal, kui tööerakond valitsuses oli, kirjutati valitsuse vastu, ja tuletame meelde neid samme, mis astuti valitsuse seljataga, siis nagu oleks sappi tilgutatud. Neid kirjutusi vaadates peame ütleva, et tõesti jääb õudne mulje. Kuidas võidaks niiviisi talitada ja lõpuks seda lugeda korralikuks ja ausaks talituseviisiks?! Vaadake, see just ongi, mida meie ei saa lugeda korralikuks ja ausaks. Kui valitsuse koalitsioonis ei oleks intrigeeritud seljataga, kui meil oleks ausalt talitatud, siis oleks töölistevanemate seadus vastu võetud. Tänu teile, härrad tööerakondlased, on see tagasi lükatud. Teie olite need, kes aitasid

selle tagasi lükata. Härra Holberg oli aruandja, ja see seadus oleks vastu võetud ja lahkuminesvates küsimustes kokkulepitud. (J. Holberg, põl: See on paha seadus. — K. Päts, põl: Kas teie siis leppisite kokku, et see täielikult vastu võetaks?) Leppisime kokku mitte ainult selle kohta, vaid ka mõne teise asja kohta, ja isegi opositsioon ei olnud kategooriliselt vastu, ka rahvaerakond ei olnud vastu, isegi härra Kornel ütles, et ta pooldab sisuliselt seda seadust. (K. Päts, põl: Ma mäletan, härra Tõnisson ütles, et vastu võtta ei tohi.) See oli siis, kui oli juba kõik soojaks kõetud. (J. Holberg, põl: Jah, ma ka kogu aja rääkisin vastu.) Ma ütlen, Teie rääkisite küll vastu, aga mitte kategooriliselt. Ütleme, et opositsioon oli vastu, aga kas andis see õiguse seda seaduse lüüa maha mätta, kas andis see õiguse härra Veiler'ile töölisevanemate instituudi üle mõnitama hakata, nagu see stenogrammidesse rulevastele põlvedele jäetud. Seal oli pagarite öötöökeelu seadus, ja nii terve rida teisi kokkuleppe-punkte. Ja ei peetud kokkulepetest kinni. Seal otsiti seda aasa, kust saaks kinni haarata, kuigi „sõbralikult“ ühe laua taga töötati. See on õieti põhjus, mis seal... (M. Juhami, töer vahelhüüe.) Teil oli tarvis kriisi. Teie ütlesite, et ei saa valitseda enam sotsialistidega, ja muud põhjust Teil ei olnud, kui ainult see, et luua teistsugune valitsus. Kõik see, mida nii valitsuse selja taga tehti, ka ajakirjanduses tol ajal ja hiljem, ja millega ka siin esinetakse, ning suuremalt jaolt ka see, millega toime sai rkl. Tallmeister, kes pastor ja sellega peaks olema südametunnistuse inimene, kõik see jätab õudse mulje. Mul ei ole olnud õudsemat tunnet, kui siis, kui kuulsin rkl. Tallmeisteri kõnet. See on kõik nagu õuduse kokkuvõte, ja see tõendas, kui ruttu võivad inimesed assimileeruda, või kui ruttu neile pitsere vajutatakse. (J. Holberg, põl: Tallmeister on Teile nüüd lähemale tulnud. — J. Soots, põl: Ta läheb varsti teile üle, jumalavallatusse rühma.) Härra rkl. Soots, meie ei loe endid kirikutkandvaks rühmaks, aga meie ei ole ilmaski läinud niikaugele teiste usutunnega, et oleksime kunagi hakanud neitsi Maria neitsilikusega omale häält korjama. See küsimus ei ole meid kunagi huvitanud, ja et meie seepärast jumalavallatumad oleksime, kui need, kes täna teevad tegemist mitmenaise pidamise küsimusega, selle omale peanumbriks võtavad, siis tuleb jälle suur usuvastane liikumine, ja kui see kokku variseb, siis tuleb jälle usuuendamise liikumine. Need on kolm suurt liikumist, mida see... (Vahelhüüe.) Jah, protestivaim, see peaks kestma edasi ka selle vastu, mis meie seltskonnas sünnib. Kolm suurt liikumist on tööerakonnale omased.

Esimene liikumine oli mitmenaise pidamine, Põllumeeste juures ei lõõnud see liikumine läbi, arvati küll, et see liikumine nende seas läbi lööb, ja arvati, et põllumehed saavad nüüd odavaid teenijatüdrukuid. Aga see ei lõõnud läbi. See oli Juhan Vilms'i liikumine. Tema kirjutas ju selleks paksu raamatu. Teine liikumine oli J. Annusson'i liikumine. Et seda liikumist likvideerida, selleks saadeti selle liikumise juht välismaale ja jäetigi sinna. Praegu on härra J. Annusson välismaal. Siis tuleb Tallmeisteri liikumine — neitsi Maria liikumine. Need on kolm liikumist. Seepärast, et meie neid liikumisi kaasa ei tee ja niisuguseid liikumisi toime ei pane, seepärast, härra kindral, ei ole Teil põhjust öelda, et meie jumalavallatud oleme, see ei tee meid veel jumalavallatuks. Need kolm küsimust ei ole meid huvitanud.

Siis vaatame edasi. Õudse mulje jättis kõne, mille härra Tallmeister pidas. Nõmme rinnalastekodus on surnud 36 või 37 last. 100 last on järele jäänud. See oli raske küsimus. Mulle on etteheiteid tehtud hiljem asjatundlikkude ringkondade poolt, et mina ei ole kõiki andmeid ette toonud hoolekandevalitsuse vastu, ja on inimesi, kes on nutnud seepärast, et neile ei ole ravimisjõude juurde antud. See on kõik hiljem selgunud, et mul õigus oli, kuid mis sellest tagantjärele arutada. Mul on praegu suurem dokument, kus inimesed, kes asjaolu lähemalt tunnevad, asja on valgustanud. Aga ma võin selle ette lugeda ja näidata, mis lõpude-lõpuks seal sündinud. Ja kui nüüd sel puhul öeldakse: tüli tühja asja pärast — 37 last on tühjad asjad! — siis ei saa teisiti, kui peab ütlema: sisuliselt on see ka õudne. Ja siis tullakse ja öeldakse, et inimesed ei ole oma kohuseid täitnud. Seal öeldakse vaimuliku poolt: looduslikud jõud! Aga looduslike jõudude vastu peavad inimesed kõigi abinõudega, mis neil olemas, võitlema. Kui meie laseksime looduslikul jõul möllata, siis kaoks inimessugu täiesti. Aga inimessugu on jõudnud niikaugele, et ta üht kui teist võib loodusliku jõu vastu teha, ja võib ka selleks teha, et surnute arv väheneks, seda suudavad inimesed siiski. Ma ei taha sellega ka usulisi tundeid haavata ja ütlen: ka see on Jumala meelepärast, kui nende looduslike jõudude vastu inimene välja astub. Ka sellest seisukohast oleks see täiesti põhjendatud ja nii ei saa öelda, et meie peame käed rüppe panema ja vaatama, mida nakkushaigus teeb. (Th. Tallmeister, töer: Professor Lüüs kirjutas ka pärast lehes sellest.) Mida kirjutas professor? Ma võiksin ka ühe kirja ühelt professorilt ette lugeda, aga ma jätaaksin selle siiski tegemata. Niisuguseid erakirju ma ette kandma ei hakka. Ma võin Teile, dr. Vilms, seda kirja edaspidi näidata.

Öeldakse, et töötatöoliste saatkonda ei ole seepärast vastu võetud, et ta olevat inetusi öelnud. Ükski töötatöolistest ei öelnud inetusi. (Th. Tallmeister, tütar: Nende kohta ma ei öelnudki, ma ütlesin selle mehe kohta.) Teie ütlesite Kirikal'i kohta. Kas seepärast siis pidite töötatöolised vastu võtmata jätma! Et vaimulikud sinna sattusid, siis on see rühmade oma asi, keda nad sinna saatsid. Vaimulik on ometi samasugune Riigikogu liige kui iga teinegi. Vaimulikke kutsuti seepärast, et nad on populaarsemad ja arvati, et kuna nad kristliku vaimuga, siis on nende poolt rohkem vastutulekut, ja nad oskavad paremini ettekanda töötatöoliste soovet. Mina ei usu, et seal mingisugune tagamõte oleks olnud. Nõnda et see talitamisviis ei ole vabandav.

Mis puutub krediiti, et sellest on seaduse arutamisel niipalju kõneldud, et selle tagajärjel seadus mõni tund hiljem vastu võetud, siis ei ole sellel mingit tähtsust. Sellega ei viivitata sugugi seaduse Riigi Teatajas väljakuulutamist. Tulla ja öelda, et kuluaaris või kuskil mujal olevat räägitud, nagu takistataks sihilikult seaduse vastuvõtmist, siis ei ole see muud midagi, rkl. Tallmeister, kui insinuatsioon ja põhjendamatu väide. Ei ole tegelikku tähtsust, kas seadus võetakse paar tundi hiljem või varem vastu.

Edasi leidis rkl. Tallmeister, et sotsiaalkomisjonis arutusel olevad seaduseelnõud viivad ummikusse meie riigi elu ja töi näiteks majateenijate seaduse. Kas on majateenijate seadus tarvilik või mitte? Kas on neile mingisugust kaitset vaja või mitte? Selle kohta pean ütleva, et on vaja. Selle majateenijate seaduse on läbi arutanud majateenijate ühing. Selle seaduse väljatöötamisel on arvesse võetud teiste maade sellekohaseid seadusi ja ei ole kuskil tahetud kaugemale minna, vaid hoopis vastupidi. Ka teistes sotsiaalseadustes on oldud tagasihoidlik. Mõned erakonnad arvavad, et liigagi tagasihoidlik. Mis toob aga rkl. Tallmeister ette selle majateenijate seaduse kohta? Nimelt seda, et nõutavat tuba. Mina arvan, et ka majateenijail on omaelu. Rkl. Tallmeisteri väide ei ole õige. Selles seaduses on öeldud, et kui tuba ei ole, siis võib magada ka perekonnaliikmetega koos, kuid ainult omasoost liikmetega. Nähtavasti peaks võima ka teisest soost isikutega koos magada. Seda nähtavasti tahetakse kätte saada. Selle aga, kuidas majateenijate seadus tööpuudust süvendab, jättis rkl. Tallmeister ütlemata. See seadus sisaldab kaitset majateenijatele ja kui see maksma pannakse, siis sünnib nii, nagu pagari ootöökeelu seaduse juureski, et kaugelt suurem osa perenaissi, kellel ei ole mingisugust sihilikkust või vaenu sotsiaalseaduste vastu, on selle seadusega rahul.

See on ka nende huvides, kui seaduse alusel on sõlmitud kindlad lepingu-vahekorrad. Seadus ei kaitse üksi üht poolt, vaid kaitseb mõlemaid pooli. Nii on ka majateenijate seadusega lugu. Siit välja lugeda, et riik viiakse ummikusse sotsiaalseadustega, ei ole õige.

Siin öeldakse, et ei ole näidatud, mis siis öieti tööpuuduse vastu võitlemiseks peab tegema. Siin on see näidatud ja on ka sellekohased ettepanekud esitatud, nimelt omavalitsuste kavade teostamiseks antagu vähemalt 10%. Omavalitsuste kavade kohta on nõudmisi, nagu komisjonis seletati, 25 miljonit. Kui seal nõutakse 25 miljonit, siis sellega saaks rahuldada neid kohti, kus riiklikke töid ei ole, näiteks Petserimaa ja teised. Samuti on ettepanek tehtud, anda ühekordset toetust nõrgajõulistele. Kust raha võtta, on ka näidatud, nimelt 1) aktsiate müügist ja 2) piirituse summast. Nii et summad on ka näidatud, sest kui summasid ei oleks näidatud, siis ei oleks saanudki seda küsimust arutada, sest kodukord näeb ette, et summad tulevad näidata. Nii ei saa juttu olla ainult ilusatest sõnadest, vaid siin on näidatud, mis peab tegema. Kui tõesti rkl. Tallmeisteril on soe süda, nagu ta ise ütles, siis ta tunneks siin kaasa, aga rkl. Tallmeister ütleb, et mõistusega ja arusaamisega otsustades läheb süda külmaks. Täheandab, viga on mõistuses ja arusaamises, ja ma ei usu, et siin süüdi on rkl. Tallmeister oma arusaamisega, vaid see on see arusaamine, mis sisse pumbatud kogu aja selle erakonna poolt, kus säärased inimesed hakanud ideoloogideks ja vaimuandjateks, kelle vaim ei ole pärit Eesti ajast, vaid Vene ajast. Ja see on viinud niikaugele, et te oma programmist olete kõik maha jätnud, sinna ei ole midagi enam järele jäänud. Teid ei saa nimetada radikaalseks ja liberaalseks erakonnaks. Ja selles olete teie ise süüdi.

Siin on terve rida olnud säärased küsimusi päevakorras, kus on teravalt avaldunud meie riigielule kahjulik tööerakonna vaim, ja seepärast on tulnud sõna võtta.

Meie ei saa lubada, et meil irvitataks sotsiaalseaduste üle, nii nagu seda seni tehtud.

Siis arvas miskipärast tarvilikuks härra Riigivanem uue valitsuse loomise aluseid ja vana, endise valitsuse kukutamise püüdeid iseloomustada. Milleks see tarvis oli, see on selgusetu jäänud. Aga kui selle küsimuse juures oldud, siis lubatagu siin ka edasi peatuda. Algusest peale püüdis tööerakond teha nii, et saaks valitsusest lahkuda. Nimetati juba kaht arupärimist. Peale selle olid muud intriigid, ja 5. märtsil öeldigi, et tööerakond lubab minna valitsusest ja jätta endale vabad käed. See oli ajalcoline sündmus. Aga seda ei teinud

nad. Selle järele kirjutasi „Postimees“ ja „Kaja“ ja mõned teised lehed, et missugune imevõim peab tööerakondlasi valitsuses kinni, ja siis küsiti ühelt asjatundjalt, nii on mulle räägitud, kas tööerakond läheb või mitte. Tema vastas: „Ei, juba tööerakond ei lähe, olge sellest täitsa muretu.“ Küsiti: mispärast. Ja siis seletati, et keskarhiivis on üks osa kinni pandud 3 ministri poolt. Need on Välis-, Hariduse- ja sotsiaal-, Kohtu- ja siseminister. Kui Kohtu- ja siseminister oleks valitsuse laua tagant lahkunud, oleks keskarhiiv kohe pärast seda avatud. (A. A. n d e r k o p p, töer: Härra Rei laseb seda kõnelda, mille pärast ta härra Kalbus'e ees vabandas.) See ei ole see. (A. R e i, stp A. Anderkopp'ile, töer: Ei ole mina kellegi ees vabandanud.) Mis arhiiv see on ja mida see sisaldab, seda mina uurima ei ole hakanud, aga kahtlemata see sisaldab selle vaimu ajaloolikku kujunemist. (K. P ä t s i, põl vahelhüü.) Valitsus ei saa, see on Kohtu- ja siseministri asi ja see tooks lahkuminekuid. (K. P ä t s, põl: Kas Riigivanem ei või siis ette kirjutada, et talle arhiivi näidataks? — A. M õ t t u s, töer: See arhiiviosa puudutab meie naaberriiki Lätimaad.) Võibolla Teie teate seda paremini. (K. B a a r s, töer: Miks just seda ette toote praegu?) See oli asjatundjate arvates põhjus, mispärast tööerakond kõigile intriigidele vaatamata valitsusse püsima jäi. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Väga imelik võte, väga ilus!) Nii et ärge tulge kõnelema. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Väga peenike ja ilus, härra Johanson!) Ma pean ütleva, et ma Teie kõnest, härra Riigivanem, leidsin väga palju „ilusat“ ja rkl. Tallmeisteri kõnest ka. (K. P ä t s, põl: Ülepea üks ilulugemine.) Kuid — see oli õudne. Nii üks kui teine kõne oli väljendatud sama vaimuga, mille vastu on siin täna vaieldud.

J u h a t a j a: Rkl. Johanson võis niikaua kõnelda, see on üle veerand tunni, sest rkl. Usai andis oma küsitud sõna rkl. Johanson'ile edasi.

A. A. n d e r k o p p (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Ast oma kõnes, mida ma kahjuks ise kuulata ei saanud, kuna Toompealt puudusin, on katsunud selgeks teha, nagu oleks tööerakond eelmise valitsuse ajal ajanud intriigimise politikat, mis ühele poliitilisele erakonnale ei tohiks vastuvõetav olla. Kahjuks on härra Ast'i stenogramm parandamata, ja kui arusaamatused tulevad, annab härra Ast selle siis andeks. Tahaksin sellest stenogrammist need kohad ette lugeda ja oma seisukoha öelda. Kõigepealt on härra Ast tähendanud: „Meid informeeriti ühest keskrühmast ja öeldi, et sellele keskrühmale olevat pakkunud tööera-

konna tegelased, tööerakonna rühmas leiduvad inimesed, materjali Rei valitsuse kukutamiseks.“ Tähendab, mitte ainult tööerakonna tegelastest, vaid otsekohe rühma liikmetest ja rühmast räägitakse, nii tuleb tekstist järeldada. Ma olen 7 aastat kogu aja, välja arvatud valitsuses olemine, olnud tööerakonna keskkomitee ja rühma esimees, ja mul ei ole teada, et ühtki säärast sammu mõni meie rühma liige oleks teinud, mõnele teisele rühmale oleks materjali pakkunud rühma vastu. (K. A s t, stp: Siis on Teie seljataga varakult hakatud intriigierima. Võibolla, härra Ast, tulete ja kinnitate siin, kes see inimene on, siis saaks meie erakond oma järeldused teha. Seni kui avalikult ei ole öeldud, kes see on, ei saa erakond niisugustele võtetele reageerida. Igatahes võin kõige kategoorilisemalt kinnitada, et meil kuni käesoleva ajani mingisuguseid teateid selle kohta ei ole. (V a h e l h ü ü e.) Mispärast on mul kahju sellest? Ma arvan, et mul mingisugust kahju ei ole, kuid on tarvilik teada, kas neid samme meie rühmast on astunud, et erakond võiks säärase tegelase kohta järeldusi teha. Ja ma võin kinnitada, et need järeldused tehakse.

Edasi on härra Ast öelnud Beckeri loo puhul, mida tema kõige intriigersemaks peab — „miljeuures tööerakond oma käed puhtaks peseb ja ausamate tegudega sealt välja tuleb. Pärastpoole kõik see lavastus, mis sündis eelmise valitsuse vastu, tõendas ainult seda, et tööerakond riigipolitika asemel ajas mingisugust oma erakonna intriigide politikat.“

Tahaksin valgustada, kuidas asi tõepoolest oli. Härra Ast ütleb, et mul temaga jutuajamine oli pärast seda, kui meie erakonna keskkomitee ühes rühmaga seisukohale oli asunud, et meie sellest küsimusest ei saa vaikides mööda minna. Härra Ast mäletab väga hästi, et temale otsekohe öeldi, missugune on meie seisukoht, ja kui Toompeal Beckeri hooldamise küsimus Riigikogu pävakorda tuli, siis teab Riigikogu kui ka härra Ast, et meie rühma poolt tehti kõik sammud, et kriisist, mis tol korral vastu vaatas, üle saada. Loodan, et isegi härra Ast peaks ütleva, et ma isiklikult kõik tegin, et valitsuse kriis ei tuleks. Samuti ei tohiks härra Ast'ile vist teadmata olla, et mul samal õhtul, kui härra Rei otsusele jõudis, et ta ei lahku Beckeri hooldaja kohalt, oli kaks korda jutuajamine Riigikogus Ast'iga, kus ma palusin teda edasi anda härra Riigivanemale meie rühma seisukoha, mida härra Ast lubas teha ja mille pärast viimast läbirääkimist sel õhtul kinnitas, et ta seda teinud, ühtlasi öeldes, et härra Rei on oma seisukohale jäänud ja hooldaja kohalt ei lahku. Mida teie intriigierimiseks peate sel puhul, jääb mul arusaamatuks. (V a h e l h ü ü e: Rei oli juba lahkunud hool.

daja kohalt.) Ma olen selle üle rääkinud omal ajal ja kõnelenud, et see nõnda ei olnud, isegi härra Rei kirja tõin ette, kust selgus, et see nii ei olnud. Minu põhimõte on politikas see, et lamajat ei lööda, härra Rei on valitsusest lahkunud ja ma ei oleks puudutanud ka neid samme, mida ta valitsuses olles teinud, kui härra Ast selleks oma põhjendamatu etteheide-tega sundinud ei oleks. (O. G u s t a v s o n, stp: Võiksite seda A. S. ka soovitada.) Ma oleksin rõõmus, kui Teie seda ka oma inimestele soovitaksite.

Kolmas etteheide, mida härra Ast oma kõnes toonud, on järgmine: „Vaadake, ka selles küsimuses oli mul läbirääkimisi härra Anderkopp'iga, kes oli tol ajal veel rühma juhiks ja kes ütles, et temal isiklikult ja ka paljudel juhtivatel erakonna või rühma tegelastel ei ole Jans'i kandidatuuri vastu midagi, kuid ometi ei saa leppida sellega, et Jans on sellele kohale määratud, nimelt seepärast, et Jans'il olevat härra Strandman'iga mingisugused sekeldused olnud, nad ei võivat teineteist sallida.“ Härra Ast, Teie mäletate, kui elasin veel laenu-panga majas, tulite minu juurde ja küsisite, kuidas on tööerakonna lõplik seisukoht maapanga direktorite valimise asjas. Missugused olid härra Ast'i läbirääkimised teistega, ei ole mind huvitanud, ütlesin seekord, et erakonna seisukoht on see, mille meie inimesed andsid valitsuses ja Riigivanemale härra Jans'i kohta, see on kindel ja kõikumatu. Lisasin juurde, et erakond ei saa lahkuda sellelt seisukohalt, sest see ei ole üksi rühma arvamine, vaid suure kogu inimeste arvamine, ka nende üksikute tegelaste arvamine, kes harilikult kodumaal ei viibinud, muu hulgas härra Strandman, sest siis, kui maapanga direktorite küsimus erakonnas kaalumisele võeti, olid mitmed härra Jans'i kandidatuuri vastu, toonitades, et see inimene ei vääri määramist sellele vastutuse-rikkale kohale. Mis aga põhjust andis härra Ast'ile ette heita, siin intriigidest kõneleda, jääb mulle otse arusaamatuks. Ma ei tunne maapanga asju, aga võin öelda, et tunnen härra Jans'i, kellega olen töötanud pikad aastad Toompeal. Ma ei põhjenda aga oma seisukohta oma isiklikul hindamisel, vaid võin siinkohal kinnitada teateid, mis mul olemas Tartu kohtunikude ringkonnast, kus kõneldakse, et härra Jans on niivõrt nõrk jurist, et selle asemel, et advokaadina kohut aidata, kohtunikud on pidanud teda aitama. Seepärast ei saa teda ometi ka soovitada maapankaraskale kohale. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a: Ma palun Riigikogu liikmeid vahelhüüetega mitte kõneleja kõnet segada.

A. A n d e r k o p p (töer): Nii et ka see etteheide, mille rkl. Ast tegi ja mida rkl. Johan-

son kordas, et meie härra Rei valitsuse ajal intrigeerivat politikat oleme ajanud, ka see ei lase end kaitsta. Härra Johanson tähendas edasi, et meie ei olevat pidanud kokkulepet, mille andsime valitsusse minnes. Härra Johanson, kui meie oleme, omal ajal valitsusse minnes vastu võtnud klauseli, et meie töölistevanemate seaduse välja anname, siis ei ole meie kokku leppinud selle kohta, missugune selle seaduse sisu peab olema, igas selle peensuses, ja et meie igale sõnale, mis minister Johanson ette pannud, nõusoleku peame andma. Kui meie oleme valitsuse omavahelistest asjadest kõnelenud, siis meile on räägitud, et Teil, härra Johanson, on valitsuses olles olnud mitmeid kokkupõrkeid Riigivanem härra Rei'ga. (A. R e i, stp: Ei ole olnud!) Meie tuleme selle asja juurde veel tagasi, härra Rei, kui Teie seda edasi eitate. Seda on meile rääkinud inimesed, kes selles valitsuses olid, ja kas tahab härra Rei eitada, et tal härra Johanson'iga kaitseisukorra asjas suured lahkuminekulid? Võibolla, et ma halvasti teen, kui ma valitsuse omavahelisi asju ette toon, aga seda on eelkõnelejad oma kõnes eel teinud ja selle minu poolt paratamata välja kutsunud. Kuid kui juba sotsialistid omavahel lahku läksid valitsuse laua taga, miks pidid siis teised kõik peensused heaks kiitma?

Härra Johanson tähendas, et kõik, mis sotsialistid ette panevad, peaks meie radikaalsele erakonnale vastuvõetav olema. Pean ütlema, et ei kunagi. Meie ei saa sotsialistidega kõigis küsimustes kaasa minna ja ei taha seda ka tulevikus teha. Meil on oma arusaamised, nagu teistel radikaalsetel erakondadel välismaal, mis täiesti lahku lähevad sotsialistide õpetusest.

Ma juba tähendasin töölistevanemate seaduse kohta ja võin korrata seda, mispärast see seadus esitatud kujul meie rühmale ja suurele enamusele Riigikogus vastuvõetav olla ei saa. Meie ei näinud, et sellega oleks parandada saanud kõigi tööliste olukorda. Tõsi, meie nägime, et selles eelnõus oli üks muudatus läbi viidud ja nimelt see, et tööliste olukorra pa andamist taheti uue karistusnormide rägastikuga kätte saada, kus midagi ebasoovitavat on, karista. Igalpool, kus asi ei läinud, karistus kaela. Hakkas see karistus 2—3-päevalisest arestist peale ja läks 2 kuu türmini. Austatud Riigikogu liikmed, kas saame oma majanduslikku olukorda riigis parandada ja edasi viia karistuste näol? Härra Johanson arvas ette heita, et meie poliitiline vaim olevat Venest sisse jäänud. Meie tunneme seda vaimu, mis Venemaal oli, see oli Stolõpin'i ajal. Seal oli üks paranduseabinõu raskuste vastu: võta inimene kinni ja pane pokri. Seda Vene arusaamist, mille vastu kõik edumeelsed ringkonnad võitlesid, seda

„võta kinni“ ideoloogiat püüdis härra Johanson ka Eestisse istutada oma seaduseelnõudega, ilma et küsiti, mis paremusi sellega majanduslikul alal kätte saadakse.

Mul oli omal ajal võimalus ülikoolis kuulata võrdleva õigusteaduse ajaloo ettelugemisi, ja seal rääkis professor järgmise loo. Umbes 19. sajandi esimesel poolel on Bulgaarias väga palju sündinud väljaspool abielu lapsi. Et sellest hädahust pääseda, on antud seadus, millega ähvardati kõiki neid tütarlapsi, kellel väljaspool abielu lapsed sündisid, poomissurmaga. See on samasugune karistusemeetod, mis härra Johanson töölistevanemate seaduses tahtis läbi viia. Huvitav oli, et Bulgaarias pärast selle seaduse vastuvõtmist, kus loomulikult oleks pidanud väljaspool abielu sündinud laste arv vähenema või hoopis kaduma, väljaspool abielu sündinud laste arv veelgi tõusis. Muidugi, ükski valitsus ei oleks jaksanud neid tütarlapsi, kes selle seaduse vastu eksisid, üles puua. Seal olid selleks oma sotsiaalsed põhjused, miks säärase sündimiste arv ei vähenenud. See näitab, et ei saa ainult karistusega kõrvaldada teatud sotsiaalseid ja majanduslikke eeldusi. See oli üks põhjustest, miks meie niisugusel kujul härra Johanson'i poolt esitatud kavu vastu võtta ei saanud, seaduste eneste vastu meie põhimõttelikult ei vaieldud, ega tee seda ka praegu.

Härra Johanson räägib edasi. Vaadake, meie, sotsialistid, ei ole oma sotsiaalseaduste kavades kaugemale läinud, kui olud lubavad. Kas on see nõnda? Pean tähendama, et teie algatusel, härrad sotsialistid, on Riigikogule esitatud palgaalammäärade seadus, mille kohta just üks teie rühma juhtivaid tegelasi tähendas, et temal ei ole usku sellesse seadusse. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Et see vastu võetakse.) Mitte sugugi selles mõttes, vaid selles, et see seadus midagi meie oludes annaks. Kui tahate pärast seda uskuma panna, et kõik teised need on, kes head asjad maha matavad, ja kui teil endalgi ei ole usku oma juhtivate inimeste seadustesse, siis ei ole see jutt härra Johanson'i poolt ja kavad muud, kui armetu demagoogia. Teie katsute isegi sääraseid sotsiaalseadusi läbi viia, millega teie ise nõus ei ole, ja süüdistate teisi vastuseismises! Teie võrdlete meid teiste maadega ja ütlete: teised on rohkem teinud sotsiaalseaduseandluse alal. Kas saame aga teistega sammu pidada? Meie teame, et ka veel pärast ilmasõda oli Prantsuse rahvas üks jõukam rahvas Euroopa mandril. Kui inglased pärast sõda Prantsusemaale tulid, siis küsisid nad prantslastelt, kas kõik rahvad Euroopas on nii vaesed kui teie? Me näeme, missugused majanduslikud olud valitsevad teistes riikides, kus jõukus suur, kus rahvad aastasadu majanduslikult iseseisvalt elanud,

kogunud ja varandusi kasvatanud. Kuidas võime meie endid võrrelda inglastega või prantslastega? Meie ei saa seda ka tulevikus aastakümnete jooksul, meie majanduslik jõud ei kanna seda. Üks endistest Riigivanematest, kellest ma väga lugu pean, tähendas ükskord, siis, kui me alles Valges saalis koos olime, neile lahkuminekuetele majanduseelus, mis meil olemas, võrreldes teiste maadega. Lõuna pool on näiteks kliima sootu teine, seal ei ole niisuguseid riideid tarvis kui meil, ei o'le niisuguseid ehitusi tarvis kui meil, ei tarvita inimesed ka seda kvantumit toitu mis meil. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Vaadake põhjamaade seadusi.) Kas Teie tahate meid võrrelda Rootsiga? Teie teate, missugused olud on Rootsis ja Taanimaal. Teate, et need riigid on meist kaugel ees, vanad jõukad rahvad. Öelge, mis meie nende kõrval oleme? Meie oleme popsid, ja kas saab pops endale seda lubada, mida võib lubada suurtalupidaja?

Ma tahtsin just puudutada olukorda maal, kus linna töötähtsate küsimus praegu võrdlemisi teravalt päevakorral. Ma rääkisin täna praost Kapiga selle üle, ja ka tema ütles, et olukord tänavu tõesti linnades väga raske. Inimesed käivad kirikukantseleis tänavu rohkem abi tahtmas, kui läinud aastal jõulu eel. Kuid meie oleme linnadele andnud tarvilikud krediidid töötähtsate ja üks ja ärme unustame, mida võime ja mida mitte. Kui aga sotsialistid näevad linna, peaksid nad nägema ka maad.

Kui Asutav Kogu oma seadusandliku delegatsiooni kaudu võttis vastu Seaduse põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise kohta, siis võitlesin selle vastu, läksin isegi tülli parema tiivaga, ja ütlesin, et see seadus ei löö läbi, ja et see variseb kokku. Sotsialistid raiusid selle seaduse eest kui rauda. Nüüd on tagajärjed näha.

Mulle rääkis üks hea tuttav, kes ka rahvaesindaja kohuseid täitnud, et tal on maal perekonnakoht ja kaks aastat on olnud tal üks ja sama sulane. Mees on suvel töö korralikult teinud, palga kätte saanud, palgaraamatusse kirjutanud, et tal nõudmisi peremehe vastu enam ei ole. Pool aastat on sellest möödunud, kui ta ära läks peremehe juurest, ja seal on keegi tark mees talle kõrva sosistanud, et mis sa oled teinud, — meil on ju Põllutöölise tööaja ja palgaolude korraldamise seadus ja seal on öeldud, et läbi aasta ei tohi päevas tööd teha üle 9 tunni, kuna sina oled suvel kaugelt üle 9 tunni tööd teinud. Võta ja nõua tagantjärele lisa. (V a h e l h ü ü e.) Seadus on väga õnnelt välja tulnud. Ma räägin edasi, kuidas sellest seadusest meie kohtuasutused aru saavad. (O. G u s t a v s o n, stp: Väga hästi.) Tõesti väga „hästi“. Mees andis nõudmise

rahukogusse, rahukogu lükkas selle tagasi. Mehel oli kogusummas saada 270 tuhat senti ning ta kaebas edasi kohtupalatisse. Kohtupalat rahuldab nõudmise ja nüüd tuleb peremehel see summa tagantjärele välja maksta. Kust aga võtab ta 270 tuhat senti? Kuid seaduse tekst on niisugune, ja ta peab maksma, kohtupalati otsus on seal. Ja nüüd öeldakse, et niisuguseid seadusi tulevikus peame tegema? (O. Gustavson, stp: Härra Anderkopp, kas Teie sellest ka ei räägi, kui tööline kaks aastat tööd tegi ja ei saanud pennigi.) Kes eitaks selle tööliste õigusi? Kui mõnelpool on ülekohus sündinud, siis tuleb seda parandada, kuid ei saa ometi vastu võtta sääraseid seadusi, mis otse hävitavad oma puudulikkuse pärast.

Mina ei ole töölisolukorra parandamise ja normeerimise vastu, aga nii normeerida ometi ei saa ükski riik.

Härra Johanson on väga kuri, kuidas käiakse töötatöölistega raskesti ümber, ei anta neile rohkem toetust, aga seal kõrval tahetakse põllumeestele abi anda. Ta arvas siin vististi rukkikokkuostu kavatsuse küsimust, mis praegu rahaasjanduse komisjonis arutamisel. Sellel seadusel võivad olla ju oma puudused, mis praegu rahaasjanduse komisjonis arutusel, kuid kas saab selle vastu olla põhimõttelikult? Meie peame meeles pidama, et kui parandame põllupidajate olukorda, siis seega paraneb ka maatöölise olukord. (O. Gustavson, stp: See on rohkem ETK toetamine.) Mina ei tea, et see oleks ETK toetamine. Kui aga peremehel midagi anda ei ole ja kui tal on raske olukord, siis ei ole tal ka tööliste midagi anda. Öelda seepärast, et põllumajanduse toetamine töölistele käegalöömine on, ei ole õige, sest suurem osa meie töölisi on just maatöölised.

Teine asi, teie arvate, me oleksime võinud sellest summast, mis määratud oli piirituse jaoks, 25 miljonit maha võtta ja anda töötähtöölistele. Aga mis on piirituseajamine? See on ometi töö maalt, Põhja-Eestist. Seal võetakse kartulit just väikestelt inimestelt piirituse jaoks, ja kui meie neilt selle toetuse võtame, piiritust ei aja, kuhu panevad nad kartuli, millest elavad ise ja millega maksavad nad palgad töölistele? Kerge on öelda, võtame ära, aga sellega lõikame samuti osale rahvale lihase ja luusse.

Härra Johanson arvas peale selle, ta rääkis küll seda otse insinuatsioonina, ette heita tööerakonnale, mispärast see härra Rei valitsusest omal ajal tahtis välja astuda. Täna seletas ta aga ühtlasi, et tööerakonnaga koos töötada ei saa. Kuhu jääb Teil siis loogika? Kui see erakond koostööks ei kõlba, miks Teie siis esialgu seda koostööd nii hindasite? Aga härra Johanson läks veel kaugemale ja ütles: seal oli

mingi arhiiv, sellelt oli võimalik midagi kätte saada, arhiivi võtmed olid Kohtu- ja siseminister Kalbus'e käes, neid taheti hoida ja sellepärast ei lahutatud valitsusest. Oleme otsekohesed, ütleme, see on tuntud Veiler'i lugu. Aga asi oli ometi nii, et härra Kalbus J. Tõnisson'i valitsuses peale käis, et arhiiv avataks, ja see ka sündis. Kui sotsialistidel midagi arhiivist saada on, siis on neile ukсед ammu lahti. Lugu on aga veel omapärasem. Meil, tööerakondlastel, oli enne A. Rei valitsuse loomist viimane nõupidamine, kus meie jaatava otsuse tegime ja läksime härra Kalbus'ega koos härra Rei korterisse sellest teatama, ja seal ütles härra Kalbus, üks asi peab enne selge olema: sotsialistid ja ka härra Rei ise on tööerakonda ja Kalbus't süüdistanud, et nad arhiivid kinni pannud. See ei ole õige, vaid eelmise valitsuse ajal, kus härra Tõnisson Riigivanemaks oli, on kaalutud arhiivide avamise küsimust, Riigivanem ise on kõhelnud, kuid härra Kalbus on öelnud, et tuleb lahti teha. Ja arhiivid avati ka. Siis vabandas härra Rei T. Kalbus'e ees ülekohtuse etteheite pärast ja mõlemad löid koostööks valitsuse laua taga käed kokku. Nüüd tuleb härra Johanson siia ja ütleb, et härra Kalbus tahtnud arhiivi kinni hoida, ja härra Rei kuulab seda vaikides pealt...

Mina ei hakka sotsialistide üksikute säärase väidete juures peatuma, mina olen katsumud andmete varal näidata, et need väited asjalikud ei ole ja täiesti asjata Toompeale toodud on. Mina arvan, et meie võiksime kerge käega neist väikestest vahepaladest mööda minna, nagu seda härra Johanson täna tegi, heites ette härra Tallmeistrile neitsi Maria liikumist ja härra Vilms'ile mitmenaisepidamise teooriat ja nende abil tööerakonda iseloomustada püüdis. Härra Johanson, tuletage meelde, et kui meil siin aastad tagasi Perekonnaseisu seaduse arutamine oli, siis oli härra Ast see, kes kõnetooli tuli ja ütles, et ega meie ometi ei saa säärast Perekonnaseisu seadust vastu võtta, sest kuidas tahetakse ometi inimesed paari panna, kes ei tunne teineteist? Tuleks enne abiellumist neile mõned proovinädalad maksma panna. Niisuguseid näiteid ometi Riigikogusse tuua ei tohiks, sest siis võiksime meie ka öelda, et sotsialistidel ei ole muud kui proovinädala erakond. Jätame väikesed nägemised... (A. Oinas, stp: Aga mis „Vaba Maa“ kirjutab?) Härra Oinas, Teie ja Teie kaaslased olete ka väga palju asju kirjutanud, mille kohta väga palju ette heita võib. Mina ütlen veel kord, niisugused väikesed närimised ja nägemised ei lahenda ometi riiklikke probleeme. Astume siia kõnetooli probleemidega, vaidleme lahku minekute üle ja leiame tee arenemiseks ja eduks. Väikesed pisted, erakondlikud kallale-

kippumised ja insinuatsioonid, — need ei anna mitte kui midagi.

L. J o h a n s o n (stp, fakt. märk.): Fakti- lise märkusena võiksin siin öiendada eelkõne- leja kõnet. Töolistevanemate seadus võeti eelmise valitsuse kokkuleppesse ja töötati kohe välja, esitati valitsusele. Valitsuses oli vastu tööerakonna esindaja ja valitsuse otsusel muu- deti seaduseelnõu, tehti sellest maksva „põhi- kirja“ muutmine. Kes järele andis — see olin mina. Seaduseelnõu vaadati läbi kolme ministri komisjoni poolt, ka Kohtuministri poolt. Tuli valitsusse. Valitsuses lepiti kokku ja ka töö- erakonna poolt öeldi: nüüd pole meie vastu. Seaduseelnõu saadeti Riigikogusse ja seal pidi see vastu võetama. Nii ei saa öelda, et kokku- lepet ei oleks olnud. Tuli Riigikogusse, kuid jäi siin vastu võtmata.

Teine öiendus käib palgaalammäära seaduse kohta. Palgaalammäära seadust, mis oli esi- tatud minu poolt, toetas terve rühm. (K. B a a r s'i, tõer vahelhüüe.) Tegelased või- vad omavahel kõiksugu asju rääkida, ja mis arhiividesse puutub, siis minu andmete järgi on üks osa arhiivi praegu veel kinni. Kui nüüd lahti on tehtud... (V a h e l h ü ü e.) Minu arvamise järgi võib seda, et üks osa arhiivi praegugi kinni, ka dr. Mõttus tõendada. (A. M õ t t u s, tõer: Säärases mõttes lahti teha, et igauks võib minna ja näha, nagu Teie mõtlete, seda ei saa.) Kui igauks sinna minna ei saa, siis ei ole lahtitegemisest kasu.

A. O i n a s (stp): Tahaksin ainult mõned märkused teha. Kõigepealt härra Jans'i mää- ramine. Härra Jans määراتi eelmise valitsuse poolt kohale kui jurist ja inimene, kes maaolu- sid hästi tunneb. (J. S o o t s, põl: Kes maa- olusid hästi tunneb?!) Lubage, ta on kogu Eesti iseseisvuse ajal töötanud juristina Tartu maavalitsuse juures ja pikemat aega ka Tartu maanõukogus juhatajaks olnud. (J. S o o t s, põl: Ja sealt aeti malgaga minema, kui kõlb- matu inimene.) Ei ole õige.

J u h a t a j a: Palun Riigikogu liikmeid mitte vahele hüüda.

A. O i n a s (stp): Kui härra Jans tege- likult tõesti ei oskaks maapanka juhtida, siis oleks ju praegusel valitsusel võimalik olnud härra Jans'i tagandada. Kui praegune Riigi- vanem härra Jans'i sallib ja kui panga juhata- mine on täielikult usaldatud härra Jans'ile, sest ta on neil aegadel, kus härra Lehtman välismaal viibib, panga peadirektoriks, siis ei ole lugu nii, nagu Jans'i vastaste poolt seda liialdatakse. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Kas Teie arvate, et vallandamine nii kerge on?) Härra Strandman, kas Teie „tugev valitsus“

järsku nii nõrgaks on läinud, et enam ühest pangadirektoristki jagu ei saa? Kui Teil põh- jusi oleks olnud härra Jans'i vallandada, siis oleksite Teie sellega ka toime saanud. Meil on teisi andmeid härra Jans'i kohta ja nimelt, et ta oma ülesannete kõrgusel seisab. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a: Palun Riigikogu liikmeid hoiduda vahelhüüetest. Rkl. Oina kõneaug on piiratud.

A. O i n a s (stp): Kuna härra Jans'i vastu on eriti tööerakonna poolt avalikult teravalt välja astunud, siis on mul õigus küsida, kas siis need mehed, kes Teie, tööerakondlaste, poolt pandud palju vastutavamatele kohtadele riigi rahaasutustes, kas nendel on suurem ette- valmistus, kas nad on suuremad asjatundjad. Ma ei taha teilt praegu vastust, palun selle küsimuse üle natuke järele mõelda ja siis tulla härra Jans'i vastu ning heita temale kive.

Mis puutub vabrikuvanemate seadusse, siis minu parteikaaslane rkl. Johanson valgestas juba tõsiolusid. Mis puutub üldse sotsiaal- seadustesse, siis, härra Anderkopp, kui teie rühm tunneb nende seaduste vastu üldse tõsist huvi, siis oleks õigem nende seaduste kohta mitte halvaks panemisega ja mõnitamisega rea- geerida „Vaba Maas“, vaid esitada parandusi.

Oma eelmises sõnavõtmises avaldasin mina arvamist, et Eestis hakkab kaduma aus kodan- lik radikalism, ilmavaade, mida kandis Jüri Vilms. Selle mehe ees võtan ma mütsi maha. Olen temaga koos töötanud. Kuid tema kadu- misega on tööerakonnast täielikult kaduma läinud endine radikaal-sotsialistlik vaim. (M. J u h k a m, tõer: Oi, selle üle võib palju vaielda.) See on kahjuks kurb tõsiasi. Meil Eestis ei oleks sotsialistidel võimalik koos kogu- põllumeestega valitsust luua, nagu see Tshheh- slovakkias võimalik. Tshhehhoslovakkia põllu- mehed on ühes meie omadega n.n. „rohelises internatsionaalis“, kuid nad on edumeelsemad. Seepärast on seal sotsialistidel võimalik nen- dega valitsust moodustada. (V a h e l h ü ü e paremalt poolt: Seal on mõistlikumad sotsia- listid.) Arvan, et meil Eestis ei lähe korda kujundada naljana nimetatud „talupoegade ja tööliste valitsust“, talupoegade all mõistes antud juhul kogupõllumehi. Kuigi see valitsus oleks tugev valitsus selles mõttes, et tal oleks selja- taga palju häali, ei ole ta kujundamiseks või- malusi, sest vaated lähevad liiga lahku. Kui sotsialistidel on väljavaateid sotsiaalseaduste läbiviimiseks, siis esialgu ikkagi kodanliku vaba- meelsuse arvel. Kuid see kodanlik liberalism, radikalism peab ümber orienteeruma, mitte ennast ise tegema luukereks, mida on vajalik maha matta. Mis teete teie, tööerakondlased?

Teie tungite meile alatasä mitte eespoolt, vaid seljatagant kallale. Kui teie ütlesite otsekoheselt, et sotsiaalseadused panevad meile raske koorma, siis oleks see vähemalt aus. Aga teie ütlete: „Teie, sotsialistid, teie nõuate liiga vähe.“ Teil on liiga nurgatagused võtted. Teie räägite laialiste hulkade suu järele, kes hääletavad näiteks härra Tallmeisterile, ilma et nad teaksid, mida härra Tallmeister õieti poliitiliselt on. Mass hääletab, olles veel väheteadlik poliitilises elus. (K. P ä t s, põl: Kas Teie mass nii väga teadlik on?)

Kas oli see aus võte teie poolt, härrad tööerakondlased, mida tarvitab A. S., et Rei valitsus ei olewat midagi teinud töötatöölise olukorra kergendamiseks? Kas oli see aus võte teie poolt, kui ütlesite, et tööpuudus on üldse Rei valitsuse pärandus? Kas võib olla pealiskaudsemat arusaamist, kui niisugune? Mul oli häbi selle Riigikogu liikme pärast, ta oleks pidanud ometi niigi teadlik olema, et ta säärase lapsiku arvamisega avalikkuse ette ei oleks tohtinud tulla. Niisugused mehed ei ole ausad kodanlikud liberaalid, kellega käsi-käes tööd saaks teha. Teiega on väga raske koos tööd teha. (K. P ä t s, põl: Katsuge. Mispärast see peaks kerge olema?)

Mis puutub tööpuuduse küsimusse, siis teen paar asjalikku õiendust. Härra Tallmeister tähendas, et meie poolt ei olewat tehtud konkreetset ettepanekut tööliste abiandmise asjas. Rkl. Johanson märkis, et konkreetset ettepanekut tehti, näidati ka allik, kust raha võtta. Edasi öeldi härra Tallmeisteri poolt, et ei olewat põhjendatud vajadus, hädaabitöid suuremas ulatuses korraldada. Kuid meie poolt toodi ette andmed selle kohta, et valitsuse kava ei anna nõrgajõulistele, eriti naistele kaugeltki nii suurel määral tööd, kui see hädatarvilik. Läänud aastal korraldati Tallinnas umbes 350 naisele töid. Praegune krediit võimaldab vahest ehk ainult 150-le hädaabitöid. Meil on aga Tallinna tööborsis umbes kolmandik lesknaisi, kellel lapsed kodus. Ma kordan — lesknaisi lastega — neid inimesi meie ei tohi jätta tööta, see oleks ülekohus meie rahva tuleviku vastu. Meie kurdame, et linnades sureb rohkem kui sünnib. (K. P ä t s, põl: Härra Oinas, kas Teie siis usute, et valitsus nad tööta jätab?)

Koosolek lõpeb kell 2.35 min.

Õige.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Aga valitsusel ei ole küllaliselt krediiti selle jaoks.

Härra Päts, ma olen lähedal inimesele, kelle käest need vaesed inimesed käivad hädaabitöid palumas. Mu abikaasa käis hiljuti härra Riigivanema jutul. Temale jäi mulje, et härra Riigivanem suhtus heasoovlikult asjasse. Kuid kui mu abikaasa läks Teedeministeeriumi, siis oli seal sootu teine õhkkond. Teedeministeeriumis on vastavad ametnikud, kes käsitavad kava, millistes ei ole tarvilikul määral hädaabitöid ette nähtud, sest et krediit liiga väike on. Meie ei saa ainult mõnele viisakale jutuajamisele tuge da. Tegelikult linnapeadel ja hoolekande osakondade juhatajatel tuleb käia ühest asutusest teise, suurt vaeva näha, iga kümne töölise pärast manguda, jõudu kulutada, päevade kaupa aega raisata, kuna ometi riigi elementaarne kohus on, vastu tulla tööta inimestele ja neile tööd võimaldada. Praegune tööde väljapalumine ja nurumine sööb lõpuks vastavate avalikkude tegelaste hinge nii välja, et neil väga raske on oma kohuseid täita. (K. P ä t s, põl: See on meie riigivalitsuse süsteem üldse.) Ei, üldse ei ole niisugune süsteem, kui see aga nii on, siis peab seda tingimata parandama.

Juhataja: Rkl. Oinas, Teie kõneag on läbi.

A. A n d e r k o p p (töer, fakt. märk.): Rkl. Oinas tõendas siin, et ei tohiks mõnitada sotsiaalseaduste juures. Pean faktilise märkusena tähendama, et ma ei ole seda kunagi teinud, ja härra Oinal ei ole ühtki juhtumist ette tuua, kus ma oleksin mõnitanud mingisuguse sotsiaalseaduse puhul. (A. O i n a s, stp: Mitte Teie.)

Juhataja: (Hääletatakse.) Rkl. Johanson'i motiveeritud ülemineku-vormel (lhk. 300) tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Martinson'i lihtülemineku-vormel (lhk. 303) on vastu võetud.

(Hüüded: Lõpetada!)

Kuulen ettepanekut, lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Kinnitan.

Koosoleku juhatajad (allkirjad).